

T.C.

ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SAĞLIK TURİZMİ ANA BİLİM DALI

ANTALYA'NIN SAĞLIK TURİZMİNDEKİ YERİ VE
SWOT ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Gökçe ÖZDEMİR

Danışman
Doç. Dr. Ali AKKOÇ

ALANYA
2021

Gökçe ÖZDEMİR

Antalya'nın Sağlık Turizmindeki Yeri ve
Swot Analizi ile Değerlendirilmesi

ALKÜ 2021

T.C.
ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SAĞLIK TURİZMİ ANA BİLİM DALI

**KISA SÜRELİ TATİLE GELEN TURİSTLERİN SIK
KARŞILAŞTIĞIRAHATSIZLIKLARIN SAĞLIK TURİZMİNE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Gökçe ÖZDEMİR

Danışman
Doç. Dr. Ali AKKOÇ

ALANYA

2021

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

TEŞEKKÜR

Bu tezi hazırlarken tüm yoğunluğuna rağmen benden yardımını ve zamanını esirgemeyen değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Ali AKKOÇ'a teőekkürlerimi sunarım.

ÖZET

KISA SÜRELİ TATİLE GELEN TURİSTLERİN SIK KARŞILAŞTIĞI RAHATSIZLIKLARIN SAĞLIK TURİZMİNE ETKİSİ

Gökçe ÖZDEMİR

Sağlık Turizmi Anabilim Dalı

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,

Temmuz, 2021 (75 Sayfa)

Dünya'da gelişen teknolojinin ve değişen yaşam koşullarının etkisiyle, insanlar yeni pazar alanları arayışına girmişlerdir. Bu arayışlar sonucunda ortaya çıkan "sağlık turizmi" dünyada önemli bir konuma gelmiştir. Araştırmalar sonucunda turistik gezilere göre, ülkeye 10 kat daha fazla döviz bırakan sağlık turizmi alanı Türkiye'de de son yıllarda ön plana çıkmaya başlamıştır. Sağlık turizmi ile birlikte turistin sağlığı süreçlerinin de kurallar çerçevesinde yönetilmesi gerekir.

Covid-19 süreci ülkemizi de sağlık turizmi alanında diğer ülkelerde olduğu gibi etkilemiştir. Covid-19, 2020 yılının mart ayında Türkiye'de bir kişide görülmüş, bundan sonra da hayat; eğitim, sosyal faaliyetler, çalışma hayatı ve diğer tüm alanlarda durma noktasına gelmiştir. Sınırların kapatılması ile de birçok ülkede turizm faaliyeti durmuş, bu durumdan turizmin alt kolu olan sağlık turizmi de tüm alt dalları ile birlikte etkilenmiştir.

Türkiye'nin sağlık turizmi dalında önde gelen şehirleri arasında olan Antalya da, Covid-19 virüsünden en çok etkilenen şehirler arasındadır. Son yıllara bakıldığında sağlık turistinin en az geldiği yıl 2020 olmuştur. Antalya'nın 2020 yılında ağırladığı sağlık turisti sayıları Sağlık Bakanlığı verileri ile incelenmiş, SWOT analizi ile şehrin genel durumu; güçlü ve zayıf yönleri ile birlikte tehditler ve fırsatlar kapsamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık turizmi, Turistin sağlığı, Antalya'da sağlık turizmi

ABSTRACT

THE EFFECT OF THE FREQUENT AILMENTS OF TOURISTS ON SHORT-TERM VACATION ON TOURISM

Gokce OZDEMİR

Faculty of Health Tourism

Alanya Alaaddin Keykubat University, Graduate Education Institute,

July, 2021 (75 Page)

With the effect of developing technology and changing living conditions in the world, people have started to search for new market areas. The "health tourism" that emerged as a result of these searches has become an important position in the world. As a result of the researches the field of health tourism, which leaves 10 times more foreign currency to the country compared to touristic trips, has started to come to the fore in Turkey in recent years. Along with health tourism, tourist's health processes should be managed within the framework of the rules.

The covid-19 virus has affected our country as well as other countries in the field of health tourism. Covid-19 was seen in one person in Turkey in March 2020, after that life; education, social activities, working life and all other areas have come to a standstill. With the closure of borders, tourism activities in many countries stopped, and health tourism, which is a sub-branch of tourism, was also affected together with all its sub-branches.

Antalya, which is among the leading cities in Turkey's health tourism branch, is among the cities most affected by the covid-19 process. Looking at the last years, the year that tourists visited the city the least was 2020.

Keywords: Health tourism, tourist`s health, health tourism in Antalya

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK SAYFASI	
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZET	iii
ABSTARCT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR	3
2.1. Genel Turizm Kavramı ve Çeşitleri	3
2.1.1. Kış turizmi	4
2.1.2. Mağara turizmi	4
2.1.3. İnanç turizmi	5
2.1.4. Akarsu-rafting turizmi	6
2.1.5. Kongre turizmi	6
2.1.6. Golf turizmi	7
2.1.7. Yat turizmi	8
2.1.8. Yayla turizmi	8
2.1.9. Gecekondu turizmi	9
2.1.10. Dağcılık turizmi	9
2.1.11. Dalış turizmi	10
2.2. Sağlık Turizmi	12
2.2.1. Sağlık turizminin tarihçesi	

2.2.2. Sağlık turizmi kavramı	13
2.2.3. Sağlık turizmi çeşitleri	16
2.2.3.1. Medikal turizm	16
2.2.3.2. Termal turizm	18
2.2.3.3. Engelli turizmi	20
2.2.3.4. Yaşlı turizmi	22
2.2.4. Turistin sağlığı	23
2.2.5. Ülkemizde sağlık turizmi	24
2.2.6. Ülkemizde turistin sağlığı	34
2.2.7. Sağlık turizminde hizmet kalite akreditasyon sistemi	39
2.2.8. Sağlık turizminde devlet teşvikleri	42
2.2.9. COVID-19 pandemisinin Türkiye sağlık turizmine etkisi	43
2.2.10. Dünya'da sağlık turizmi	51
2.2.10.1. Hindistan	52
2.2.10.2. Tayland	53
2.2.10.3. Singapur	56
2.2.10.4. Meksika	56
3. YÖNTEM	58
3.1. Araştırmanın Problem Odağı	58
3.2. Araştırmanın Amacı	58
3.3. Araştırmanın Önemi	58
3.4. Araştırmanın Yöntemi	58
4. BULGULAR	59
4.1. Antalya İlinin Potansiyelinin İncelenmesi ve SWOT Analizi	61
4.1.1. Güçlü yönler (S)	62
4.1.2. Zayıf yönler (W)	63
4.1.3. Fırsatlar (O)	63

4.1.4. Tehditler (T)	63
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	65
6. KAYNAKLAR	68
ÖZGEÇMİŞ	75

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Ülkelere göre kongre turizmi sayıları ve toplam katılımcı sayıları (Cömert & Azbaz, 2021)	7
Tablo 1.2. Türkiye'nin salon sayısı ve salon kapasitesine göre kongre turizminde önde gelen şehirleri (Türsab, 2009)	7
Tablo 2.1. Sağlık turizmi tarihsel perspektif (Yalçın, 2013)	12
Tablo 2.2. Sağlık turizmi türleri (Gonzales, Brenzel, & Sancho, 2001)	15
Tablo 2. 3. Sağlık turizminin gelişmesine etki eden 10 faktör (Varshalomidze)	15
Tablo 2. 4. Sağlık turizminde önde gelen ülkelerde en çok tercih edilen ameliyatlara	17
Tablo 2.5. Dünyada ünlü spa merkezlerine sahip yerler (Balaban, sağlık turizm sektöründe müşteri ve girişimci olarak kadın, 2017)	19
Tablo 2.6. Turistin sağlığı ile ilişkili konular ve ülkeye getirileri	24
Tablo 2. 7. Uluslararası sağlık turizmi yetki belgesi alma hakkına sahip olan kurumlar ve sayıları	24
Tablo 2.8. Türkiye'nin sağlık turizmi swot analizi (özcan & aydın, 2015)	27
Tablo 2.9. Hastaların medikal turizmde türkiye'yi tercih nedenleri (Yirik, 2014)	29
Tablo 2.10. Dış turizmde rekabet eden ülkeler (Ninic, 2011)	30
Tablo 2.11. Türkiye'deki tedavi fiyatlarının bazı sağlık turizmi ülkeleri ile karşılaştırılması	31
Tablo 2.12. Türkiye'nin dünyadaki sağlık turizmi hedef ülkeleri ve en çok aranan medikal turizm ülkeleri (Deniz, 2019)	33
Tablo 2.13. Medikal turizm ve turistin sağlığı alanlarından elde edilen kişi başı gelir	35
Tablo 2.14. Turistin sağlığı kapsamında tedavi olan hastaların ülkelere göre sayıları (T.C. Sağlık Bakanlığı Uluslararası Hasta Raporu, 2017)	36
Tablo 2.15. Uluslararası hastaların geldiği ilk 10 ilde medikal turizm ve turistin sağlığı sayıları (turizmebakış, 2020)	39
Tablo 2. 16. Koronavirüsün genel olarak görülen semptomları	44
Tablo 2. 17. 2020 yılının kasım ayı verilerine göre covid-19 nedeni ile en çok ölüm yaşanan 10 ülke	45
Tablo 2. 18. Covid-19 virüsüne karşı etkili olan aşıların etki oranları (Üren, 2021)	50
Tablo 2. 19. Sağlık bakanlığı'nın uyguladığı, illere göre aşı uygulamasındaki renklendirmede, renklere göre il sayıları (TC Sağlık Bakanlığı, 2021)	51
Tablo 2. 20. Türkiye'de 18 yaş üstündeki vatandaşlara uygulanan 1,2 ve 3. doz aşı sayıları	51

Tablo 2.21. Sağlık turizminde öne çıkan ülkelerin senelik hasta potansiyelleri	52
Tablo 2.22. Ülkelere göre en çok sağlık turisti çeken ülkeler	57
Tablo 4.1. 2020 yılında sağlık turizmi kapsamında Türkiye'ye gelen hastaların illere göre başvuru sayıları	59
Tablo 4.2. Sağlık turizmi alanında hizmet veren yetkili kurum sayısı	62
Tablo 4.3. Sağlık turizmi kapsamında hizmet veren yetkili aracı kuruluş sayısı	61

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Son 9 yılda dağ turizmindeki talep artışıyla konaklama alanlarının doğrusal artışı	10
Şekil 2.1. Medikal turizmin sağlık turizmi içindeki payı (Solak, küresel turizmde alt segmentler, 2017)	17
Şekil 2.2. Estetik ekonomisinde ilk 10 ülke (Tengilimoğlu, covid-19 pandemi sürecinin sağlık turizmüne etkisi, 2020)	26
Şekil 2.3. Medikal turizmde türkiye'de önde gelen ilk 10 il	28
Şekil 2.4. 2013 yılının Ocak-Kasım aylarında Türkiye'de sağlık hizmeti alan sağlık turistlerinin geldikleri ilk 10 ülke (Çelik H. , Sağlık turizmi istatistikleri, 2014)	29
Şekil 2.5. 2017 yılında Türkiye'ye gelerek sağlık hizmeti alan turistlerin hizmet aldığı branşlar (klinikiletişim, 2018)	32
Şekil 2.6. 2018 yılının ilk yarısında türkiye'ye gelerek sağlık hizmeti alan turistlerin hizmet aldığı branşlar (klinikiletişim, 2018)	32
Şekil 2.7. 2018 yılında Türkiye'ye gelen hastaların sağlık turizmi ve turistin sağlığı verileri	35
Şekil 2.8. Turistin sağlığı kategorisinde hastaneye başvuran turistlerin özel ve kamu hastanesi seçme oranları (Aydın, 2013)	36
Şekil 2.9. Türkiye'ye gelen sağlık turistlerinin kamu ve özel hastane seçimi (Aydın, Türkiye'de sağlık turizmi ve Sağlık Bakanlığı'nın çalışmaları, 2013)	37
Şekil 2.10. 2017 uluslararası hasta sağlığı raporuna göre istanbul için medikal turizm ve turistin sağlığı hasta dağılımı	38
Şekil 2.11. 2017 uluslararası hasta sağlığı raporuna göre antalya için medikal turizm ve turistin sağlığı hasta dağılımı	38
Şekil 2.12. 2017 uluslararası hasta sağlığı raporuna göre ankara için medikal turizm ve turistin sağlığı hasta dağılımı	38
Şekil 2.13. 2017 uluslararası hasta sağlığı raporuna göre izmir için medikal turizm ve turistin sağlığı hasta dağılımı	39
Şekil 2.14. 2020-2021 yılları 10-16 kasım tarihleri arasındaki ölüm oranlarının karşılaştırılması	47
Şekil 2.15. 2019-2020 yılları aylara göre türkiye'den çıkış yapan turist sayısı	47
Şekil 2.16. 2019 yılı ve 2020 yılı aylara göre turizm geliri	48
Şekil 2.17. 2019-2020 yılı aylara göre kişi başı ortalama harcama	48
Şekil 2.18. DSÖ 17 kasım verilerine göre 6 bölgedeki vaka sayıları	49
Şekil 2.19. Ülkelere göre akredite olmuş kurum sayıları	54
Şekil 2.20. Tayland'taki özel hastanelerde 2001-2009 yılları arasında tedavi olan yabancı uyruklu hastaların sayısı	55

Şekil 2.21. Medikal turizmde tayland'ı tercih eden ülkeler (2007) 55

Şekil 4.1. Sağlık turistlerinin il seçimlerinin dağılımı 60

Şekil 4.2. Swot analizi (Bozça, Kırac & Kırac, 2017)

644

SİMGELER VE KISALTMALAR

WHO: World Health Organization

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

Covid-19: Koronavirüs hastalığı

AACI: American Accreditation Commission International

OHSAS: Occupational Health and Safety Management Systems

1. GİRİŞ

Sağlık turizmi, değişen ve gelişen dünya şartlarında son yıllarda ortaya çıkan önemli bir pazar alanıdır. Dünyada küreselleşmenin artmasıyla insanlar yeni alanlara yönelmişlerdir. Bunun sonucunda karşımıza çıkan birçok alan gibi sağlık turizmi de insanlar için önemli bir kazanç kapısı konumuna gelmiştir. Her ne kadar sağlık turizmi son yıllarda karşımıza çıkan bir alan gibi görünse de tarihe bakıldığında çok eski zamanlarda da sağlık turizmi faaliyetlerinin yapıldığı görülmektedir. Arkeolojik çalışmalar, Antik uygarlıkların şifa verici kaplıca sularından faydalandıklarını göstermektedir. Sağlık turizmi sağlık sorunu yaşayan bireyin, sağlığına kavuşmak için yaşadığı ülkeden başka bir ülkeye giderek sağlık hizmeti alması olarak tanımlanmaktadır. Sağlık turizmi üç sınıfta incelenmektedir. Bunlar medikal turizm, termal sağlık turizmi, ileri yaş turizmi ve engelli turizmi olarak incelenmektedir. Ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı termal turizm alanında, Sağlık Bakanlığı medikal turizm alanında, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ise ileri yaş ve engelli turizmi alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021f). Sağlık turistlerinin amacı, herhangi bir sağlık hizmetini, başka bir ülkede daha az maliyetle almaktır. Böylece bireyler gittikleri ülkede sağlık gereksinimlerinin dışında, tatil ihtiyaçlarını da gidermiş olurlar.

Sağlık Bakanlığı'nın geliştirmek için çalışmalar yürüttüğü medikal turizm alanında son yıllarda özellikle Türkiye, diğer ülkeler arasında ön plana çıkmaktadır. Türkiye her ne kadar sağlık turistleri tarafından uygun fiyatlar ve gelişmiş medikal hizmetler bakımından tercih edilen ülkeler arasında olsa da henüz Dünya'da sağlık turizminde ilk sekiz ülke arasına girememiştir. Medikal turizm alanında önde gelen ilk sekiz ülke; Hindistan, Tayland, Meksika, Filipinler, Kore, Tayvan, Malezya, Singapur olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda bu alanda ülkeler arasında rekabet artmıştır. Ve böylelikle son birkaç sene içinde Kosta Rika, İsrail, Türkiye ve Amerika da özellikle medikal turizm alanında adını dünyaya duyurmayı başarmıştır. Özellikle diş hekimliği alanları, kalple ilgili sorunlar, onkoloji, kozmetik cerrahi, üreme sağlığı, obezite tedavileri için bu ülkeleri tercih edenler çoğunluktadır (Patients Beyond Borders, 2017).

Türkiye de termal turizm, medikal turizm, yaşlı turizmi ve engelli turizmi alanlarında önemli paya sahiptir. Özellikle termal kaynaklarının fazlalığı termal turizmi canlandırmıştır. Sağlık eğitiminin alt yapısının iyi olması, sağlık teknolojisinin ileri

seviyede olması, rekabetçi fiyat avantajı gibi birçok etken Türkiye'nin medikal turizm alanında da son yıllarda önemli bir atak yapmasına sebep olmuştur.

Turizm alanında en gözde şehirler arasında yer alan Antalya'ya da turistler medikal turizm başta olmak üzere, sağlık turizminin diğer alt dalları için ziyarette bulunmaktadır. Bu tezde; SWOT analizi ile turistlerin neden Antalya'yı seçtiği değerlendirilmiş ve Sağlık Bakanlığı'nın 2020 verilerine göre Antalya'ya gelen sağlık turisti sayısı, sağlık kuruluşu sayısı ve aracı kuruluşların sayısı, sağlık tesisi sayısı diğer illerle kıyaslanmıştır.

1. LİTERATÜR

1.1. Genel Turizm Kavramı ve Çeşitleri

Turizm kavramını tanımlamak için öncelikle "turist" sözcüğünün ne ifade ettiğine bakmak daha doğru olacaktır. Turist; çeşitli amaçlar ile ikamet ettiği yerden başka bir şehre, bölgeye veya ülkeye seyahat eden kişidir. Turistler eğlenmek, farklı kültürler görmek, gezmek için, dağcılık, paraşüt gibi aktiviteler için veya sağlıkları için ülke değiştirebilirler. İki çeşit turist kavramı vardır:

Yerli turist: Ülkesi içinde seyahat eden kişi yerli turist olarak adlandırılır.

Yabancı turist: Vatandaşı olduğu ülke sınırlarından ayrılarak, başka bir ülkeye seyahat eden kişiye yabancı turist denmektedir.

Günübirlik yer değiştiren kişiler turist sayılmaz. Gittiği yerde 24 saatten az kalan kişi "günübirlikçi" olarak adlandırılır. Kişinin turist sayılabilmesi için ise, gittiği yerde en az bir gece konaklaması gerekmektedir.

Turizm kavramının farklı farklı tanımları yapılmaktadır. Çünkü turizm çok geniş alanı kapsar ve çok çeşitli amaçlarla yapılabilir. Turizm denilince akla ilk olarak gezmek, görmek, dinlenmek ve eğleme amaçlı seyahatler gelir. Ancak turizmin birçok çeşidi vardır. Kırsal turizm, dağ turizmi, deniz turizmi, tarım turizmi, çiftlik turizmi, akarsu turizmi, kış turizmi, yayla turizmi, mağara turizmi bunlardan yalnızca birkaçıdır. Turizm bireysel, kitle turizmi, grup turizmi şeklinde; iç turizm, dış turizm şeklinde, gençlik turizmi, orta yaş turizmi, üçüncü yaş turizmi şeklinde; sosyal turizm, lüks turizm şeklinde; deniz turizmi, kongre turizmi, termal turizm, yat turizmi, av turizmi, golf turizmi, inanç turizmi şeklinde ve yavaş turizm, miras turizmi, kent-şehir turizmi, diaspora turizmi, helal turizm, gönüllü turizm ve dark turizm şeklinde olabilir. Bu alt alanlar; katılan kişi sayısına göre turizm çeşitleri, ziyaret edilen yere göre turizm çeşitleri, katılanların yaşına göre turizm çeşitleri, katılanların sosyo-ekonomik durumuna göre turizm çeşitleri, amaçlara göre turizm çeşitleri, fiziko-sosyal çevresel değişimlere göre turizm çeşitleri gruplarında yer alır (Denk, 2018-2019). Bu kategorilerin alt başlıkları ayrı ayrı incelenir.

Türkiye'de de dört mevsimin görülmesi, jeopolitik konumu, fay hatlarının zenginliğinden kaynaklı termal turizm yapılabilmesi, kültürel ve doğal zenginliklerinin fazla olması, ülkenin turizm pazarında önemli bir yerde olmasını sağlamaktadır.

Türkiye'de en çok tercih edilen turizm türleri, kış turizmi, inanç turizmi, yayla turizmi, kongre ve fuar turizmi, spor turizmi, yat turizmi, mağara turizmi, su altı dalış turizmi, hava sporları turizmi ve sağlık turizmidir. Bu turizm çeşitlerinin sayısı çok fazladır. Aşağıda bunlardan bazıları detaylı şekilde incelenmiştir.

2.1.1. Kış Turizmi

Kış turizmi, odağında kar olan; içeriğinde konaklama, kayak ve çeşitli eğlence aktiviteleri barındıran, genel olarak dağ bulunan bölgelerde yapılan turizm çeşididir (Özbay, 2018). Bu turizm çeşidine ülkemizde birçok örnek vardır. Bursa Uludağ, Erzurum Palandöken ve Kayseri'de Erciyes bunlardan birkaçıdır. Dünya ülkelerine bakıldığında kış turizminde en gözde ülkelerden birisi İsviçre'dir. Fransa, Avusturya ve Amerika'da da kış turizmi tatili çok tercih edilmektedir. Ayrıca Alp Dağları'na sınırı olan ülkeler kış turizminden önemli ölçüde pay alan ülkelerdir. Aslında eskiden Alp Dağları'nda yaşayan kişilerin geçim sıkıntısı yaşaması bu bölgenin kış turizmi alanında değerlendirilmesine sebep olmuştur. Burada yaşayanların bölgeden geçim sıkıntısı yüzünden göç etmelerini engellemek için yapılan çalışmalar sonucunda bu bölge kış turizminin merkezi haline gelmiştir. Kış turizmi:

- Turizmin on iki aya dağılmasını sağlayan alanlar arasındadır.
- İş ihtiyacı yaratarak, turizmle uğraşıp kış mevsiminde işsiz kalan kişilerin iş ihtiyacını karşılamaktadır.
- Bölgesel eşitliği sağlar.
- Deniz, güneş ve kum anlayışına ters olarak kışın da ülke turizmine katkı sağlanmasına yardımcı olan bir turizm çeşididir.

2.1.2. Mağara Turizmi

Karstik yer şekillerine sahip bölgelerde, dış kuvvetlerin aşındırmasıyla oluşan ve insanların gezebileceği seviyede büyüklüklere sahip alanlar mağara olarak adlandırılmaktadır. Türkiye de mağaralar açısından oldukça zengin bir ülkedir ve turizmde mağara turizmi alanında da yerini almıştır. Özellikle Akdeniz Bölgesinde çok sayıda mağara bulunmaktadır. Mersin'deki Cennet Cehennem Mağarası, Astım Mağarası, Aynalıgöl Mağarası, Antalya'da; Damlataş Mağarası, Karain Mağarası, Cüceler Mağarası ve Tokat'taki Ballica Mağarası Türkiye'de turist çeken ünlü mağaralardandır. Dünyada da

turist çeken çok sayıda mağara vardır. Özellikle Tayland, ABD, Meksika ve Avusturya'da önemli ve ilgi çekici mağaralar vardır. Tayland'da Phraya Nokhan, Tham Lod, Vietnam'da Hong Son Doong, Rusya'da Orda, Mutnovsky Volkanı Buz Mağarası, Lübnan'da Jeita Grotto, Baatara (Derin Çukur), Meksika'da Naica, Çin'de Reed Flute dünya üzerinde büyüleyici olarak nitelendirilebilecek mağaralardandır (Amazing Places, 2012).

2.1.3. İnanç Turizmi

İnsanların inançlarının odağındaki merkezlere seyahatlerini ifade eden turizm şeklidir. Türkiye'de Hristiyanların inanışlarına hitap eden Efes, Kudüs ve Roma; Mekke'de Müslümanların inanışları gereği bulunan Kabe gibi kutsal sayılan merkezlere ziyaretler inanç turizmine girmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından inanç turizmi kapsamında, üç büyük din olan Musevi, Müslüman ve Hristiyanları bir araya getiren bir proje oluşturulmuştur. Bu projeye göre bu dinlerle ilgili ülkemizdeki önemli ziyaret merkezlerinin çevresel düzenlemeleri yapılarak ve ulaşım olanakları iyileştirilerek turizm açısından geliştirilmesi hedeflenmektedir. Örneğin Hristiyanlık açısından belirlenen dokuz adet merkez aşağıda verilmiştir:

- Bursa/İznik Ayasofya Camii
- Hatay St. Pierre Anıt Müzesi
- Mersin/ Tarsus St. Pierre Anıt Müzesi
- İzmir Selçuk Meryem Ana Evi
- Manisa/Sard Sard Sinagogu
- Manisa/Alaşehir Alaşehir Kilisesi
- Denizli/Pamukkale Laodikya Antik Kenti
- Nevşehir/Derinkuyu Ortodoks Kilisesi
- Manisa/Akhisar Akhisar Kilisesi
- Antalya/Demre St. Nicola Kilisesi
- Isparta/Yalvaç Pisidia Antik Kenti

Bu mekanlarla birlikte Müslümanların inançları gereği sıkça ziyaret ettikleri merkezler de tespit edilmiş ve Türkiye'nin birçok ilinde bulunan bu merkezlerin düzenlenmesi için bir çalışma başlatılmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021d).

2.1.4. Akarsu-Rafting Turizmi

Suyun akış hızına göre; kano, rafting ve nehir kayağı aktiviteleri ile yapılan turizm çeşididir (Akova, 1995). Bu sporları suyun akış hızı, akarsu yatağının genişliği ve uzunluğu, suyun bazı bölgelerdeki düşüşünün yüksekliği ve akarsu içindeki girdaplar etkiler. Akarsu turizmi, nehrin bulunduğu çevredeki diğer kültürel, doğal, tarihsel turizm çeşitleriyle bütün oluşturmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021a).

Akarsu sporları içinde genellikle rafting karşımıza çıkar. Rafting denilince akıla ilk gelen akarsu Çoruh Nehri'dir. Artvin'de bulunan Çoruh Nehri dünyanın en hızlı akan nehirleri arasında yer almaktadır. Çoruh'a ek olarak yine Karadeniz'de bulunan Fırtına Deresi, Antalya'da Köprüçay, Muğla'da Dalaman Çayı, Tunceli'de Munzur Çayı Türkiye'de rafting turizmindeki önemli alanlardır (Koç, 2019). Bunlara ek olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sayfasında rafting yapılabilecek alanlar arasında; Manavgat Çayı, Dim Çayı, Adana-Feke-Göksu Nehri, Zamatı Irmağı ve Fırat Nehri'nin bir kısmı gösterilmektedir. Dünya'da ise rafting sporu için turist çeken bölgeler; Colorado Nehri, Zambezi Nehri, Ottawa Nehri, Pacuare Nehri, Futaleufu Nehri, Somon Nehrinin Orta Çatal kolu, North Johnstone Nehri, Magpie Nehri, White Nile, Ganges Nehri'dir.

2.1.5. Kongre Turizmi

Kongre turizmi her alanda ve her meslekte konferans ve kongrelerle ortaya çıkan turizm çeşididir. Jeopolitik ve coğrafi konum, konferans merkezleri açısından zenginlik ve ülkenin kültürel zenginliği kongre turizmlerinin yapılacağı yeri seçmede önemli paya sahiptir. Türkiye de bu avantajlara sahip olduğu için kongre turizminde tercih edilen önemli bölgelerden birisi konumundadır. Bu avantajlara ek olarak kongre merkezlerindeki mimari zenginlik ve Türk Hava Yolları gibi neredeyse her yere direkt uçuşları olan büyük bir hava yolu şirketine sahip olması, Türkiye'yi diğer ülkelere göre daha avantajlı kılmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021e). Yine de Türkiye'de yapılan kongre sayılarına bakıldığında diğer ülkelere göre oldukça azdır. ABD, Almanya, İspanya, Fransa ve İngiltere kongre turizminde ve toplantı sayısında önde gelen ülkelerdir. Türkiye ise dünya genelinde kongre turizmi sıralamasında 52. sırada yer

almaktadır. 1999-2008 yılları arasındaki TÜRSAB verilerine göre ise Türkiye 28. sıradadır. Yani 1999-2018 yılları arasında Türkiye'nin kongre turizmi sıralamasında ciddi bir gerileme görülmektedir.

Tabloda 2018 yılında Türkiye'de yapılan kongre sayısı, toplam katılımcı sayıları ile diğer ülkelerdeki kongre sayıları ve toplam katılımcı sayıları karşılaştırılmıştır.

Tablo 1.1. Ülkelere göre kongre turizmi sayıları ve toplam katılımcı sayıları (Cömert & Azbaz, 2021)

Ülkeler	Kongre Sayısı	Kongreye katılım sayısı
Amerika Birleşik Devletleri	947	384.035
Almanya	642	293.337
İspanya	595	296.825
Fransa	579	241.044
İngiltere	574	181.149
İtalya	522	168.578
Japonya	492	168.248
Çin	449	146.982
Hollanda	355	149.513
Kanada	315	203.429
Türkiye	55	22.410

Tablo 1.2. Türkiye'nin salon sayısı ve salon kapasitesine göre kongre turizminde önde gelen şehirleri (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, 2009)

Antalya
Aydın
İstanbul
İzmir
Muğla
Ankara

2.1.6. Golf Turizmi

Golf kültürünün kökeni tam olarak bilinmemektedir. Fakat tahminlere göre, henüz 1000'li yıllarda İskoçya'da oynanmaya başlanmıştır. Daha sonra ise özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında refah düzeyinin artması ile birlikte dünya çapında oynanan bir spor dalı haline gelmiştir. (Can, 2021). Türkiye'de toplamda 32 adet ulusal saha mevcuttur (Türkiye Golf Federasyonu). 2018 yılı itibariyle toplam golf sahası sayısı ise 36'dır. Bu

tesisler genellikle sahile yakın, zengin yiyecek-içecek faaliyetlerinin yapıldığı, alışveriş ve eğlence aktivitelerinin de sunulduğu yerlerde konumlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021c). Türkiye'de önde gelen golf merkezleri Antalya'da bulunmaktadır. En çok golf sahasına sahip il de yine Antalya'dır. Özellikle Antalya-Belek'te dünyaca ünlü golf merkezleri vardır. Golf oyununa en büyük ilgi Amerika'dadır. 61 milyon golf oyuncusunun, 37 milyonu da yine Amerika'da yaşamaktadır.

Golf turizminde Avrupa'da en büyük ilginin olduğu ülke İngiltere'dir. İngiltere, en çok golf sahası bulunduran Avrupa ülkesidir. Golf sporuna ilgi duyan kişiler, uluslararası seyahatlere katılabilirler. Bu da golf turizmi olarak adlandırılır. Golf turizminin pozitif yanlarından birisi, deniz, kum, güneş üçlüsünden uzak bir şekilde her mevsim yapılabilir olmasıdır. Bu yüzden golf turizmi, turizmin yaz ayları dışında da ayakta kalmasını destekler.

2.1.7. Yat Turizmi

Limanlar arasında ulaşım odaklı olmaktan çok, eğlence, spor, gezi amacı ile, mülkiyeti kişinin kendine ait veya kiralanan, görüntü olarak çok büyük olmayan yatlarla gezinti yat turizmi olarak adlandırılır. Özel yat turizminde ticari herhangi bir amaç bulunmaz. Fakat ticari yat turizmi tamamen kazanç odaklıdır (Yüzsever, 2018). Yat turizminin ekonomik olarak üst gelir düzeyine sahip kişilere hitap etmesi, yat turizminin fiyatlarının önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Ve ülkelerin ekonomisine kattığı döviz miktarının fazla olmasından dolayı, yat turizmine olan yönelme artmıştır (İldırım, 2017).

Türkiye'de ve dünyada yat turizmine olan ilgi artsa bile, Türkiye'de yat turizminin gelişmesine olumsuz etkileri olan bazı durumlar vardır. Bu sorunlardan en önemlisi, dünyadaki 19 bin adet marina işletmelerinin yalnızca 42 tanesi Türkiye'de bulunmaktadır (Bayer, 2018). Ve alt yapı yatırımlarındaki eksikliğe ek olarak turizm tanıtımı olgusunun gelişmemiş olması, Türkiye'deki yat turizmciliğini olumsuz etkileyen diğer faktörlerdir (İlgar, 2019). Buna rağmen ülkemizde yat turizmi ile ön plana çıkan birkaç il olan Fethiye, Bodrum, Antalya, Marmaris ve Kaş; bu turizm türünü canlı tutmaktadır.

2.1.8. Yayla Turizmi

Rakım olarak yüksek yerlerdeki düzlük alanlar "yayla" olarak adlandırılır. Çeşitli amaçlarla kullanılan yaylalara, İnsanlar, Akdeniz bölgesinde sıcak yaz aylarında

serinlemek için yaylalara göç ederken, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerinde ise hayvancılıkla uğraşanlar hayvanlarını otlatıp, kışın yiyecek otlarını toplamak için göç ederler. Aynı zamanda yaylacılık ülke turizmine, ekonomik olarak da katkı sağlamaktadır.

Tarihin başından beri Türklerin göçebe hayat sürmeleri, Türkiye'de de yaylacılığın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Türkiye'de yaylacılık faaliyetinde bulunan kişi sayısı oldukça fazladır. Türkiye'de yaylacılık özellikle Doğu Karadeniz bölgesinde ve Doğu Anadolu bölgesinde yaygındır.

2.1.9. Gecekondur Turizmi

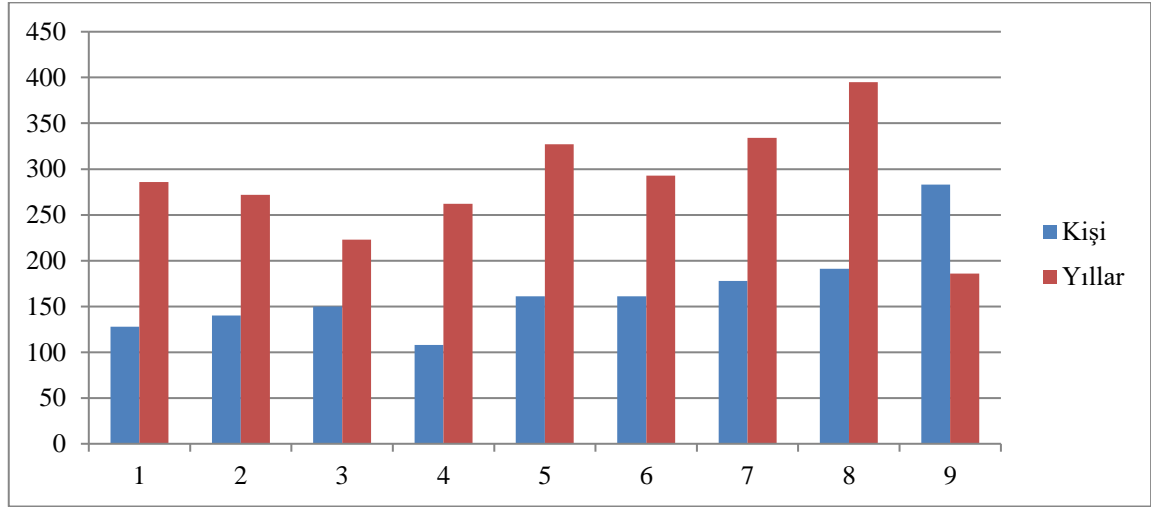
Genellikle üst gelir düzeyine sahip kişilerin, bazen de orta sınıfın, yoksul bölgelerde yaşayan bölgelere turistik ziyaretleridir. Bazı bölgelerde hızla yayılsa da bir kesim tarafından sömürücü bir faaliyet olduğu gerekçesiyle eleştirildiği için gelişmesi çok ileri gidememiştir. Bu turizm çeşidinin kökeni 19. yüzyıla dayanmaktadır. Victoria Londra'sından çıktığı düşünülmektedir. Dünya genelinde slum, gecekondu, getto, barrio ve fevela olarak çeşitli isimleri vardır. Genellikle "slum turizmi" tabiri kullanılır (Gültekin, 2020). Slum turizmi Türkiye'de genel olarak İstanbul'un kenar mahallelerinde az da olsa görülmektedir. Fakat dünyada özellikle de fakir ülkelere; düşük gelir ve orta gelir grubuna sahip kişiler tarafından gecekondu turizmi faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Güney Afrika ve Meksika önde gelen ülkelerdir. Tayland'da ekonomiye katkı amaçlı yeni yeni gecekondu turizminin gelişmesi için çaba gösterilmektedir. Gecekondu ziyaretleri; Brezilya, Filipinler, Arjantin, Mısır, Hindistan, Kenya, Endonezya, Jamaika'da da yaygındır.

2.1.10. Dağcılık Turizmi

Dağcılık, dağın zirvesine doğru yürüyüş, tırmanma ve kamp kurma içeriklerine sahip olan spor aktivitesidir. Avrupalılar tarafından boş zaman aktivitesi olarak 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya atılmış olan bu yürüyüş, 20. yüzyılda spor sayılmıştır. Spor sayılmasından sonra, dağ yapılarıyla ve doğal güzelliğiyle dikkat çeken ülkelere, bu sporla ilgilenen kişiler tarafından turizm faaliyetleri düzenlenmeye başlamıştır. Katılımın azımsanamayacak yoğunlukta olduğu bu spor türünde, ölümler ve yaralanmalar da yüksektir. Çünkü yürüyüş ve tırmanışı gerçekleştiren kişiler; kayada, karda ve buzda;

dağcılıkta yardımcı araç-gereçleri kullanarak dağın doruğuna doğru her türlü zorlu şartlara rağmen ilerlerler.

Türkiye'de de yabancı turistler tarafından bu turizme ilgi büyüktür. Buna uygun çok sayıda yüksek dağ bulunması Türkiye'yi dağ turizminde öne taşımaktadır. Süphan Dağı, Mercan Dağı, Kaçkar Sıradağları, Aladağlar, Balkar Dağları, Erciyes Dağı, Beydağlar, Ağrı Dağı Türkiye'deki önemli ve merak uyandıran yüksek dağlardır.

Şekil 1.1. Son 9 yılda dağ turizmindeki talep artışıyla konaklama alanlarının doğrusal artışı

Yukarıdaki grafik, artan dağcılık turizmine olan talebin karşılanması adına, son 9 yılda artan dağ kamp alanlarını ve konaklama merkezlerini göstermektedir (Işık & Daran, 2012).

2.1.11. Dalış Turizmi

Su altı dünyasının, karadan farklı florası ve zenginliği insanlarda merak uyandırmıştır. Bazen de batan şehirleri, batan gemileri fotoğraflamak ve görme isteği, hep bilinmeyene merak, insanları su altı dalışlarına yönlendirmiştir. Bu durum turizmde yeni bir alan da yaratmıştır. İnsanların keşif isteği, merakı ve turistlerin sürekli değişik aktivite istekleri dalış turizmini ortaya çıkarmıştır. Dünyada bilinen önemli batıklarda köpek balıklarıyla kafes dalışları için insanlar bu alanda ünlü merkezlere seyahat etmektedir.

Dünya'da; Çin'deki su altı kayıp kent, Meksika'da Cancun su altı müzesi, Great Barrier Reef Yongala Batığı, Mısır Kızıldeniz Aida II Batığı, Güney Afrika Ümit Burnu Beyaz Köpek Balığı, Baa Atoll, Yonaguni, Silfra Çatlağı önemli dalış merkezlerinden birkaçıdır (Yarmacı, Ergil, & Keleş, 2017).

Türkiye'de de öne çıkmış su altı destinasyonları vardır. Özellikle yurt dışından gelen yabancı turistlerin bu alandaki hevesi, Türkiye'de su altı dalış turizminin gelişimine katkı sağlamıştır. Antalya (Kaş, Kalkan, Tekirova), Bodrum, Fethiye, Ayvalık, Çanakkale (Saros, Minnoş adası ve resifleri), Gökova, Datça ve İstanbul'da Sivriada bu su altı dalış merkezlerinden bazılarıdır.

2.2. Sağlık Turizmi

2.2.1. Sağlık turizminin tarihçesi

Sağlık turizmi son yılların önemli pazar alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmenin de etkisi ile yeni gelir arayışları sonucunda ortaya çıkmıştır. Ancak her ne kadar son yıllarda popüler olsa da tarihsel araştırmalarda çok eski zamanlardan günümüze geldiği kanıtlanmıştır. Sağlık insanlığın doğuşu ile var olmuştur. Sağlık turizmi de sağlıkla birlikte yavaş yavaş ortaya çıkan bir kavramdır. Sağlık turizminin ilk ortaya çıktığı zamanlar yalnızca mineralli sulardan faydalanılırken, zamanla bu alanlar genişletilmiştir. Arkeolojik kazılardan çıkan sonuçlar, Sümerlerin sıcak sular etrafına sağlık tesisleri kurduklarını göstermektedir (Cabi, 2020).

Tablo 2.1. Sağlık turizmi tarihsel perspektif (Yalçın, 2013)

Neolitik ve Bronz Çağ	Mineral ve Sıcak Su Seyahatleri
Orta Çağ	Termal Sular
16. Yüzyıl	Gençlik Pınarı
17./18. Yüzyıl	SPA (Modern Turizmin Başlangıcı)
19. Yüzyıl	Deniz Ve Dağ Havası (Tüberküloz Tedavisi)
20. Yüzyıl	Wellness (Estetik ve Spor Merkezleri)

Yaradılışlarının başından beri insanlar önzeleri ile çeşitli tedaviler uygulamışlardır. Parmak basarak kanamayı durdurmaya çalışma, ateşli insanı soğuk suyla yıkama gibi birçok tedavi yöntemi geçmişte ilkel insanlar tarafından da uygulanmaktadır. Günümüzde bu veriler mağara resimlerinden, hala ilkel hayat sürmeye devam eden Afrika, Avustralya ve Güney Amerika'daki kabilelerden elde edilmektedir. İlkel insanlardan sonra Rönesans sonrası döneme kadar gelişme gösteren sağlık alanında, 1900'lerden sonra Avrupa ve ABD Dünya'nın sağlık merkezi haline gelmiştir. Ancak o dönemde sağlık hizmeti almak için yurt dışına seyahat edebilen insanlar yalnızca zenginlerden oluşmaktadır (Tontuş, 2019b). 1933 yılında ABD'de kurulan ABMS (Amerikan Tıp Uzmanları Heyeti) bugün Amerika'ya doğru olan sağlık turizmi hareketliliğinin sebebidir. Çünkü heyet tarafından geliştirilen eğitimsel ve profesyonel politikalarından oluşan standartlar günümüzde bile birçok ülke tarafından kullanılmaktadır. ABD'de sağlığın bu şekilde gelişmesiyle geldiği son aşamada, ülkeye tedavisi için sağlık hizmeti arayışına gelen yabancı vatandaşların yoğunluğundan dolayı ABD vatandaşlarının yurt dışında çözüm araması ile asıl sağlık turizmi hareketliliği başlamıştır (1980-1990). Bu dönemde ABD vatandaşları dış tedavileri için Orta Amerika'yı tercih

etmişlerdir. Bu durumlar Amerika vatandaşlarının gittikleri yerlerde kendilerince belirlenmiş uluslararası standartlara uyup uymadığını kontrol etmek ve uymasını sağlamak için JCI Akreditasyon Kuruluşu'nun kurulmasına sebep olmuştur.

2.2.2. Sağlık turizmi kavramı

Sağlık turizmi dünyada son yıllarda hızla yükselen bir sektör haline gelmiştir. Dünyada küreselleşmenin hızla artması, insanların yeni pazar arayışlarına yönelmesine sebep olmuştur. Sağlık turizmi; bireyin yaşadığı ülkeden başka bir ülkeye, daha düşük maliyetli ve daha kaliteli sağlık hizmeti almak için seyahati olarak tanımlanmaktadır. Sağlık turizmi sadece medikal alan olarak değerlendirilmemelidir. Günümüz nüfusunun önemli bir bölümü medikal turizm dışında, termal veya yaşlı ve engelli turizmi alanlarında da seyahat etmektedir. Dünya'da sağlık turizmi pazarının büyüme oranı %20-30'dur. Bireyin kendi ülkesi dışında sağlık hizmeti almak istemesinin birçok sebebi olabilir. Bunlardan bazıları:

- Kendi ülkesinde yüksek maliyetlerde alacağı hizmetin aynısını başka bir ülkede daha uygun fiyatlarla karşılama isteği,

- Kendi ülkesinde alacağı sağlık hizmetinden daha kaliteli hizmet sunan bir ülkede tedavi olma isteği,

- Herhangi bir sebepten kaynaklı olarak bireyin olacağı tedavinin kendi ülkesinde bilinmesini istememesi (uyuşturucu veya diğer madde bağımlılıkları, cinsiyet değiştirme ameliyatları, tüp bebek tedavisi, estetik ameliyatları...),

- Tedavi ile birlikte tatil yapma isteği,

- Bireyin yaşadığı ülkede termal olanakların bulunmaması veya kısıtlı olması sebebi ile daha çok olanağın bulunduğu bir ülkeye gitme isteği,

- Tıbbi donanım ve sağlık hizmeti altyapı eksikliği nedeniyle kendi ülkelerinde yapılamayacak spesifik tedaviler (onkoloji organ Transplantasyonu vs).

- Özellikle Avrupa ülkelerinde yüksek tedavi masrafları ile birlikte uzun bekleme sürelerinin olması nedeniyle bireylerin yurt dışında arzu ettikleri tedaviyi daha kısa sürede alma isteği şeklinde sıralanabilir.

Sağlık turizminde işleyiş çeşitli şekillerde olabilmektedir. Hastalar uluslararası tedavi yöntemi kararını aldıktan sonra, bilgi edinimi ve karar alma aşamalarında genellikle 3 yöntem kullanmaktadırlar. Bunlar;

- Hasta bireyin, hizmet alım sürecini ve araştırmayı tamamen kendilerinin yönettiği

- Hasta bireyin araştırma işlemini ve hizmet alım sürecini bir aracı kuruluşa güvenerek devretmesi

- Hasta bireyin çevresindeki deneyimli kişiler veya sağlık turizmi hakkında bilgi sahibi olan kişilerden yararlanması şeklinde yürütülebilmektedir (Birleşik Krallık Sağlık Turizmi Raporu, 2015).

Sağlık turizmi içerisinde turistin sağlığı kavramı sağlık turizmi ile çok karıştırılan bir kavramdır. Turistin sağlığı kavramı; turistik amaçla başka bir ülkeye giden bireyin, bu hareketlilik sürecinde başına ani gelen rahatsızlıklar ve sağlık hizmeti alma ihtiyacının ortaya ani bir şekilde çıkması olarak tanımlanabilir. Burada sağlık turizmini, turistin sağlığı kavramından ayıran nokta ise; sağlık turizminde bireye hastalığı ile ilgili tanı ülkesinde konulmuş ancak başka bir ülkeye tedavi amaçlı gitmesidir. Yani sağlık turizminde birey ülke dışına öncelikle sağlık hizmeti almak için gider. İki kavram arasındaki temel fark ise;

- Sağlık turizminde isteklerden doğan hizmetleri (saç, diş, estetik) kişiler kendileri öder, gelişen sağlık hizmeti giderlerini ise genellikle seyahat sigortaları finanse eder.

-Sağlık turizminde yaşanabilecek komplikasyonlar, tedavi süreleri, tedavi maliyetleri önceden planlanmıştır. Turist için her şey önceden bellidir. Turistin sağlığında ise ani gelişen bir süreç olduğu için tedavi maliyetleri ve süreleri değişkenlik göstermektedir.

-Turistin sağlığında akut rahatsızlıklar ön plana çıkarken, sağlık turizminde kronik hastalıklar kendini göstermektedir.

-Turistin sağlığı ile ilgili süreçleri yönetmek (tedavi planlamaları, geri dönüş hizmetleri, taburculuk ve transfer), sağlık turizmine göre oldukça zordur. Bunun temel sebebi ise sağlık turizminde her şeyin önceden planlı olmasıdır.

Tablo 2.2. Sağlık turizmi türleri (Gonzales, Brenzel, & Sancho, 2001)

Spa- Wellness	Spa, Ekoturizm, Bitkisel Tedaviler, Tamamlayıcı Tedavi
Medikal Tedavi	Kanser Tedavisi, Elektif Cerrahi, İnfertilite Tedavisi, Plastik Cerrahi, Eklem Replasmanı, Kardiyotorasik Servisler, Diagnostik Servisler
Rehabilitasyon	Madde-Alkol-Sigara Bağımlılığı Tedavileri, Diyaliz, İleri Yaş Bakımı Programları

Sağlık turizmi hareketlerinde turist grupları:

- Yalnızca turist

- Tatil yapan hastalar

- Tatilde tedavi edilen turist

- Yalnızca hasta

- Tatil ve tedavi amaçlı turist olarak ayrılırlar. Bunlar ülke değiştiren turistin ülkeye geliş amacına göre gruplandırılmıştır (Solak, 2017).

Sağlık turizminin gelişimini birçok faktör etkilemektedir. En çok her alanı etkileyen küreselleşme, sağlık turizminin gelişimini etkilemiş olarak gösterilmektedir. Ancak küreselleşmenin getirdiği olumsuzluklarla birlikte sayılabilecek etkiler vardır. Bu etkiler şekilde gösterilmiştir.

Tablo 2. 3. Sağlık turizminin gelişmesine etki eden 10 faktör (Varshalomidze)

Sağlıkta küreselleşme
Dünyada yaşlı nüfusunda artış
Teknolojinin gelişmesi
Kar-zarar hesapları
Sağlık harcamalarındaki artış
Doğal kaynakların fazlalığı
Akredite kuruluş sayısının artması
Yasal düzenlemeler
Kaliteli ağ
Kaliteli sağlık personeli arayışı

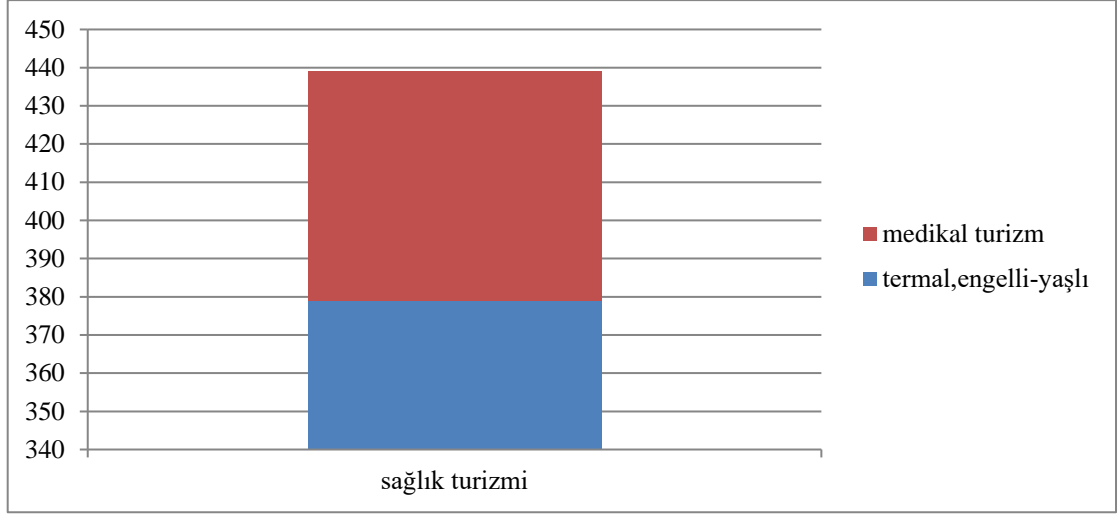
2.2.3. Sağlık turizmi çeşitleri

2.2.3.1. Medikal turizm

Tıbbi alanda sağlık hizmeti almak için, kişinin bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye seyahat etmesi medikal turizm olarak adlandırılır. Yani bireyin bazı tıbbi tedaviler için planlı bir şekilde ülkesinden başka bir ülkeye seyahatidir. Medikal turizm; “estetik cerrahi, diş hekimliğini ilgilendiren tedaviler, doğurganlık, onkolojik tedaviler için denizaşırı seyahatlerdir” şeklinde de tanımlanabilir. Medikal turizm esas olarak sağlık hizmetlerine ait dört ana bileşeni içermektedir. Bunlar: Medikal, kozmetik, alternatif tedaviler ve doğurganlıktır (Lunt ve diğerleri, 2012). Son zamanlarda sağlık turizminin özellikle medikal turizm dalında bir popülerlik söz konusudur. Dünyada birçok kişi tıbbi bakım almak için başka ülkeleri tercih eder. Bu durumun nedeni olarak bireyin yaşadığı ülkedeki tıbbi teknolojinin yetersizliği, daha iyi koşullarda tıbbi hizmet veren bir ülkeyi tercih etmesi, bulunduğu ülkede alacağı tedavi için çok uzun süre beklemesinin gerekmesi, sağlık hizmeti alırken aynı zamanda tatil yapma isteği ve başka ülkede daha ucuza tedavi olma imkanı gösterilebilir. Medikal turizm tıbbi, cerrahi ve diş hekimliğinin alanlarını kapsar (Akbolat & Deniz, 2017). Genel olarak işlemler ikinci ve üçüncü basamak sağlık kuruluşlarında gerçekleştirilir (Çınar & Özkaya, 2020).

Medikal turizmin son yıllarda trend haline gelmesi, dünya üzerindeki birçok ülkenin ekonomisine büyük katkı sağlamıştır. Küresel turizmde sağlık turizmine ait olan kazanç 439 milyar dolar iken, medikal turizmin bu pazara katkısı 50-60 milyar dolardır. Hastanın aldığı tedavi hizmetlerinin ve hastane masraflarının yanı sıra yeme-içme, gezme, eğlence aktiviteleri ile gelen medikal turist ülkeye önemli ölçüde döviz bırakır. Hastaneler dışında ülke halkı için de diğer sektörler katkısı bakımından gelir kapısı olarak görülür.

Dünyadaki bütün ülkelere güçlü finansal faydalar sağlayan medikal turizm, çok hızlı bir şekilde büyüye de oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Karmaşık olmasının nedeni ise birkaç alanı içinde bulundurmasıdır (Akil, 2016). Sağlık, ulaşım, konaklama, turizm ve sigorta sektörünü tek başına içinde barındırmaktadır (Nikbin, Amir, İranmaneş, Kim, & Hyun, 2019).

Şekil 2.1. Medikal turizmin sağlık turizmi içindeki payı (Solak, 2017)

Medikal turizmde hastaların en çok tercih ettikleri medikal hizmetler; kozmetik cerrahi, diş hekimliğini ilgilendiren alanlar ve ortopedik cerrahidir. Son dönemlerde in vitro fertilizasyon ve diğer yardımcı üreme teknolojisi yöntemleri ile vekil gebelik için de hastalar başta gizlilik amaçlı olmak üzere, sağlık teknolojisinin de daha iyi olduğu ülkeleri tercih etmektedirler. Araştırma sonuçlarına bakıldığında bireyin başka ülkede tedavi olmak istemesinin en önemli sebebinin, yüksek teknoloji, daha sonra en iyi kalitede tıbbi tedavi isteği, hızlı erişim ve düşük maliyet olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. 4. Sağlık turizminde önde gelen ülkelerde en çok tercih edilen ameliyatlar

Tayland	Kardiyoloji, ortopedi, cinsiyet değiştirme ameliyatları, kozmetik ameliyatları
Hindistan	Kardiyoloji, ortopedi, kozmetik ameliyatları
Singapur	Kardiyoloji, damar cerrahi, ortopedi
Kosta Rika	Kozmetik cerrahi, kozmetik diş tedavileri
Güney Afrika	Kozmetik cerrahi
Meksika	Kozmetik cerrahi, kozmetik diş tedavisi
Belçika	Ortopedi
Brezilya	Kozmetik cerrahi
Arjantin	Kozmetik cerrahi

2.2.3.2. Termal turizm

Yeryüzünde yer kabuğu ile çekirdek arasında yer alan manto denilen yapının, yüzeye sızan suları ısıtmasıyla termal yapılar oluşur. Termal sular termomineral su banyosu, soluma, çamur banyosu gibi etkinlikler ile birlikte; fizik tedavi, egzersiz, rehabilitasyon, psikoterapi ve diyet tedavileri ile birleştirilerek sağlık alanında kullanılır (Çetin, 2011). Termal kaynaklar aynı zamanda sağlık turizminin alt dalı olan termal turizm için de gelir kaynağıdır. Ülkesinde yeterli kaynak bulunmayan veya tatil için başka bir ülkeyi tercih eden kişiler bazı sağlık sorunlarına iyi geldiği gerekçesiyle termal kaynak açısından zengin olan ülkeleri seçmektedir. Termal turizmi diğer turizm dallarından ayıran en önemli etken on iki ay yapılabilir olmasıdır. Termal turizm kapsamındaki tesis türleri:

- Gaz/solunum kürleri
- Kür merkezleri
- Termal oteller
- Deniz kürü
- Çamur banyoları
- Klimaterapi kürleri
- Fizik tedavi hastaneleri
- İçme kürü/Maden suyu
- Kaplıcalar

Klimatizm çok bilinmese de doktorların sağlığı geliştirmede önemli etkisi olduğu konusunda ısrarcı oldukları bir tedavi çeşididir. Açık ve temiz havanın sağlık veren, insan vücudunu rahatlatan etkisinden yararlanan bu tedavi çeşidinden, özellikle Damlatış Mağarası ve İnsuyu Mağarası'nda faydalanılmaktadır. Ayrıca mağaralar haricinde dağ, deniz ve yaylalarda da bu tedavi çeşidi uygulanmaktadır (Çelik, 2009).

Çamur banyoları da tedavi için kullanılan bir diğer alandır. Bu çamurlar çeşitli vitamin ve doğal antibiyotik barındırmaktadır. Cildi temizleyip arındıran çamurun ayrıca stresi azalttığı, hafif ağrı ve acıları azalttığı, kasları rahatlattığı da kanıtlanmıştır. Çamur banyolarıyla en ünlü şehir Muğla'dır.

Son yıllarda insanların tatil anlayışları değişmiştir ve termal turizm alanındaki tesislere yönelmeler artmıştır. Aynı zamanda değişen yaşam koşulları sağlıklı birey sayısının azalmasına, sağlıksız bireylerin ise artmasına sebep olmuştur. Bu durumun sonucu olarak da insanlar sağlığı bu tür yerlerde aramaya başlamışlardır (Eriş, 2020).

Termal turizm kaynakları bakımından dünyada önde gelen ülkeler; İspanya, Fransa, İsviçre, Rusya, Macaristan, Almanya ve Japonya'dır (Beppu). Avrupa'da ise; Almanya, Fransa, İtalya, İsviçre, Yunanistan, Rusya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan termal kaynaklar açısından tercih edilen ülkelerdir (Öztürk & Bayat, 2011). Türkiye de termal kaynaklar bakımından dünyada yedinci sırada, Avrupa'da ise 1. sırada yer almaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2007-2023 Termal Turizm Master Planı verilerine göre 72 adet termal turizm merkezi, yerli ve yabancı turistlere hizmet vermektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007). 2018 yılında termal turizm için ülkemizi ziyaret eden yabancı turist sayısı 750.000'dir (Çiftci, 2019).

Termal sağlık turizminde, termal kaynak açısından zengin olan bölgelerde, hekim gözetiminde, kişinin sağlığını geliştirmek amacı ile rahatlatıcı sağlık hizmetleri sunulur. Genel olarak bu turizm türüne katılanlar hasta bireylerden çok, koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanmak isteyen kişilerdir. Yani termal kaynaklar kişinin iyilik halinin devam ettirilmesi yönünde kullanılır. Genç insanlar sağlıklı bir yaşamı planlarken, ileri yaştaki bireyler sağlıklı şekilde yaşlılıklarını sürdürmek ister. Bu nedenle termal sağlık turizmi bu kişiler için önem arz eder. Deniz, kum, güneş üçlüsü yerini hiçbir zaman başka alana bırakmasa da son yıllarda özellikle bilinçli, sağlığına önem veren insanlar SPA ve wellness'e yönelik tatil planları yapmaktadır (Tontuş, 2019a). Ziyaret edilen tesisler 20 dereceden daha sıcak ve içinde çeşitli mineraller barındıran sulara ziyaretçilerin dinlenmesini ve zindeleşmesini sağlar.

Dünyada özellikle üst gelir grubunda olan kişiler, SPA merkezlerine uluslararası seyahat etmektedirler. Bazı bölgelerdeki ünlü SPA merkezleri genellikle tercih edilenlerdir.

Tablo 2.5. Dünyada ünlü SPA merkezlerine sahip yerler (Balaban, 2017)

Uzakdoğu ülkeleri
Almanya
Fransa
İspanya
Avusturya
Slovenya

Spa ve wellness turizmi için ihtiyaç dahilinde olan alanlar dünya üzerindeki kaynaklarla karşılanabilmektedir. Bazı ülkeler bu kaynaklara sahip iken birçok ülkede bu turizm türü için kaynak yoktur. Küreselleşmenin getirdiği zorunlulukların da etkisi ile bu ülkelere döviz girişi sağlamak için yapay kaynaklar elde edilebilmektedir. Sadece turist olarak ülkeye giriş yapan ve bu kaynakları sadece keyfi olarak kullanan turistler, yapay olarak elde edilen SPA ve Wellness alanlarında da ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Ancak sağlık turisti olarak seyahat eden ve amacı sağlık kazanmak olan bireyler için, yapay SPA ve Wellness kaynakları hayal kırıklığı olabilir. Çünkü bu turistlerin amaçları gezmek değildir ve kendilerini tamamen sağlığa adanarak ülke dışına çıkmışlardır. Bu durum için turistin tercih ettiği sağlık tesisi veya destinasyon, çok çeşitli ürün yelpazesi sunarak veya beklenilenin üzerinde kaliteli hizmet vererek turistin güvenini kazanabilmektedir. Ancak sağlık turistinin gittiği yerde yerel özellik ve benzersizlik arayışı içine girmesi muhtemeldir. Bu nedenle seyahat eden turistlerin konaklamalarında ve tercih ettikleri sağlık tesislerinde yerel özelliklere daha çok önem verilmesi, turistleri memnun etmenin bir diğer yolu olarak gösterilebilmektedir (Smith & Puczko, 2008).

2.2.3.3. Engelli turizmi

Engel; yaralanma ve hastalıklar ile sonradan veya doğuştan olacak şekilde, zihinsel veya fiziksel olarak bireysel ihtiyaçların tam karşılanamaması durumudur. Türk Dil Kurumu engelli kavramını önceden "vücudunda eksik ya da kusuru olan kişidir" şeklinde tanımlarken, bu tanım 2021 yılında "Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken kimse" olarak değiştirilmiştir. İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) verilerine göre dünyada 1 milyar engelli birey bulunmaktadır. Yani her 100 kişiden 15'i zihinsel veya fiziksel olarak diğer bireylere kısmen veya tamamen bağımlıdır (Ey-Der, 2021). Türkiye'de de dünyada olduğu gibi engelli birey sayısı oldukça fazladır. Ülkemizde 2018'deki verilerle, Ulusal Engelli Veri Tabanına göre 1.559.222 engelli birey bulunmaktadır (Aksöz & Yücel, 2020).

Her birey gibi, engelli bireylerin de tatil yapma hakları vardır. Engelli bireyler sosyal faaliyetlere sosyal dışlanmadan dolayı katılamadığı gibi, ulaşılabilirlik sorunu da önemli ölçüde bu kişilere mani olmaktadır. Kronik bir sorun haline gelen engelli

bireylerin toplum tarafından dışlanması yavaş yavaş geride bırakılmaktadır. Çünkü son zamanlarda bu durum toplumun genelinde farkındalık yaratmıştır. Dünya ülkeleri; yaşayan engelli birey sayısının azımsanamayacak çoklukta olması nedeni ile bu bireylerin de hayata sosyal aktiviteler yönünden katılması, yaşam standartlarını ve kalitelerini arttırmaları için yasal düzenlemeler oluşturulması konusunda bir araya gelmiştir. Hemen hemen bütün ülkeler engelli bireylerin yaşam standartlarını arttırmaları için yeni yasal düzenlemeler üzerine çalışmaktadırlar.

Bu yasal düzenlemelerle birlikte "engelli turizmi" kavramı da önem kazanmıştır. Engelli turizmi; yaşamlarını tamamen veya kısmen başka bir bireye, aynı zamanda sandalyeye ve yatağa bağımlı olarak geçirmek zorunda olan engelli bireylerin, daha özgür şekilde tedavi görmelerini ve diğer bireyler gibi tatil yapmalarına yardım eden turizm çeşidi olarak tanımlanabilir. Birkaç sene öncesine kadar engelli bireyler toplum içindeki faaliyetlerden, uluslararası seyahatlerden oldukça uzak iken, son zamanlarda engelli turizmi en yüksek potansiyelli pazarlardan biri olmuştur. Ancak tüm bunlara rağmen, araştırmalardan elde edilen verilere göre uluslararası seyahat eden engelli birey sayısı hala çok değildir. Bu çalışmalar sonucunda engellilerin yalnızca %1,3'ü uluslararası seyahate katılmaktadır (Ankaya & Aslan, 2020). Engelli bireylerin gittikleri ülkelerde, erişilebilir turizm hizmetleri ile rahat etmesi sağlanır. Erişilebilir turizm kavramını Darcy ve Dickson; fiziksel olarak geçici veya kalıcı bir hasar bulunan, hamile ve yaşlılar da dahil olmak üzere bireylerin kedilerine uygun alanlarda tatil yapması olarak tanımlamışlardır. Bu alanlarda çevre düzenlemesi engel durumu olan bireylere göre olmalıdır (Cavlak & Cavlak, 2019). Türkiye'de engelli turizminin geliştirilmesine ilişkin birçok çalışma yapılmasına rağmen, 2005'te düzenlenen 5378 sayılı "Engelliler Hakkında Kanun" en dikkat çekici olan kanundur. Bu kanunda engelli bireylerin de bağımsız şekilde yaşayabilmeleri ve topluma tam ve etkin katılmalarının gerekliliği vurgulanmıştır. Engelli turizmi iki alt alana ayrılır. Bunlardan birincisi engelli bireylerin tedavi edilmesi ile ilgili teknolojik tedavi imkanları, termal kaynaklar, hidroterapi gibi hizmetlerin verildiği, özellikle sağlık otellerinin merkezi sinir sistemlerini kuvvetlendirecek tedavilerin paket halinde sunulduğu tedavi amaçlı sağlık hareketi, ikincisi ise; engelli bireylerin tatil yapma isteğini, bu bireylere göre düzenlenmiş özel tesislerde karşılayabilmeleri için olan sağlık hareketidir.

2.2.3.4. Yaşlı turizmi

Yaşlılık yetişkinliğin ileriki dönemlerinde, fiziksel ve ruhsal değişimlerin görüldüğü evredir. Zamanın etkisi ile insan vücudundaki tüm organizmalar, biyolojik olarak üstlendikleri görevi tam olarak yerine getiremez ve ilerleyici işlev kaybı meydana gelir. Bu kayıpların sonucunda birey korumasız ve dayanıksız hale gelir (İnkaya, 2019). Bu durum yaşlanma olarak tanımlanmaktadır. Dünya nüfusu hızla yaşlanmaktadır. 2002'deki yaşlı nüfus 400 milyon iken, Birleşmiş Milletler ve Dünya Yaşlanma Örgütü verilerine göre 2017 yılında yaşlı nüfus %50 artarak 600 milyona ulaşmıştır. Öngörülen rakamlara göre 2050 yılında bu sayının 2 milyarı bulacağı düşünülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014). Son çalışmalara göre de Avrupa ülkelerinde 2025 yılında 60 yaş üzeri nüfus, 20 yaş altı nüfusu aşacaktır (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Yaşlı turizmi engelli turizmi ile karıştırılmaktadır. Aslında bu iki kavram farklı tanımlara sahiptir. Üçüncü yaş turizmi ve yaşlı bakım turizmi, ileri yaş turizmi ve engelsiz turizm kavramları sürekli yanlış tanımlar olarak karşımıza çıkar ve birbirine karıştırılmaktadır. Bu dört kavram aslında çok farklı kavramlardır (Çataloğlu, 2020).

Üçüncü yaş turizmi: Yaş olarak orta yaş grubu üzerinde bulunan kişilerin, turistik faaliyetlere katılmasıdır.

Yaşlı bakım turizmi: 60 yaşın üzerindeki vatandaşların, koruyucu sağlık hizmeti almak için, sağlığı geliştirici hizmetler için veya rehabilite edici hizmetlerden faydalanmak için seyahat etmeleridir.

Engelsiz turizm: Sağlıklı birey ve engelli bireyin tamamen bağımsız şekilde, birlikte tatil yapabildiği ve sosyal aktivitelerden yararlanabildiği turizm şeklidir.

Yaşlı bireyler de tıpkı engelli bireyler gibi sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek, sağlıklı bireylerle eşit koşullarda, tam ve etkin bir şekilde toplumsal hayata katılma hakkına sahiptirler. Bu durumun sonucu olarak ülkemiz de dahil olmak üzere, dünyanın hemen hemen her yerinde yaşlı bireyler için erişilebilir turizm hizmeti sunulmaktadır. Yaşlı turizmi bakıma muhtaç yaşlı kişilerin ileri yaşlarını rahat geçirebilmek için, bakım ihtiyaçlarını başka ülkelere giderek karşılamalarıdır (Özsarı & Karatana, 2013). İleri yaştaki bireylerin tercihleri genellikle sağlık turizminde gelişmiş ve ılıman-sıcak ülkeler olmaktadır. Daha çok tercih edilen hizmet birimleri ise; tatil köyleri, klinik oteller, eğlence-dinlenme alanları ve bakım evleridir (Kozak, Acar, & Çiftçi, 2019). Hastalıkların oluşmasını ve yaşlanmayı geciktirmek, oluşmuş hastalıkları tedavi etmek, zihinsel olumsuzlukları hafifletmek veya yok etmek, sağlıklı ömrü uzatmak

ve rehabilite hizmetleri ile yaşama bağlılığı arttırmak için üçüncü yaş turizminin geliştirilmesi önemlidir.

2.2.4. Turistin sağlığı

Sağlık turizminde sağlık turisti ve turistin sağlığı kavramları ayrı tanımlarla incelenmektedir. İkamet ettiği yerden başka bir ülkeye herhangi bir sebeple giden turistin, gittiği ülkede plansız şekilde sağlık hizmeti almasıdır. Turizm her ne kadar kültürel, çevresel ve ekonomik olarak planlansa da istenmeyen kazalar ve ani durumlarla medikal turizm, termal turizm veya engelli turizminin tedavi edici hizmetlerine de ihtiyaç duyulabilir (Ak & Sevin, 2000). Turistin sağlığı kavramı; turizmin başladığı, farklı ülke sınırlarına girilen ilk günden itibaren, seyahatin sorunsuz bir şekilde ilerlemesi, bulaşıcı hastalıklardan korunma, küçük veya büyük kazalardan sonra ilk yardım veya yoğun bakım gibi tanı ve tedaviyi kapsayan tüm sağlık hizmetleri turistin sağlığı içerisinde değerlendirilmektedir (Özsarı & Karatana, 2013). 2021 yılının ilk çeyreğinde Türkiye'ye gelen turistlerin, diğer bütün harcamaları bir önceki yılın ilk çeyreğine göre azalırken, sağlık harcamaları %4,7 artmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021).

Turistik seyahatlerde turistin sağlığını korumak için öncelikle çevre sağlığını oluşturmak önemlidir. Yani turistin sağlıklı olması aslında bulunduğu ortamın sağlıklı olmasını kapsar. 2019 yılında Çin'de ortaya çıkarak neredeyse tüm dünya ülkelerine yayılan koronavirüs salgını ile bu durum daha da önemli bir hale gelmiştir. Daha detaylı önlemler alınmasına sebep olan bu pandemi tüm ülkelerde çok sayıda önlem alınmasına sebep olmuştur. Bütün ülkelerde turistlerin uğrayabileceği tüm noktalarda gerek ortak gerekse ülke çapında kurallar bildirilmiştir. DSÖ tarafından da uluslararası seyahat eden turistlerin, gidecekleri ülkenin bulaşıcı hastalıklar açısından risk durumu “Uluslararası Risk Mevzuatı” adıyla turistin sağlığının korunması amacı ile paylaşılmıştır (Samsudin, ve diğerleri, 1997).

Tablo 2.6. Turistin sağlığı ile ilişkili konular ve ülkeye getirileri

Turistin bulunduğu ortam ve aynı ortamda bulunan kişilerin sağlığı
Turizmin getireceği muhtemel hastalıklar açısından toplumun sağlığı
Sağlık personeli ve kurumun işleyişi
Turistlerin sağlığı ve acil hallerde sağlık hizmeti sunumu

Yurt dışı sigortaları ile ilişkiler ve ücretlendirme
Uluslararası hastalara sunulan sağlık hizmeti sonucunda ülkenin ve sağlık hizmetlerinin tanıtımı yapılmış olacaktır
Ülke vatandaşı olup yurt dışında yaşayan vatandaşların sağlık problemleri

2.2.5. Ülkemizde sağlık turizmi

Türkiye son yıllardaki kalkınma planları sayesinde sağlık turizminde ön plana çıkmış olan Tayland, Singapur, Malezya, ABD ve Avrupa Birliği'ndeki birçok ülkeye, kaliteli sağlık hizmetleri alt yapısı, uygun tedavi ücretleri ve donanımlı sağlık personelleri ile rakip konuma gelmiştir. Özellikle 2005 yılından sonra uygulanan politikalar ülkemizin bu alanda önemli gelişmeler göstermesini sağlamıştır. Dünyada sağlık turizmi alanında ilk beş ülke arasına girmeye çalışan Türkiye bu hedefine adım adım yaklaşmaktadır. Sağlık Bakanlığı uluslararası vatandaşlara her geçen gün hizmet kalitesini arttırmaktadır. Ve sağlık turizminde ilk beş ülke hedefine ulaşmak için yeni hizmetler geliştirmektedir. Öncelikle Sağlık Bakanlığı Sağlık Turizmi Dairesi'nin yabancı vatandaşlara; 7/24 Arapça, Rusça, İngilizce, Almanca olarak, 112 acil hizmet, 184 şikayet hattı ve hastanelerde hastalara yönelik tercümanlık hizmetleri verilmektedir (Türkiye Sağlık Turizmi Derneği, 2012). Bununla birlikte birçok kamu hastanesi, özel hastane ve klinikler sağlık turistlerine güvenli bir şekilde hizmet vermektedir. Uluslararası sağlık turizmi yetki belgesine sahip hastane ve klinik sayısı artmaktadır. Türkiye'de 25 Şubat 2020 tarihinden itibaren, uluslararası sağlık turizmi yetki belgesi alma hakkına sahip olan kurum sayısı aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. 7. Uluslararası sağlık turizmi yetki belgesi alma hakkına sahip olan kurumlar ve sayıları

Aracı Kuruluş	98
Kamu Sağlık Tesisleri	123
Kamu Üniversite Hastaneleri	24
Vakıf Üniversite Hastaneleri	24
Özel Sağlık Tesisleri	668

Toplam	937
---------------	-----

2019 yılında sağlık turizmi ve turistin sağlığı kapsamında ÷lkemizde 662.087 hasta sağlık hizmeti alırken, buradan elde edilen gelir 1 milyar 65 milyon 105 bin ABD dolarıdır. 2020 yılının ilk çeyreğine bakıldığında ise ÷lkemizde sağlık hizmeti alan 143.266 hastadan elde edilen toplam gelir 187.955.000 ABD dolarıdır (Tengilimoğlu, 2021). Ancak 2019 yılına kadar sağlık turisti sayısındaki hedeflerine ulaşmayı başaran ÷lkemiz, 2019 yılı sonunda Çin'de ortaya çıkan ve 2020 Mart ayında ÷lkemizde de gör÷len Covid-19 virüsü nedeniyle 2020 ve 2021 yıllarında hedeflerine ulaşamamıştır. Sağlık Bakanlığı'nın yayınladığı tabloya bakıldığında pandemi öncesi için Türkiye'nin 2023'te sağlık turizmi gelirinin 20 milyar Amerikan doları olması hedeflenmektedir (Özkan, 2019).

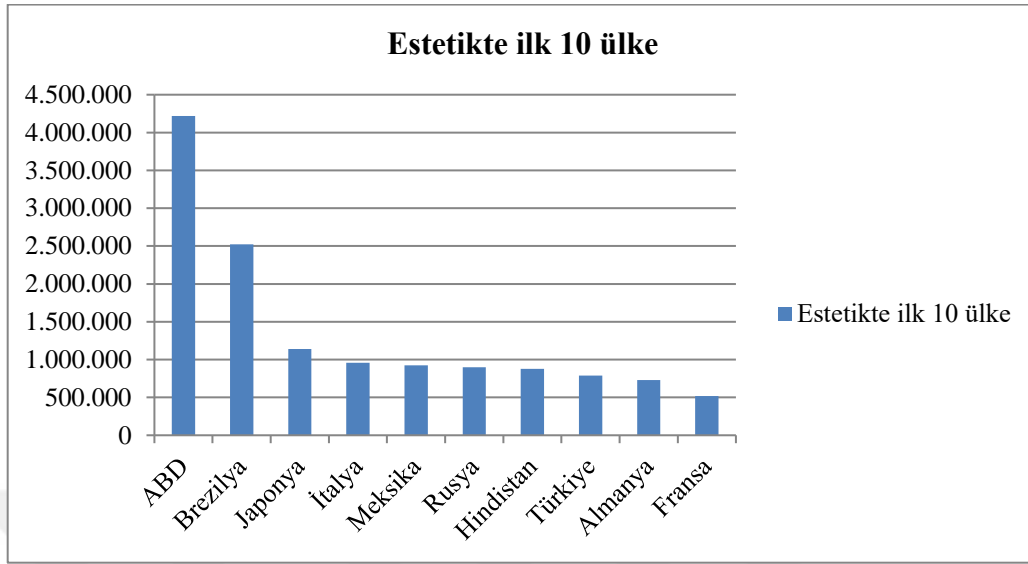
2012 yılında Türkiye'ye tedavi amaçlı gelen turistlerin istatistik verilerine bakıldığında, Türkiye'nin sağlık turizminde dünyada 7. sırada yer aldığı gör÷lmektedir. ÷lkemizde genellikle termal turizm ve medikal turizm üzerine yoğunlaşılmıştır. Ancak Afyon, Kütahya ve Eskişehir'de yapılan bazı çalışmalar, ÷lkemizde yaşlı turizminin geliştirilmesinin hedeflendiğini göstermektedir (Acar & Turan, 2016).

Türkiye'de sağlık turizminin geliştirilmesi ile ilgili işlemleri Sağlık Bakanlığı bünyesinde olan Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşkilatı içerisindeki Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı yönetmektedir (Sezgin, 2021).

Gelişmiş ÷lkelerde eğitim ve refah seviyesinin yüksek olması sebebi ile sağlık maliyetleri de daha az gelişmiş ÷lkelere göre yüksektir. Bu durum giderek artan sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasında sosyal güvenlik kurumlarını zorlamaktadır. Bunun sonucunda gelişmiş ÷lkelerdeki sosyal güvenlik kurumları ve özel sigorta kurumları kaliteli tıbbi hizmet sunan diğer ÷lkelerle anlaşmalar sağlamaktadır. Özellikle Avrupa ÷lkelerindeki sigorta şirketleri, hem Asya ÷lkelerine göre yakın konumda olması, hem de kısa bekleme süresi sebebi ile Türkiye'yi vatandaşlarına önermektedir. Ancak ÷lkemizde sigorta şirketleri tarafından karşılanmayan birçok operasyon vardır. Bunların başında lazer ile yapılan tedaviler gelmektedir. ÷lkemizin yeni hedefi bu tür operasyonlar için de sigorta şirketleri ile anlaşma sağlanmasıdır.

Türkiye, sağlık turizmi alanında genel olarak dünya ÷lkeleri kadar ileri seviyede değildir. Tayland, Hindistan, Meksika, Amerika Birleşik Devletleri, Küba ve sağlık turizminde önde gelen diğer ÷lkeler, bu alandaki pozisyonunu henüz kaybetmemiştir.

Türkiye de her ne kadar sağlık turizminde bu ülkelerin önüne geçememiş olsa da estetik alanda ilk 10 ülke sıralamasının içindedir.

Şekil 2.2. Estetik ekonomisinde ilk 10 ülke (Tengilimoğlu, 2021)

Türkiye sağlık turizmi alanında termal kaynaklar bulunduran bölgelerinin yoğun olması nedeni ile termal turizm alanında öne çıkmaktadır. Ülkemizdeki fay hatlarının yoğunluğu nedeni ile illerin birçoğunda termal kaynaklar bulunmaktadır. Bu kaynakların çevresine yapılan tesislere sağlık turistleri ziyaretlerini gerçekleştirmektedir. Ancak ülkemiz asıl olarak medikal turizmde ön plana çıkmaktadır. Özellikle büyük şehir olan ve tatil imkanı da sunan birçok ilimiz sağlık turistlerinin dikkatini çekmektedir. Turistin, sağlık turizmi için gideceği ülkeyi seçerken belirlediği kriterler vardır. Kendi tercihlerine göre belirlediklerinin dışında genel olarak beklenenler aşağıda listelenmiştir:

- Uygunluk
- Ödenebilirlik
- Güvenilirlik
- Mahremiyete saygı
- Bakım kalitesi
- Erişilebilirlik

Türkiye'deki sağlık merkezleri de bu kriterlerin çoğunu karşılamaktadır. Ödenebilirlik, birçok sağlık turizmi ülkesine göre daha kolaydır. Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ülkeleri sağlık teknolojisinde ülkemizle kıyaslandığında daha iyi veya eşit seviyede olsa da ödenebilirlik ve erişilebilirlik konusunda Türkiye çok daha

uygundur. Sağlık Bakanlığı Türkiye Medikal Turizmi 2012 Değerlendirme Raporu'na göre sağlık turistlerinin Türkiye'yi tercih etmelerindeki unsurlar:

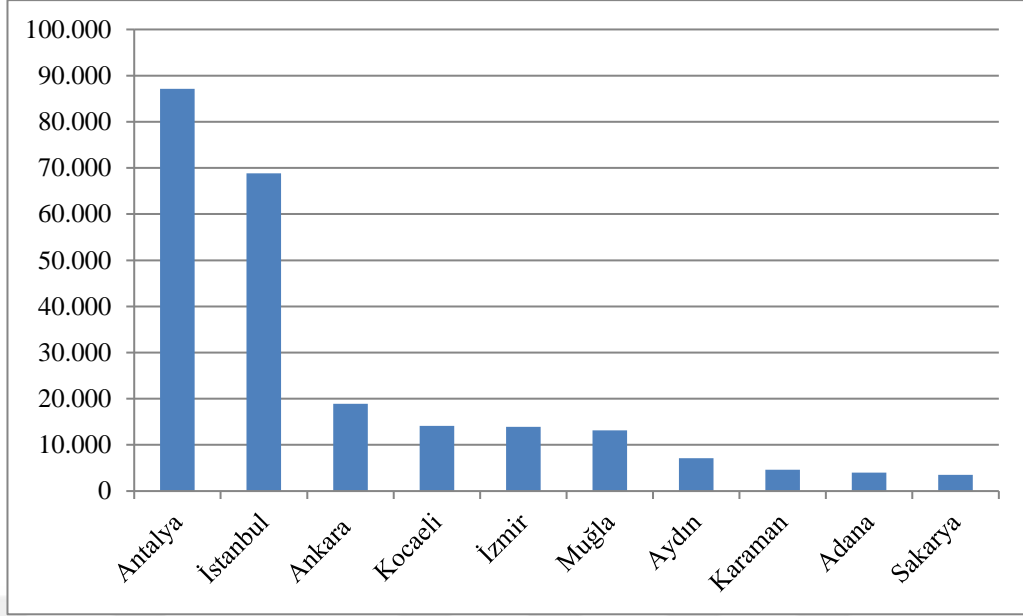
- Dünya standartlarında kalite
- Kısa bekleme süresi
- Kültürel zenginlik
- Kişiyeye özel hizmet
- Ucuz sağlık hizmeti ve diğer hizmetler olarak sıralanmıştır (Ağaoğlu, Karagöz, & Zabun, 2019).

Tablo 2.8. Türkiye'nin sağlık turizmi SWOT analizi (Özcan & Aydın, 2015)

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none">- Uygun fiyat avantajı- Avrupa ve Asya için köprü konumunda olması, Orta Doğu'ya yakınlığı- Gelişmiş özel sektör- Avrupa ülkelerinin yaşlı nüfusunun artması ve Orta Doğu ülkelerinin yetersiz sağlık sektörü, hastaları Türkiye'ye yönlendirmektedir.- Batı ülkelerinin kültürüne yakınlığı Batı'dan gelecek sağlık turistlerini ülkeye çekerken, Müslüman bir ülke olması da Müslümanlar için caziptir.- Medikal turizmi desteklemek için kaliteli otel sayısı- Özel Üniversite ve kamu üniversitelerinde yüksek yatak kapasitesi ve üst düzey sağlık hizmeti- Turizm potansiyelinin yüksek olması- Özellikle özel hastanelerde yabancı dil bilen personel sayısının fazla olmasıdır.	<ul style="list-style-type: none">- Kamu hastanelerinin teknolojik alt yapılarının yetersiz olması- Yanlış fiyatlandırma uygulamaları- Yurt dışı sigorta şirketleriyle aradaki bağlantının zayıf kalması- Pazarlama faaliyetlerinin yetersizliği- Türkiye üzerinde geçmişten kalma olumsuz imaj- Yerel yönetimlerin bu konudaki pasifliği- Akredite olmuş hastane sayısının az olması- Sağlık turizmine yönelik yetersiz yatırım

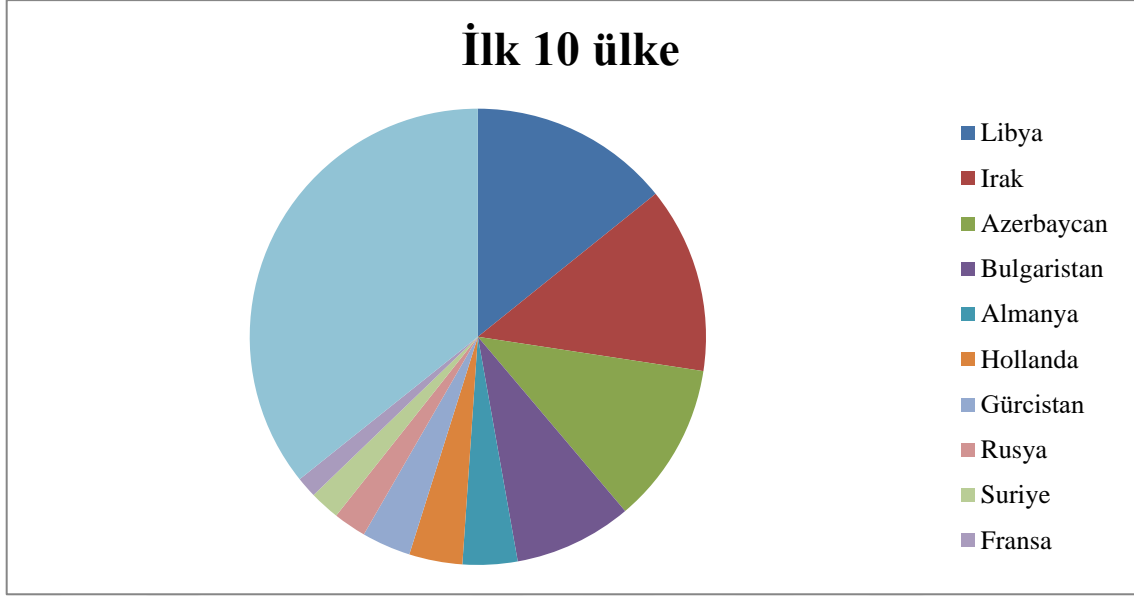
Türkiye özellikle çevre ülkelerden olmak üzere, birçok ülkeden sağlık turisti ağırlamaktadır. Türklerin nüfus olarak çoğunlukta bulunduğu ülkeler, komşu ülkeler ve ikili sosyal sigorta anlaşmalarının olduğu ülkelerin vatandaşları ön sırada gelmektedir. 2020 yılında Türkiye'ye sağlık turisti olarak gelen 1 milyonu aşan ziyaretçinin geldiği ilk üç ülkenin Irak, Somali ve Suriye olduğu Termal Sağlık ve Turizm Derneği Başkanı Yavuz Yılık tarafından belirtilmiştir. Bu ülkelere ek olarak Azerbaycan, Rusya, Ukrayna, Almanya, Libya, Türkmenistan'dan Türkiye'ye çok sayıda sağlık turisti gelmektedir.

2021 yılının ilk çeyreğinde Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin geliş amaçları incelendiğinde sağlık ve tıbbi nedenler için gelen kişiler, diğer bütün ziyaretçilerin %5,3'üdür. Yurt dışında yaşamını sürdüren ve Türkiye vatandaşı olup sağlık ve tıbbi amaçlar için Türkiye'ye gelen tüm ziyaretçilerin %2,6'sıdır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021).

Şekil 2.3. Medikal turizmde Türkiye'de önde gelen ilk 10 il

Medikal turizmde tercih edilen ilk 10 il grafikte gösterilmiştir (Çınar & Özkaya, 2020). İstanbul, Gaziantep, Ankara ve Antalya medikal turizmde en başarılı iller arasındadır (Sarı & Derin, 2019). Özellikle turizmde Türkiye'nin kalbi konumunda olan Antalya medikal turizmde de en önde gelen şehirdir. Antalya medikal turizmin yanı sıra yaşlı ve engelli turizmde de ön plana çıkmıştır. Türkiye'ye sağlık turistleri; Balkanlar, Rusya, Ortadoğu, Batı Avrupa, Kuzey Afrika, Türk Cumhuriyetleri ve Arap ülkeleri başta olmak üzere toplam 130 ülkeden sağlık turisti gelmektedir. Almanya Türkiye'ye gelen sağlık turistlerinin büyük bir bölümünü tek başına karşılamaktadır. Almanya'nın ilk üçte yer almasının en önemli nedeni orada yaşayan Türk vatandaşlarının kendi ülkelerinde tedavi olma isteğidir. Yurt dışından Türkiye'ye tedavi amaçlı gelen kişi sayısı 2012'den beri iki katına çıkmıştır.

Şekil 2.4. 2013 yılının Ocak-Kasım aylarında Türkiye'de sağlık hizmeti alan sağlık turistlerinin geldikleri ilk 10 ülke (Çelik, 2014)

Sağlık turistlerinin Türkiye'yi tercih ederken, tercihlerine olumlu yönde etki eden durumlar aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu listede, bir turistin Türkiye'yi tercih etmesi için, kullanılması gereken en önemli yöntemin tanıtımlar ve reklamlar olması gerektiği belirtilmektedir. Turistlerin herhangi bir ülkeyi tercih edecekken en önemli kriterleri düzgün reklamlar olmaktadır.

Tablo 2.9. Hastaların medikal turizmde Türkiye'yi tercih nedenleri (Yirik, 2014)

Tercih Nedeni	%
Reklam	26,8
Aracı kuruluşlar	22,9
Personel kalitesi	15,7
Teknolojik imkanlar	13,1
Aracı firmalar	10,5
Doktor kalitesi	6,5
Ulaşım imkanları	4,6

Sağlık turistleri tarafından ağırlıklı olarak tercih edilen tedaviler; organ ve kemik iliği nakli, göz, diş, cerrahi, nefroloji ve kadın doğum alanlarıdır. Son yıllarda saç ekimi ve plastik cerrahi alanlarında tedavi olmak için ziyaretçiler ülkemize gelmektedir. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012). Diş tedavileri, sağlık turistleri tarafından tercih edilme oranı yüksek olan branşlardandır. %30 oranında tercih edilen plastik cerrahi alanını takip eden tüp bebek tedavilerinden sonra, %15 payla en çok tercih edilen alan diş hekimliği ile ilgili tedavilerdir.

Tablo 2.10. Dış turizmde rekabet eden ülkeler (Ninic, 2011)

ÜLKE	%
Türkiye	6
Bulgaristan	3
Meksika	23
Macaristan	16
Hindistan	16
Tayland	14

Turistlerin en çok tercih ettikleri il olan Antalya'daki Eğitim Araştırma ve Akdeniz Üniversitesi tıp Fakültesi Hastanesi de dahil olmak üzere sağlık turizmde öne çıkan illerimizdeki hastaneler genellikle beş yıldızlı otel konforundadır. Bu durum hastaların tercihlerini olumlu yönde etkilemektedir. 2012 yılına kadar tedavi için Antalya'yı seçen hastaların sayısı 87.162, İstanbul'u seçenlerin sayısı ise 68.842 kişidir. Kıyı bölgelerimizden olan ve tatil turizmde ilk sıralarda yer alan İzmir, Muğla ve Aydın da sağlık turizmi alanında ziyaretçi sayılarına bakıldığında ilk on sırada yer almaktadır. Genellikle geliş şekline göre değişmekle birlikte, ülkemizi tercih eden sağlık turistlerinin en çok Temmuz ayını seçtiği ortaya çıkmıştır. İkili anlaşmalı ülkelere gelen hastalar ise en fazla Mayıs ayında ülkemizi tercih etmektedir. Medikal turizmde öne çıkan ilk 10 ile bakıldığında, genelde diğer turistik faaliyetlerin de aktif olarak yapılabildiği şehirler olduğu göze çarpmaktadır. Türkiye; konumu itibari ile hem kış turizminin yapıldığı hem havanın ılıman olduğu Antalya, Mersin gibi şehirlerde kışın dahi tatil yapılan ve yayla turizmi, golf turizmi gibi birçok turizm dalının on iki ay boyunca yapılabildiği bir ülkedir. Bu durum, sağlıkları için ülke tercihi yapacak vatandaşların dikkatini çekmek için başka pozitif alanlar da yaratır. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerindeki pahalı tedavi fiyatları yerine, sağlık turisti, Türkiye'de hem tatil yapıp hem tedavi olma fırsatı bulmaktadır. Türkiye'deki tedavi fiyatlarının diğer önde gelen ülkelere kıyaslanması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.11. Türkiye'deki tedavi fiyatlarının bazı sağlık turizmi ülkeleri ile karşılaştırılması

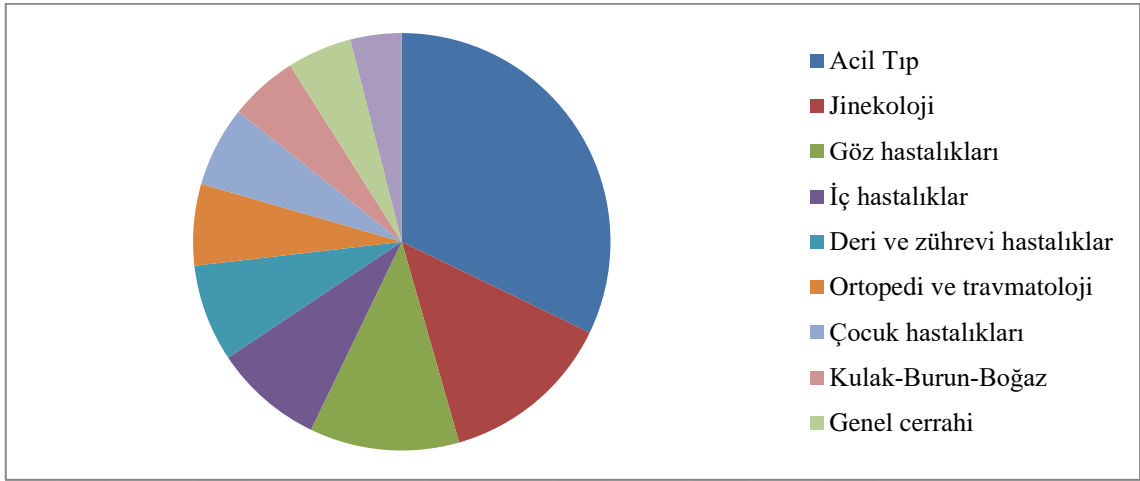
Tedavi türü	Amerika	Türkiye	Singapur	Tayland	Hindistan
-------------	---------	---------	----------	---------	-----------

İVF	12.400	5.200	14.900	4.100	2.500
Karın germe	8.000	4.000	4.650	5.300	3.500
Yağ aldırma	5.500	3.000	2.900	2.500	2.800
Mide küçültme	16.500	12.900	11.500	9.900	6.000
Yüz germe	11.000	6.700	440	3.950	3.500
Kalça yüzey yenileme	28.000	10.100	16.350	13.500	9.700
Kalp bypass	123.000	13.900	17.200	15.000	7.900
Kornea (tek göz)	17.500	7.000	9.000	3.600	2.800
Katarakt	3.500	1.600	3.250	1.800	1.500

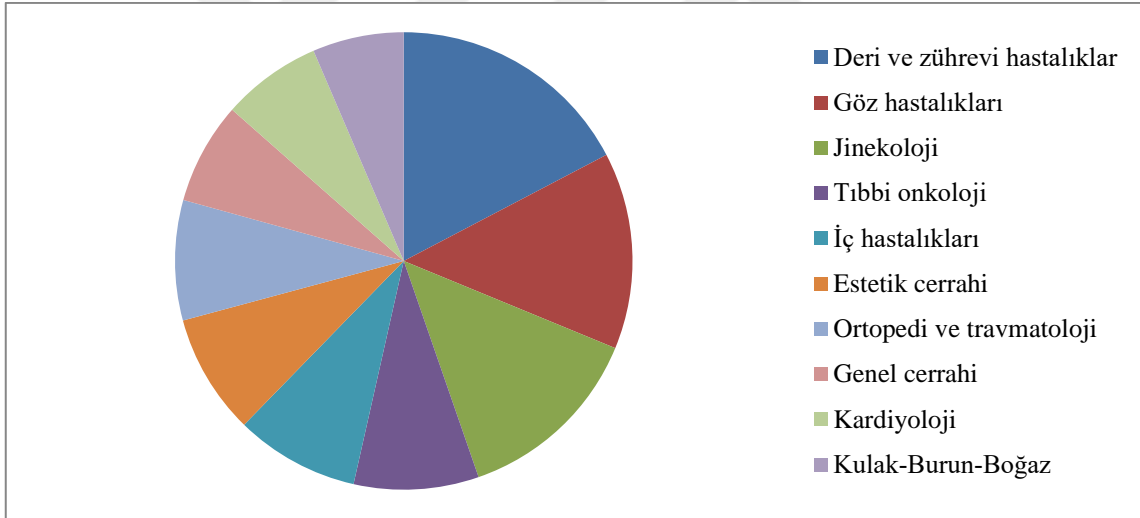
Tabloda sağlık turizminde adını duyuran ülkelerden bazıları verilmiştir. Türkiye, birçok medikal alanda, Hindistan'dan sonra medikal turizm alanındaki en uygun fiyatlı tedavi uygulayan ülkedir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri medikal alanda çok tercih edilen bir ülke olmasına rağmen, fiyatlar oldukça pahalıdır. Güney Kore, Meksika, İsrail, Tayland, Malezya, Polonya ve Singapur'da da medikal alandaki fiyatlandırmalar Türkiye'ye göre daha fazladır (Özkan, 2019).

Sağlık turistleri Türkiye'ye oldukça yoğun şekilde gelmektedirler. Hemen hemen medikal alandaki her branşta Türkiye'yi tercih eden turistler, özellikle belirli alanlara

yoğunluk göstermektedirler. 2018 yılında ulaşılan verilere göre en çok başvuru deri ve zührevi hastalıklar alanında olmuştur. 2017 yılında ise bu alanın, acil tıp ve takibinde jinekoloji olduğu görülmüştür.

Şekil 2.5. 2017 yılında Türkiye'ye gelerek sağlık hizmeti alan turistlerin hizmet aldığı branşlar (klinikiletişim, 2018)

Şekil 2.6. 2018 yılının ilk yarısında Türkiye'ye gelerek sağlık hizmeti alan turistlerin hizmet aldığı branşlar (klinikiletişim, 2018)

Türkiye önceleri özellikle Arap turistler için saç ekimi alanında en çok tercih edilen ülkelerden birisi konumunda iken, DEİK Sağlık komisyonu üyesi Dr. Servet Terziler'in 2020 yılında yaptığı açıklamaya göre, artık saç ekimi için gelenlerin çoğunluğu Avrupa ülkelerinde yaşayan kişilerdir. 500 bin turistten %50'sinden fazlası Avrupa'dan gelerek saç ekimi alanında Türkiye'yi tercih etmektedir. Saç ekimini Türkiye'de yaptıran kararlı vatandaşların, bu kararı alması için birkaç sebep gösterilebilir. Ekonomik fiyat politikası, bu işlem için bekleme sırasının olmaması, doğal güzelliği fazla olan bir ülke olması ve hızlı iyileşme süreci garantisinin verilmesi sağlık

turistlerinin saç ekimi için Türkiye'yi seçmelerine gösterilebilecek gerekçeler arasındadır. Türkiye saç ekimine ek olarak estetik turizmi alanında da gelişme göstermektedir. Türkiye Sağlık Turizmini Geliştirme Konseyi Kurucu Başkanı Emin Çakmak ise bir röportajında, Türkiye'nin estetik turizmde ön sıralarda geldiğini ve Türkiye'yi estetik operasyonlar için tercih eden ülke vatandaşlarının başında İtalyanların olduğunu belirtmiştir.

Sağlık turizmde her branşta bu başarıyı yakalayamayan Türkiye'nin hedefinde olan Asya Ülkeleri, oldukça başarılı bir konumdadır. Özellikle Tayland, Hindistan, Singapur, Malezya ve Güney Kore tüm dünyanın olduğu gibi Türkiye'nin de hedef ülkeleri arasındadır. Dünya ülkelerinin sağlık turizmi alanında imrenerek baktığı Asya Ülkeleri yılda 1,3 milyon medikal turisti bölgesine çekmektedir (Gülmez, 2012).

Tablo 2.12. Türkiye'nin dünyadaki sağlık turizmi hedef ülkeleri ve en çok aranan medikal turizm ülkeleri (Deniz, 2019)

Hindistan	Arjantin	Belçika	Güney Afrika	Avustralya
Malezya	Brezilya	Almanya	Tunus	
Singapur	Kanada	Macaristan		
Türkiye	Barbados	Çekya		
İsrail	Kolombiya	Letonya		
Ürdün	Kostarika	İtalya		
Kuzey Kore	Küba	Litvanya		
Filipinler	Ekvator	Polonya		
Çin	Jamaika	Portekiz		
	Meksika	Romanya		
	Amerika	Rusya		

Türkiye, sağlık alanında teknoloji altyapısı bakımından, medikal alandaki sağlık personelinin eğitimi açısından, Müslüman bir ülke olmasının da katkısıyla hasta mahremiyetine önem vermesinden ve tüm kültürlerle yakın olmasından dolayı; bütün kültürlerle duyulan saygıdan kaynaklı olarak sağlık turistlerinin seçimlerinde ön sıralarda gelen ülkeler arasındadır. Bu duruma sağlık hizmeti fiyatlarında diğer ülkelere kıyasla uygunluk, bekleme sürelerinin kısa olması ve doğal güzellikleri ile cezbeden bir ülke konumunda olması da ek olarak cazibe katmaktadır. Buna rağmen fiyatta uygunluk bakımından veya tıp alanında gelişmişlik açısından bakıldığında Türkiye'ye göre tercih edilebilecek birçok ülke de bulunmaktadır. Her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'ya göre fiyatlar uygun olsa bile Hindistan, Tayland, Meksika'ya kıyasla birçok alanda pahalıdır. Sağlık denilince akla ilk gelen ülke olan Küba da sağlık hizmeti

alanındaki alt yapısının sağlam olması ve yüksek teknolojik donanımı ile Türkiye'nin destinasyon ülkeleri arasında yer almaktadır.

2.2.6. Ülkemizde turistin sağlığı

Türkiye, medikal alanda Dünya ülkeleri ile kıyaslandığında başarı sıralaması önde olan bir ülkedir. Başarılı ameliyatlar, başarılı operasyonlar ile adını dünya çapında duyurmayı başarmıştır. Özellikle Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nde 21 Ocak 2012 tarihinde oldukça başarılı bir şekilde gerçekleştirilen yüz nakli operasyonu Türkiye'ye medikal alanda yeni bir bakış getirmiştir. Bu başarılı ameliyatların, Antalya başta olmak üzere Türkiye'ye sağlık alanında getirileri çok büyüktür.

Sağlık için planlı şekilde gelen turistler olduğu gibi, diğer amaçlarla ülkemize gelerek rahatsızlanan, ani ortaya çıkan veya nükseden hastalıklarını ülkemizde sorunsuz şekilde tedavi ettiren çok sayıda uluslararası hasta vardır.

Türkiye'ye gelen turistler, konakladıkları otelde, gezip görmek istedikleri yerlerde, denizde veya tatlı sularda, yapmak istedikleri sporlar sırasında; yani herhangi bir şekilde istenmeyen kazalar yaşayabilmektedirler. Bu kazalarla birlikte aniden ortaya çıkan hastalıklar veya tekrar eden geçmiş hastalıkları ile Türkiye'de karşılaşabilmektedirler. Bu durumlarda Türkiye'deki hastanelere başvuran uluslararası turistlerin gerekli tedavileri ülkemizde yapılmaktadır.

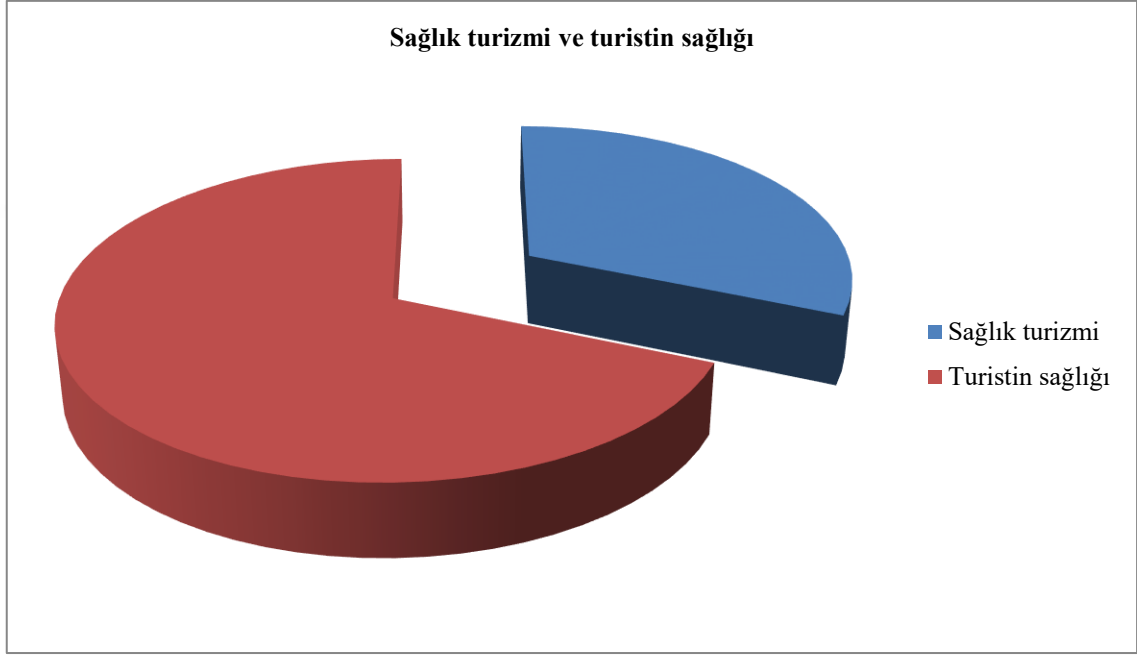
Turistin sağlığı alanında, sağlık turizminden ayrı olarak çok fazla veri bulunmamaktadır. Veriler genellikle, diğer planlı sağlık turizmi alanları ile (medikal turizm, termal turizm, ileri yaş turizmi ve engelli turizmi) birlikte verilmiştir. Ancak ulaşılabilen verilere göre turistin sağlığı için kişi başı gelir, medikal turizm ile ülkemize başvuran turistin kişi başı gelirinden çok daha azdır (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, 2014).

Tablo 2.13. Medikal turizm ve turistin sağlığı alanlarından elde edilen kişi başı gelir

Başvuru durumuna göre turistler	Hastane türüne göre	Hasta Başı Gelir (ABD doları)
Sağlık turisti (medikal turizm)	Kamu hastaneleri	9 bin dolar
	Özel hastaneler	12 bin dolar

Turistin sağlığı	Kamu hastaneleri	2 bin dolar
	Özel hastaneler	4 bin dolar

Türkiye'ye planlı bir şekilde sağlık hizmeti alma amacı ile gelen sağlık turistlerinin sayısı, herhangi bir amaçla geldiği sırada hastaneye başvuranların sayısına göre daha azdır. Aşağıdaki pasta grafikte turistin sağlığı ve sağlık turizmi arasındaki ilişki gösterilmiştir.

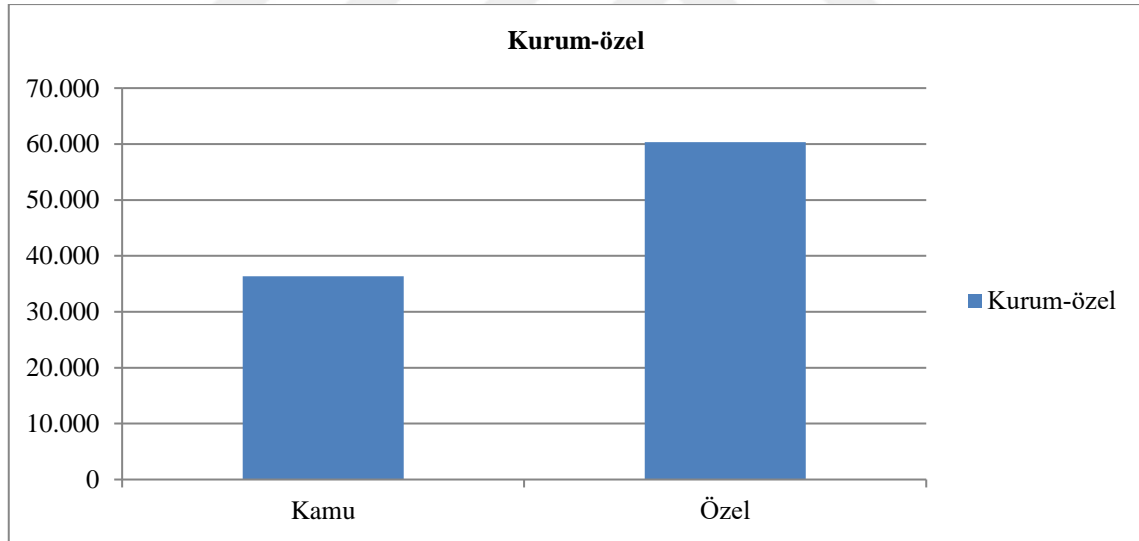
şekil 2.7. 2018 yılında Türkiye'ye gelen hastaların sağlık turizmi ve turistin sağlığı verileri

Turist olarak Türkiye'ye gelerek hastaneye başvuru yapan ülke vatandaşları, Sağlık Bakanlığı tarafından 2017 yılındaki uluslararası hasta raporunda paylaşılmıştır. Bu verilere göre Türkiye'ye gelerek hastanelere başvuranlar genellikle sınır komşusu ülkeler, kardeş ülke olan Azerbaycan, Türk vatandaşlarının yoğunlukta olduğu Almanya'dan gelen turistler ve Rus vatandaşlarıdır.

Tablo 2.14. Turistin sağlığı kapsamında tedavi olan hastaların ölkelere göre sayıları (Sağlık Bakanlığı, 2017)

Ölke	Turistin sağlığı
Irak	19.172
Azerbaycan	18.035
Almanya	20.558
Rusya	16.678
Libya	5.741
Gürcistan	10.824
Türkmenistan	9.988
Afganistan	10.969
Özbekistan	9.809
İngiltere	9.665

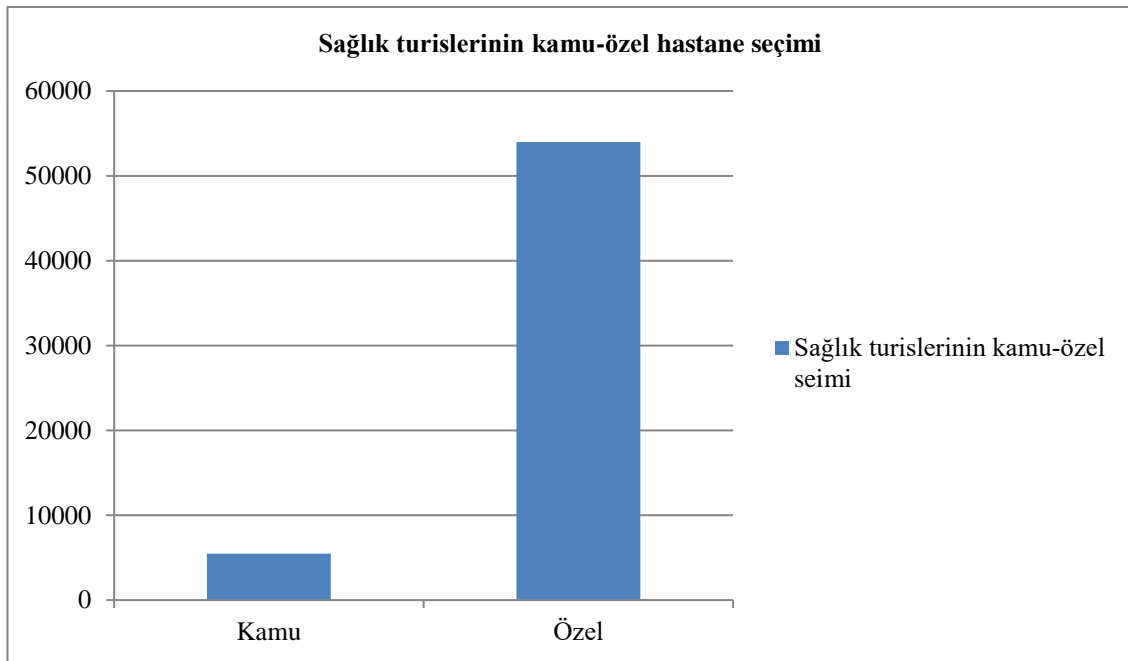
Türkiye'ye gelen turistlerden, herhangi bir sorun yaşayarak hastaneye başvuranların büyük çoğunluğu özel hastaneleri tercih etmektedir. Bu durumu etkileyen en önemli husus ise özel hastanelerde dil bilen sağlık personeli sayısının ve hastaya olan ilginin daha fazla olmasıdır.

Şekil 2.8. Turistin sağlığı kategorisinde hastaneye başvuran turistlerin özel ve kamu hastanesi seçme oranları (Aydın, 2013)

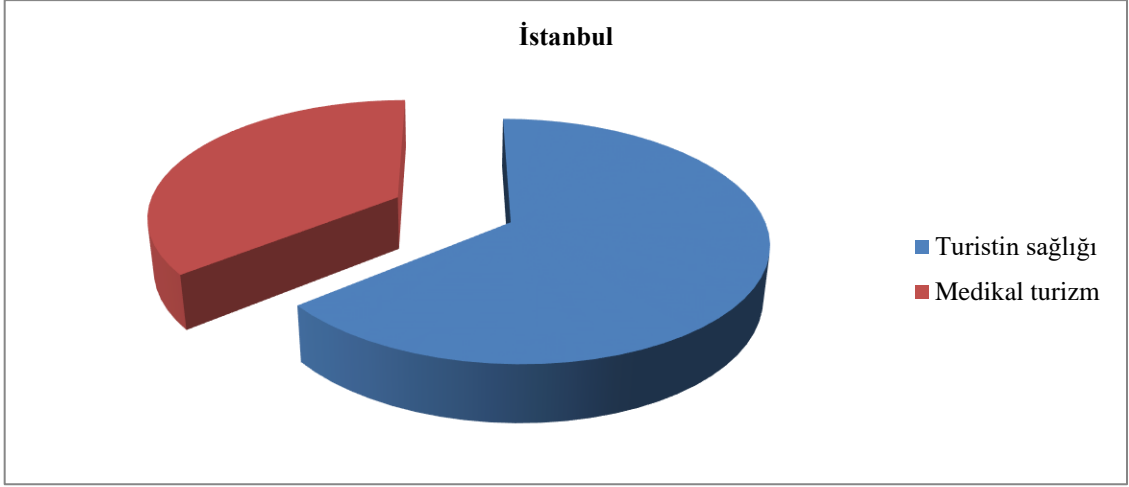
Bu orana bakıldığında turistin sağlığı kategorisinde hastaneye başvuran turistlerin özel hastane ve kamu hastanesi tercihlerinin, sağlık turisti olarak Türkiye'ye gelen sağlık turistlerinin kamu ve özel hastane tercihlerine göre yüksek oranda farklılık gösterdiği görölmektedir. Bu durum, sağlık turistlerinin Türkiye'ye gelirken tedavi almak istedikleri hastaneyi araştırmaları ve seçebilmelerinden kaynaklanmaktadır. Sağlık turistleri en iyi hizmet veren kurumu kendi bütçelerine göre seçerken, turistin sağlığı kategorisinde hastaneye başvuran hastalar özellikle ani durumlarda seçme şansını elde edememektedir.

Turistin sağlığı kategorisindeki hastalıkların plansız olması ve ani gelişmesi, turistlerin genellikle en yakın hastaneye başvurusu ile sonuçlanmaktadır. Uluslararası seyahat eden bireyin yabancı bir çevrede olması, olağan dışı gelişen bu hastalıklarda hastane seçimini zorlaştırmaktadır. Turistin konakladığı otelin anlaşmalı olduğu bir hastane yoksa veya hastayı yönlendiren herhangi bir rehber yoksa turistler genellikle en yakın hastaneyi seçmektedirler. Bu hastaneler de genellikle en yakın özel hastane olmaktadır. Özellikle de son yıllarda hızla küçülen özel hastane sektörü, turistlerin seçimiyle bir nebze de olsa rahatlamaktadır (Özel Hastaneler ve Sağlık Kuruluşları Derneği, 2018).

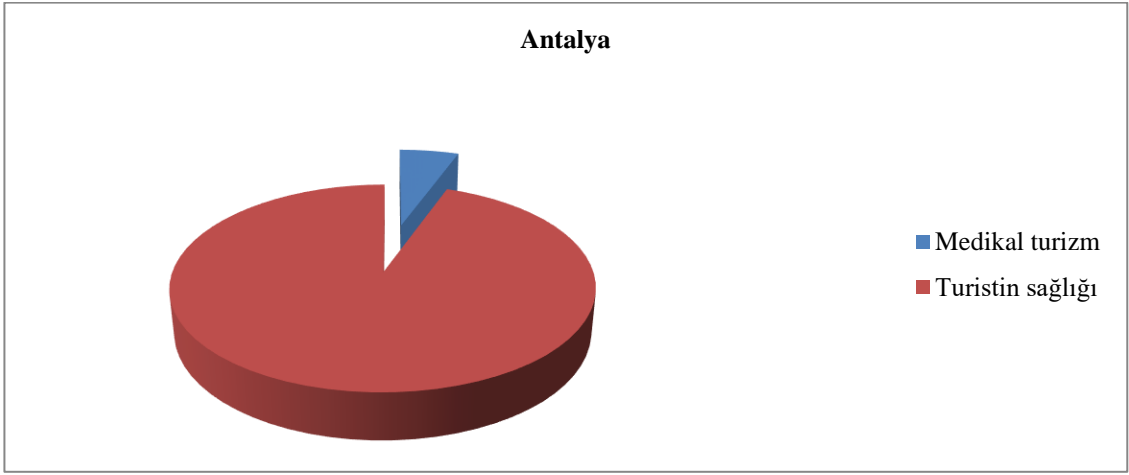

Şekil 2.9. Türkiye'ye gelen sağlık turistlerinin kamu ve özel hastane seçimi (Aydın, 2013)

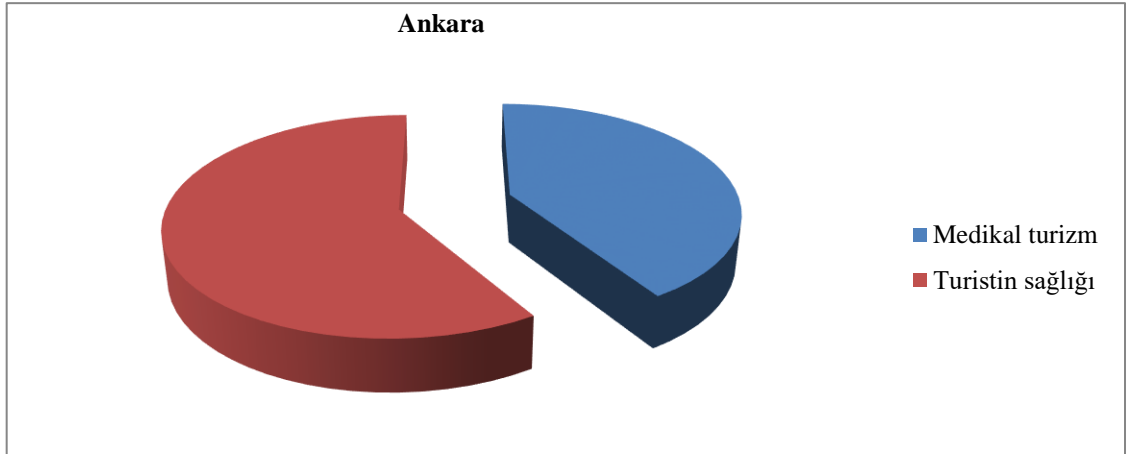
Sağlık Bakanlığı'nın 2017 Uluslararası hasta raporunda yayınladığı verilere göre turistlerin sağlığı kategorisinde sağlık hizmeti alan kişi sayısı, medikal turizm için 2017 yılında Türkiye'yi tercih eden kişi sayısından daha fazladır. Raporla yer alan verilere göre, sağlık turizmi potansiyeli yüksek olan 10 il aşağıda verilmiştir. 10 il arasından 4 büyük ilin medikal turist ve turistlerin sağlığı kategorisindeki hasta dağlılımları pasta grafiklerle gösterilmiştir.

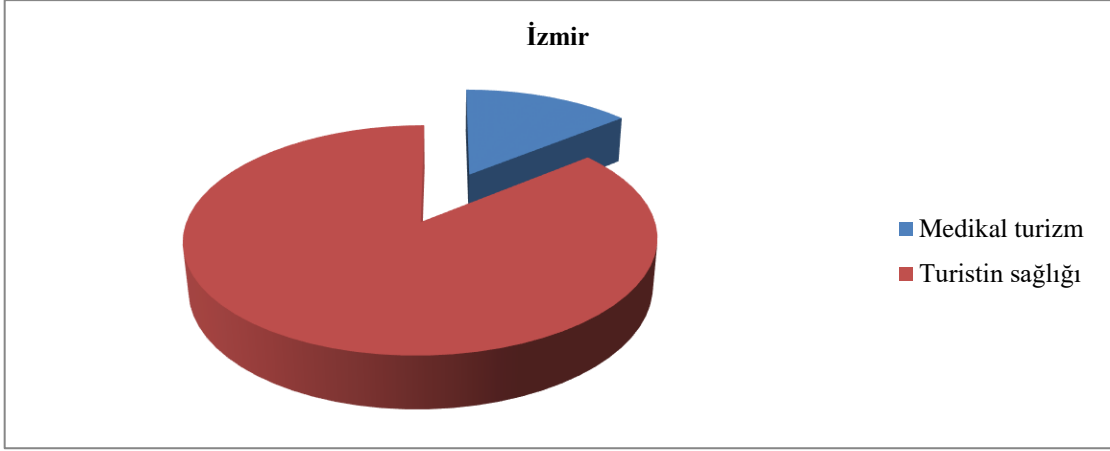
Şekil 2.10. 2017 uluslararası hasta sağlığı raporuna göre İstanbul için medikal turizm ve turistin sağlığı hasta dağılımı

Şekil 2.11. 2017 uluslararası hasta sağlığı raporuna göre Antalya için medikal turizm ve turistin sağlığı hasta dağılımı

Şekil 2.12. 2017 uluslararası hasta sağlığı raporuna göre Ankara için medikal turizm ve turistin sağlığı hasta dağılımı

Şekil 2.13. 2017 uluslararası hasta sağlığı raporuna göre İzmir için medikal turizm ve turistin sağlığı hasta dağılımı

Sağlık turizminde öne çıkan ilk dört ilin 2017 yılında sağlık turizmi ve turistin sağlığı kategorilerindeki dağılımları verilmiştir. Bu rapordaki diğer verilerde ise bu illeri takiben Muğla, Aydın, Trabzon, Bursa, Erzurum ve Yalova yer almaktadır. Bu altı ilin turistin sağlığı ve medikal turizmdeki sayı olarak dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2.15. Uluslararası hastaların geldiği ilk 10 ilde medikal turizm ve turistin sağlığı sayıları (turizm Bakanlığı, 2020)

İller	Medikal Turizm	Turistin Sağlığı
Muğla	165	15.083
Aydın	9	11.962
Trabzon	914	10.226
Bursa	101	9.753
Erzurum	3.614	174
Yalova	23	3.659

2.2.7. Sağlık turizminde hizmet kalite akreditasyon sistemi

Akreditasyon belgesi denilince akla ilk olarak JCI akreditasyon belgesi gelmektedir. JCI uluslararası bir belge olup, 80 ülkede sağlık bakanlıkları ve sağlık kuruluşları ile birlikte çalışmaktadır. Türkiye'de de JCI akreditasyon belgesine sahip birçok hastane vardır. En çok JCI belgesine sahip il İstanbul'dur. İstanbul'u Ankara, İzmir, Adana, Bursa ve Antalya takip etmektedir (Bağcı, Uzun, & Bostan, 2020).

JCI akreditasyon kuruluğu sağlık turizmi adına geçmişte tek başına büyük önem taşisa da artık buna benzer birkaç önemli kuruluğu daha vardır. Bunlardan önemli olanlar aşağıdaki gibidir;

TEMOS: 2010 yılından önce Avrupa Araştırma Projesinde yer alan, fakat sonradan başarılı bir yol izleyerek bireyselleşen bir kurum olan Temos, akreditasyon merkezi olarak değişmiştir. Bu kurum Almanya merkezli bir kurumdur. Kuruluğuun adı trust (güven), effective medicine (etkili tıp) ve optimized services (optimize edilmiş sağlık hizmetleri) kelimelerinin baş harflerinden oluşmuştur.

QHA Trent Accreditation: Kuruluğuun merkezi İngiltere'de bulunmaktadır.

Accreditation Canada: Kanada merkezli kurum, dünya çapında küresel standartlara uygun olarak çalışan, akreditasyon sertifikası veren bir kuruluğuur (Accreditation canada, 2021).

ACHSI: Açılımlı Australian Council on Healthcare Standards International olan Avustralya merkezli kuruluğu, Avustralya'nın her yerinden tüketicisi ve st düzey sağlık kuruluğularını temsil etmektedir (ACHS, 2021).

SAS (Sağlıkta Akreditasyon Standartları): Türkiye tarafından oluşturulan bu standartlar, sağlık alanındaki kalite çalışmalarında, ülke içinde ve uluslararası oluşturulan kalite çalışmaları ve DSÖ'nün kriterleri dikkate alınarak Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı tarafından hazırlanmıştır. Hastane seti, diyaliz seti, ADSM seti ve laboratuvar setlerinin İSQua işbirliği ile akreditasyonu sağlanmışır (Sağlık Bakanlığı, 2012).

ISO/IEC 27000 Serileri: 27000 serisi; 27001, 27002... gibi bir grup standartlar ailesinin adıdır. Bu standartlar ailesi, bilgi teknolojisi ile alakalıdır. Güvenlik teknikleri, Bilgi güvenliği yönetimi sistemleri başlıklarını kapsarlar. Asıl önemli olanlar ise 27001 ve 27002'dir. Sertifikasyon olarak ISO 27001'in standart belgesi vardır. 27001 standardı bilgi güvenliği yönetim sistemi standartlar ailesinin ana standartıdır. Bu adımda bilgi güvenliği kontrolleri, bilgi güvenliği esaslarına göre uygulanır. Sistem kurulumu ve belgelendirme bu standart üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu standart Ekim 2005'te yayınlanmıştır. 27002 standardı bu ailenin ikinci standardı olmakla birlikte ISO 27001 bilgi güvenliği yönetim sistemine göre istem kurmuş firmaların performanslarını arttırmak için kullanılan bir standarttır. Bu basamak ile gelişebilecek tüm riskler değerlendirilir (ISO kalite belgesi).

OHSAS 18000 Serileri: İş sağlığı ve güvenliği yönetim standartlarıdır. OHSAS 18001 ve OHSAS 18002 olmak üzere iki standarttan oluşmaktadır. OHSAS 18001 iş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemi spesifikasyonunu ifade ederken, OHSAS 18002 standardı ise bu standardın (OHSAS 18001) uygulama rehberidir.

ISO/IEC 14000 Serileri: Çevre yönetim sistemi ile ilgili olan standartlar serisinden oluşmaktadır. Dört temel elementten üçüne (hava, su ve toprak) verilecek en az zararlar ilgilendirir (ISO 14001, 2012).

ISO 10002: 10002 kısaca müşteri memnuniyeti ile ilgilendirir. 2004 yılında yayınlanan bu standart, ülkemizde 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu standartın ana amacı; müşteri şikayeti ile karşılaşılan durumlarda, kuruluşlara nasıl davranılacağı konusunda yol gösterir (Türk Standartları Enstitüsü, 2021).

AACI (The American Accreditation Commission International): Uluslararası, bağımsız bir kuruluş olan Amerika merkezli kuruluş, yalnızca sağlık hizmetlerinin kalite standartlarıyla ilgilendirir. Amacı dünya genelinde refah, yaşam ve bakım kalitesini arttırmaktır (Sağlık turizmi danışmanlık hizmetleri, 2021).

EuropeSpa: SPA hizmeti veren kuruluşlara sertifikasyon veren, kalite denetimi yapan kurumdur. Ölçüt listesi 500'den fazla kriter içermektedir. Belge verilecek SPA merkezinin uluslararası kalite standartlarına uygunluğunu denetler (europeSpa).

TÜV Rheinland "Uluslararası SPA Standardı": Merkezi Almanya'dır. 65 ülkede; ürün güvenliği belgelendirmesi, sistem belgelendirme, endüstriyel hizmetler, eğitim ve danışmanlık alanlarında kalite standartları üzerine çalışmalar gerçekleştirmektedir. Normalde geçmişi 140 yılı aşkın bir süreye dayanan kuruluş, Türkiye'de 1999 yılından beri faaliyet göstermektedir (Tüvrheinland, 2021).

Global Healthcare Accreditation: Sağlıklarını iyileştirmek için başka ülkede sağlık hizmeti alan sağlık turistlerinin, aldıkları hizmetin en iyi düzeyde olmasını ölçen bir kuruluştur (Global Healthcare Accreditation, 2021). Merkezi Amerika Birleşik Devletleri'nde yer alır.

Well Hotel Certification (Sağlık turizmi sektörü, 2015): Bina standardını ölçmektedir. Çevredeki ve binadaki insan sağlığını etkileyen unsurları ölçer, denetler ve sertifikalandırır (ecobuild, 2020).

İlk kurulduğu yıllarda (1951) JCI akreditasyon belgeli merkezler, araştıran kişi için çok önemli olsa da artık yeni kurulan birçok kuruluş JCI akreditasyon belgesinin değerini geride bırakmıştır. Gelişmiş ülkelere bakarak, gelişmekte olan ülkeler de 20. yy.'ın sonunda sağlık hizmetlerinde kalitenin daha ileriye gitmesine yönelik çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır (Avcil, 2020). Sağlık kuruluşlarının sayısındaki artış, sağlık turizmine verilen önemin artması, sağlık kuruluşlarının bilinçlenmesi, sağlık hizmeti alan kişilerin bilinçlenmesi, sağlık turizminin yüksek döviz getirisini fırsat bilen kişiler tarafından merdiven altı kliniklerin sayısının artması sebebi ile uluslararası standartlara bağlı olarak sürekli iyileşme göstermek için akreditasyon belgesi veren kuruluş sayısı hızla artmıştır (Cıvdı). Teknolojinin gelişmesi araştırmayı ve bilgilenmeyi de kolaylaştırmıştır. Bu durum da bilinçli tüketiciyi beraberinde getirmiştir. Bilinçli tüketici grubunun sağlık turizmini tercih ederken belirlediği bazı ölçütler vardır. Bu topluluğun memnuniyetini kazanmak, ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamayı kolaylaştırmak için hizmet alacakları kuruluşları kontrol eden merkezlere verilen önem artmıştır.

2.2.8. Sağlık turizminde devlet teşvikleri

Desteklenen Belge ve Sertifikalar Listesi (EK-7A)'da yer verilen belge ve sertifikalara ek olarak ön tanı merkezi ya da ofis açılışına veya işletilmesine yönelik olarak temin edilmesi gereken belgelere ilişkin harcamaların desteklenmesi başvuruları, ilgili belgenin alınmasını müteakip sağlık turizmi sektörü de dahil olmak üzere “Belgelendirme Desteği Başvuru Belgeleri (EK-7)” ile birlikte Destek Yönetim Sistemi (DYS) üzerinden yapılır.

(2) Bu madde kapsamında aşağıda belirtilen giderler desteklenir.

- 1) Müracaat ve belge inceleme giderleri,
- 2) Belgelendirme tetkik giderleri,
- 3) Belge kullanım ücretleri,
- 4) Zorunlu kayıt ücretleri,
- 5) Danışmanlık giderleri,
- 6) Eğitim giderleri,
- 7) Gözetim giderleri,
- 8) Yenileme giderleri,

9) Test/analiz giderleri.

Bu madde kapsamındaki danışmanlık/eğitim giderleri ile test ve analiz giderleri her bir belge için toplam en fazla 5.000 ABD doları tutarında desteklenir (Ticaret Bakanlığı, 2015).

Türkiye'de 42 adet sağlık kuruluşu JCI akreditasyon belgesine sahiptir. Ayrıca diğer sağlık turizmi yetki belgesine sahip olan hastaneler de uluslararası kalite standartlarına göre hizmet vermekte olup, yılda iki kere Sağlık Bakanlığı'nın ilgili makamları tarafından denetlenmektedir.

Ticaret Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı tarafından sağlık turizmine teşvikler son yıllarda artmıştır. Daha önce Ekonomi Bakanlığı'nın uyguladığı teşvikler, artık Ticaret Bakanlığı tarafından uygulanmaktadır. Ticaret Bakanlığı tarafından 2019 yılının Mayıs ayında paylaşılan, Ticaret Bakanlığı Devlet Yardımları Rehberi'nde yer alan destek özet tablosunda, sağlık turizmi sektörüne; ürün, hizmet, marka tescil korunma desteği, belgelendirme desteği, danışmanlık desteği, acenta komisyon desteği, yurtdışı birim desteği, bireysel fuar katılım desteği, rapor ve yurtdışı şirket alımı danışmanlığı desteği, milli fuar tanıtım desteği (iş birliği kuruluşlarına), milli fuar katılım desteği, reklam tanıtım ve pazarlama desteği, tercümanlık desteği, hasta yol desteği, yurtiçi tanıtım desteği, yurtiçi eğitim desteği sağlanacağı bildirilmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2019). Ayrıca bakanlık tarafından; hizmet ticareti desteklenerek diğer ülkelerle rekabet gücünü arttırmak adına, doğrudan müşterilerin ve sigorta şirketlerini tercih eden akreditasyon kuruluşlarına ödenecek tüm maliyetlerin devlet tarafından %50'sini desteklemesi amacı ile bir destek paketi açıklanmıştır. Bu destek paketi; yatırımcıların uluslararası rekabet gücünü arttırarak, uluslararası hastalara ülkemizde daha kaliteli hizmet vermesini ve hizmet sürecinin devamlı denetlenmesinin sağlanmasını amaçlamaktadır.

2.2.9. COVID-19 pandemisinin Türkiye sağlık turizmine etkisi

2019 yılının aralık ayında, ilk olarak Çin'de ortaya çıkan COVID-19 virüsü Dünya genelinde hızla yayılarak turizm dahil tüm yaşamı derinden sarsmıştır. Hızlı bir şekilde yayılan ve insan vücuduna ölümcül etkiler yaparak ilerleyen bu salgın 2019 yılından beri hala durdurulamamıştır. Çin'in Vuhan eyaletinde ortaya çıkan bu virüs şiddetli akut solunum yolu sendromu olarak tanımlanmaktadır. Kökeni ise SARS-CoV virüsüdür. SARS kelimesi de İngilizce Severe Acute Respiratory Syndrome kelimelerinin baş harflerinden oluşmaktadır (Akova, 2003). Yani virüs 2003 yılında Hanoi'de bir hastada

tespit edilen akut atipik pnömoni sonrasında birçok ülkeye hızla yayılan SARS hastalığı ve 2012'de Suudi Arabistan'dan yayılan MERS (Middle East Respiratory Syndrome) hastalığı ile aynı kökenden olan bir virüs çeşididir (Sağlık Bakanlığı, 2020).

Bu virüste yaygın görülen semptomlar, daha seyrek ve ciddi semptomlar tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. 16. Koronavirüsün genel olarak görülen semptomları

En yaygın semptomlar	Seyrek görülen semptomlar	Ciddi semptomlar
- Ateş - Öksürük - Yorgunluk - Tat alma veya koku duyusunun kaybı	- Boğaz ağrısı - Baş ağrısı - Kemik ağrısı - ishal - Ciltte döküntü - El ve ayak parmaklarında renk değişimi - Gözlerde kızarıklık veya tahriş	- Solunum güçlüğü - Nefes darlığı - Konuşma hareket kaybı - Bilinçte bulanıklık - Göğüste ağrı

Yüksek yayılma hızı gösteren bu hastalık, birçok yolla bulaşabilmektedir. Hayvandan insana geçtiği düşünülen bu hastalığın, insanlar arasında nasıl bulaştığına dair yeterli epidemiyolojik bulgu yoktur. Ancak tüm ülkelerde ortak karar olarak; maske kullanımı ve sosyal mesafe kurallarına uymak zorunlu hale getirilmiştir. Yüzeylerde birkaç saat hayatta kalan bu virüsün en çok hapşırık, öksürük ve nefesteki damlacık yoluyla bulaştığı gözlemlenmiştir. Hastalığın bulaştığı kişilerde ağır seyretmesine sebep olan durumlar arasında; virüsü alan kişinin erkek olması, yaşlı olması, eşlik eden kronik hastalıkların bulunması, aşırı kilolu bireyler, hastalığı alan bireyin sigara içmesi gibi faktörler gösterilebilir (Çayırtepe, 2021).

4 alt cins bulduran koronavirüs ailesi (Coronaviridae içinde alfacoronavirus, betacoronavirus, gamacoronavirus ve deltacoronavirus) genel olarak belli tür hayvanlarda bulunmakta ve klinik ortamda genellikle hafif seyretmektedir. Fakat insanlara bulaşan iki türü ağır seyretmektedir (İnkaya, 2020).

Covid-19 virüsünün tanısı, diğer viral hastalıkları da teşhis etmede önemli rol oynayan, ters transkripsiyon polimeraz zincir reaksiyonu (RT-PCR) testi ile konulmaktadır. Bu test bilinenin aksine bulaşıcı virüsü değil, RNA'yı saptamaktadır (Bullard ve diğerleri, 2020).

COVID-19 virüsü dünyadaki bütün yaşamı olumsuz olarak etkilemiştir. 11 Ocak'ta Çin'de ilk ölümün yaşandığı salgın, ikinci olarak 13 Ocak'ta Tayland'da

görülmüştür. Daha sonra Japonya, Guandong, Güney Kore sonrasında virüsün en çok etkilediği ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nde görülmüştür. Bu süreçte Dünya ülkelerinde büyük kayıplar yaşayan ülkelerin bir kısmında, sınır kapıları kapatılıp, adeta hayat sadece pandemiye endekslenmiştir. Özellikle 2020 yılının mart ayından sonra Avrupa'da hastanelerde boş yatak ve morgda boş yer bulunamayacak hale gelmiştir. DSÖ, Türkiye'de de ilk vakanın görüldüğü tarih olan 11 Mart'ta hastalığı pandemi ilan etmiştir.

2020 yılının Kasım ayı verilerine göre pandemi nedeniyle en çok can kaybı yaşanan ülkeler tabloda verilmiştir.

Tablo 2. 17. 2020 yılının Kasım ayı verilerine göre covid-19 nedeni ile en çok ölüm yaşanan 10 ülke

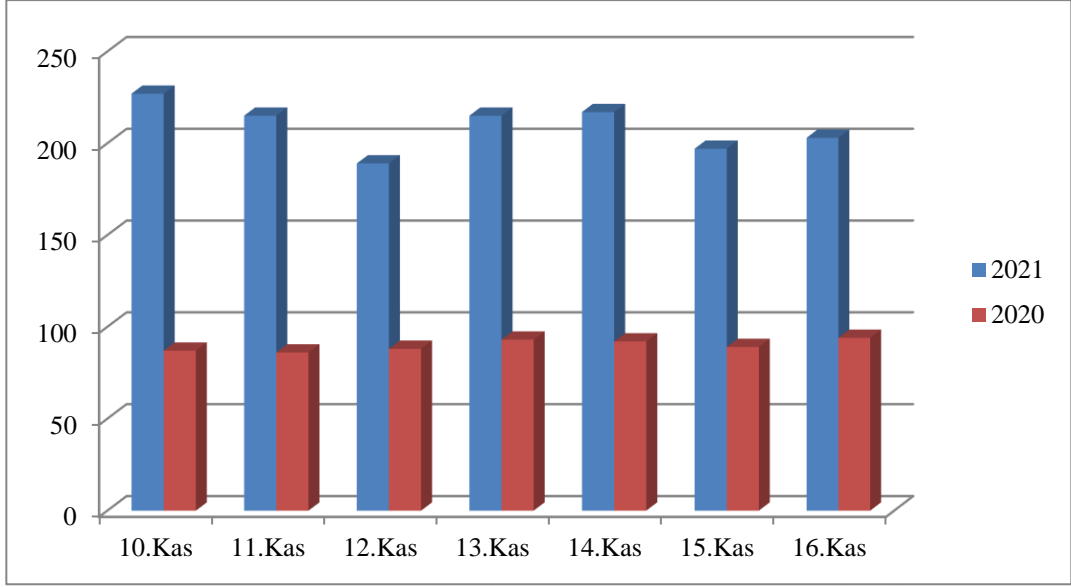
Ülkeler	Ölüm Sayısı
ABD	269.560
Brezilya	171.497
Hindistan	135.752
Meksika	104.242
İngiltere	57.031
İtalya	52.850
Fransa	50.957
İran	46.689
İspanya	44.374
Rusya	38.062

Amerika Birleşik Devletleri'nde Covid-19 sürecinin resmen başladığı 21 Ocak 2020 tarihinde açıklanmıştır. İlk olarak Washington eyaletinde bir kişide tespit edilen virüs, daha sonra Chicago'da kendini göstermiştir. Daha sonra California, Los Angeles ve Arizon'a sıçrayan virüs, ülke genelinde hızla yayılım göstererek ağır durumların görülmesine ve çok fazla can kaybına sebep olmuştur. Hastalığın ilk ortaya çıktığı kişinin Çin'in Wuhan eyaletinden gelmiş olması sebebi ile Amerika Birleşik Devletleri, öncelikli

tedbirlerini Çin vatandaşlarına karşı almıştır. Tüm havaalanlarında sağlık taramaları yapılmaya başlanmış ve Çin'den gelen uçuşlar askıya alınmıştır. Sonrasında ise Wuhan'da bulunan ABD vatandaşlarının tahliyesi istenmiştir. Daha sonra Çin'de olan vatandaşlarını ülkeye almama kararı alan ABD Hükümeti, tüm bunlara rağmen salgının kötü seyrine engel olamamıştır. Ağır kayıplar veren ülke hala bir günde 1000'in üzerinde can kaybı vermeye devam etmektedir (Timoçin, 2020).

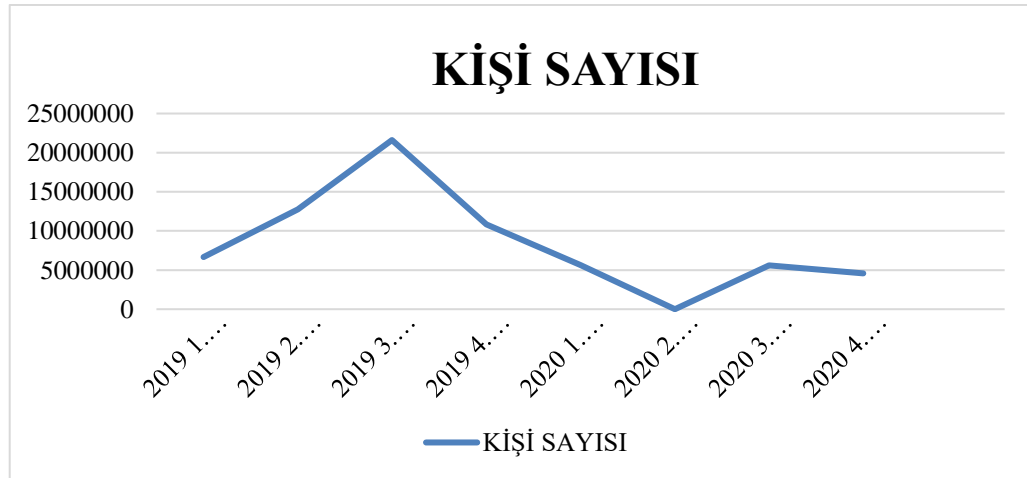
Birleşik Krallık'ta koronavirüs süreci ise diğer birçok ülke gibi ağır geçmektedir. İlk olarak 3 Ocak tarihinde New York'ta ortaya çıkan salgın, ülkede gittikçe ağırlaşan bir tablo ile ilerleyiş göstermiştir. Diğer Avrupa ülkelerinde azalan salgın sayısı, İngiltere'de artınca Daily Gazetesi "Avrupa'nın hasta adamı" manşetini atmıştır. İngiltere "Trafik ışığı sistemi" adını verdiği önlemler listesinde Türkiye'yi kırmızı listeye almıştır. Ekim 2021 tarihinde ise tüm ülkeler kırmızı listeden çıkarılmıştır. İngiltere sınırlarına giren hiçbir ülke vatandaşı, bu tarihten itibaren karantinaya alınmamaktadır.

Türkiye de bu pandemi sürecini ağır bir şekilde geçiren ülkeler arasındadır. İlk salgın vakasının açıklandığı tarih olan 11 Mart 2020'den sonra, Türkiye'de de can kayıpları ve vaka sayıları giderek artmıştır. 15 Mart tarihinde koronadan ilk ölümün görüldüğü ülkemizde, Sağlık Bakanı tarafından 1 Nisan itibari ile salgının tüm ülkeye yayıldığı bilgisi verilmiştir. Mayıs ayının başında, 193 ülke arasında Türkiye vaka sayısında 5. sırayı almıştır. Aşı haberi verildikten sonra ise Türkiye dünyada Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Hindistan, Birleşik Krallık ve Brezilya'dan sonra en çok aşı yaptırılan ülke olmuştur. Ve salgın için aşılama hala devam etmektedir. Grafikte 2020 yılının Kasım ayının 10-16'sı arasında ve 2021 yılının Kasım ayının aynı tarihlerinde ölüm sayılarının karşılaştırılması yapılmıştır.

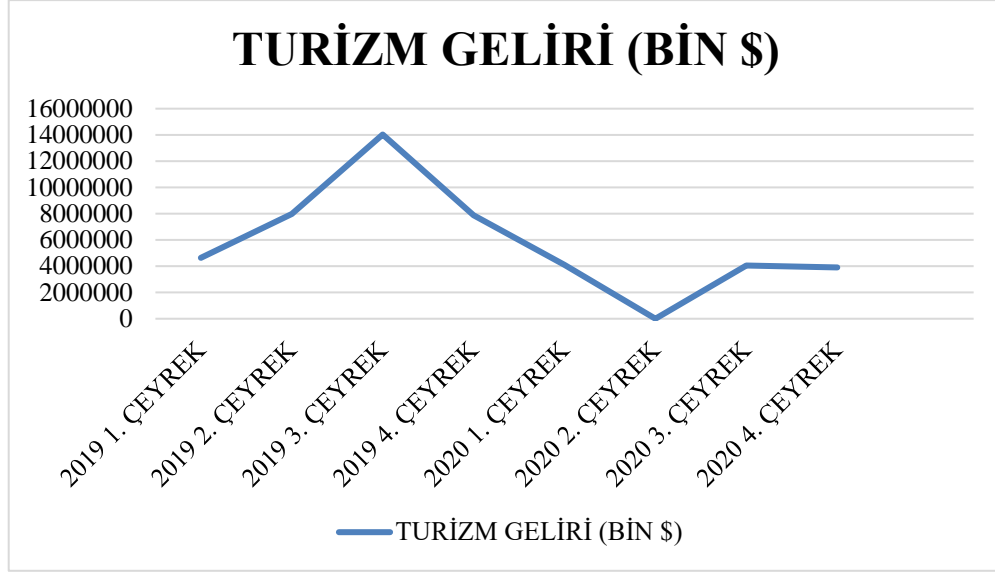

Şekil 2.14. 2020-2021 yılları 10-16 Kasım tarihleri arasındaki ölüm oranlarının karşılaştırılması

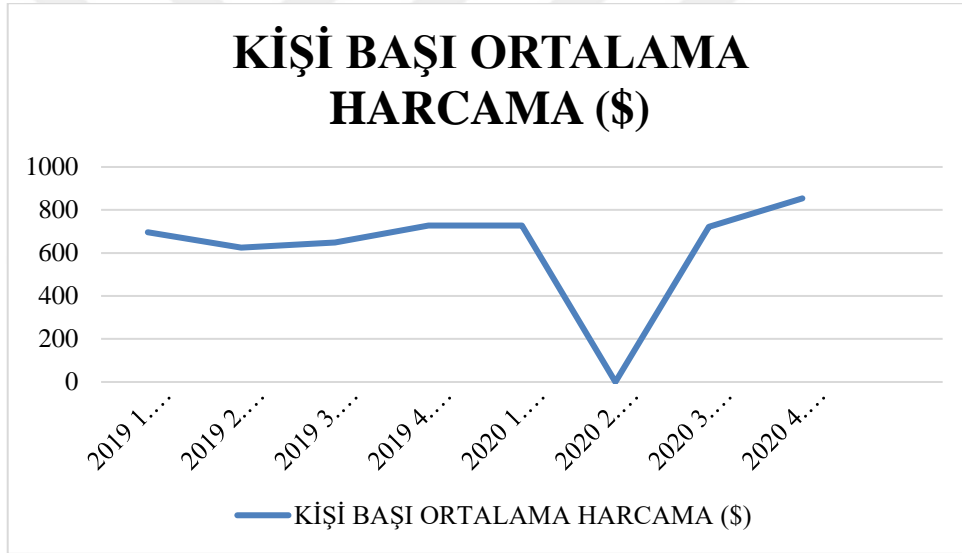
Hindistan, İtalya, İspanya New York ve Türkiye'de sokağa çıkma yasakları uzun süre devam etmiştir. Pandemi dünyada eğitimin de durma noktasına gelmesine sebep olmuştur. İş hayatını ve sosyal yaşamı tamamen olumsuz yönde etkileyen koronavirüs salgınının en çok etkilediği alanlar arasında turizm gösterilmektedir. Bütün ülkelerde turizm tamamıyla durma noktasına gelmiştir. Coğrafi konumu ve doğal güzellikleri ile en çok turist çeken ülkelerden olan Türkiye de bu salgından turizm alanında fazlasıyla etkilenmiştir. 2018 yılında turizmin gözde şehri olan Antalya'ya 13 milyon 57 bin turist gelirken, 2020 yılında bu sayı 1 milyon 17 bin 569 kişide kalmıştır.

Şekil 2.15. 2019-2020 yılları aylara göre Türkiye'den çıkış yapan turist sayısı

Şekil 2.16. 2019 yılı ve 2020 yılı aylara göre turizm geliri

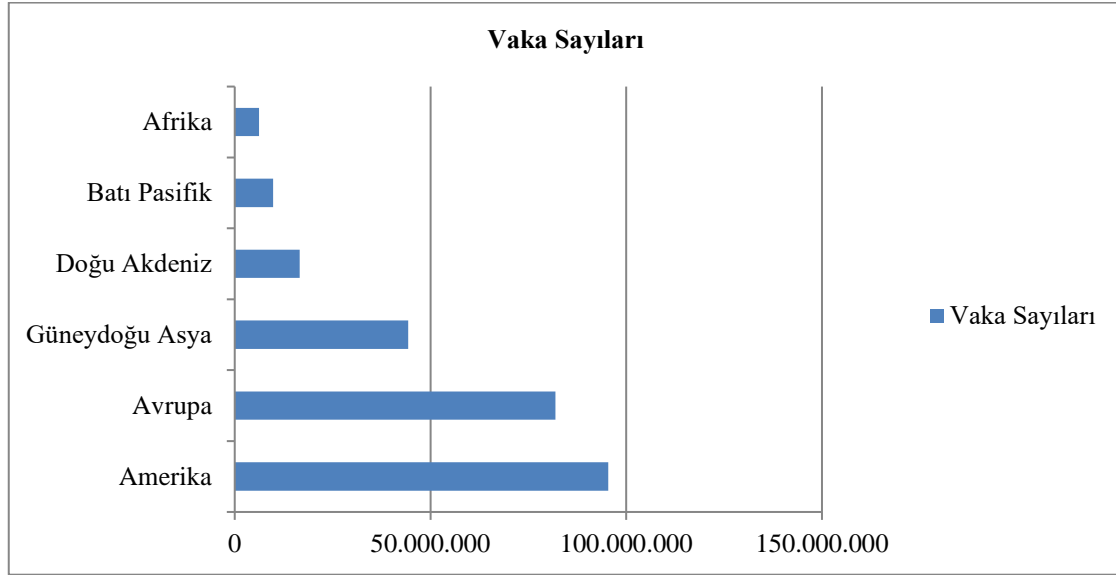

Şekil 2.17. 2019-2020 yılı aylara göre kişi başı ortalama harcama

Genel turizmi olumsuz olarak etkileyen koronavirüs salgınının medikal turizm, termal turizm, yaşlı turizmi ve engelli turizmi alanlarındaki etkisi de fazla olmuştur. 2019 yılında 662.087 sağlık turisti ağırlayarak 1.065.105 \$ döviz elde ederken, 2020 yılında bu sayılar 388.150 kişi ile 548.882 \$ 'da kalmıştır.

DSÖ'nün de 11 Mart 2020 yılında pandemi ilan ettiği bu hastalıkla dünya hala savaşmaktadır. Dünya genelinde çok sayıda can kaybına sebep olan ve bazı insanlarda ağır fiziksel hasarlar bırakan bu virüsün, her zaman aramızda kalacağı da bir diğer gerçektir. 17 Kasım 2021 tarihi itibari ile WHO'nun verilerine göre dünyada 254.256.432

onaylanmış vaka tespit edilmiştir. Ve bu verilere göre pandeminin görüldüğü tüm ülkelerde 5.112.461 ölüm gerçekleşmiştir (WHO, 2021).

Şekil 2.18. DSÖ 17 Kasım verilerine göre 6 bölgedeki vaka sayıları

Covid-19 pandemisi dünyayı etkisi altına aldıktan sonra, ölümlerin de yüksek sayılarda seyretmesiyle, bilim adamları aşı çalışmalarına başlamışlardır. Uzun bir süre tam sonuç vermeyen bu çalışmalar, sonunda dünyada geçerlilik kazanan 7 adet aşı bulunmuştur. Bu aşılardan;

- İnaktif aşılardan (etkisizleştirilmiş virüs içeren aşılardan),
- Canlı atenüe aşılardan (zayıflatılmış virüs içeren aşılardan),
- Güvenli bağışıklık yanıtı oluşturmak için, bu virüse ait RNA parçacıklarını taşıyan, hastalık yapıcı etkisi bulunmayan virüsleri bulunduran viral vektör aşılardan,
- Güvenli bağışıklık yanıtı oluşturmak için virüsün protein yapısını taklit eden parçaların kullanıldığı protein bazlı aşılardan,
- Güvenli bir bağışıklık yanıtı oluşturmak için protein üretme amacı ile genetik olarak tasarlanmış RNA ve DNA parçacıklarını kullanan son teknolojik yaklaşım olan mRNA ve DNA aşılardan şeklinde etkiler içermektedir.

Geleneksel aşılarda da olduğu gibi, enfeksiyona sebep olan virüslerin, zayıflatılarak veya etkisiz hale getirilerek vücuda enjekte edilme yöntemi Covid-19 virüsü için de uygulanmıştır. Bu teknikle üretilen aşı Çin aşısı olan Sinovac aşısıdır. Diğer aşı yöntemlerinden olan, kurye RNA olarak da bilinen, virüsün tamamı yerine genetik bilgisini taşıyan mRNA zincirinden kritik bir kısmın vücuda enjekte edilmesi de BioNTech ve Moderna aşılarında uygulanmıştır. mRNA tabanlı aşılardan yalnızca

BioNTech aşısı Türkiye'de uygulama aşamasındadır. Diğer bir yöntem olan viral vektör aşıları ise; virüsün taşıdığı genetik materyalin bir kısmının, başka bir virüse yerleştirilerek insan vücuduna enjekte edilmesi işlemidir. Bu yöntemle uygulanan ve dünyada geçerliliği onaylanmış koronavirüs aşıları ise Sputnik V ve Astrazeneca aşılarıdır (Sağlık Bakanlığı, 2021a).

Tablo 2. 18. Covid-19 virüsüne karşı etkili olan aşıların etki oranları (Üren, 2021)

Aşı ismi	Etkililik oranı
Sinovac- Coronavac aşısı	%50'nin üzerinde etkin
Pfizer- Biontech aşısı	%90 etkin
Moderna aşısı	%95 etkin
Sputnik V aşısı	%92 etkin
Sinopharm aşısı	%79 etkin
Johnson&Johnson aşısı	%94 etkin
Astrazeneca aşısı	%70 etkin

Ülkemizde Biontech ve Sinovac aşıları uygulanmaktadır. Tüm aşılarda yan etki görülme ihtimali olduğu gibi, ülkemizde uygulanan aşılarla da bu durum söz konusudur. Aşıların olası yan etkileri aşağıdaki gibidir:

- Yorgunluk
- Baş ağrısı
- Ateş
- Titreme
- Kas ve eklem ağrıları
- Kusma
- İshal
- Uygulama bölgesinde ağrı, kızarıklık ve şişlik aşı yaptıran kişilerde görülebilmektedir.

Dünya üzerinde aşılama sayıları DSÖ tarafından paylaşılmaktadır. WHO'nun resmi web sitesinde verilen sayılara göre, 14 Kasım 2021 tarihi itibari ile 7.307.892.664 doz aşı uygulanmıştır. Dünya üzerindeki sayılar bu şekilde iken, Türkiye'de de Sağlık

Bakanlığı sayıları illere göre sarı, mavi, turuncu ve kırmızı iller olarak paylaşmaktadır. Bu tablo aşılama oranlarına göre değişmektedir.

Tablo 2. 19. Sağlık Bakanlığının uyguladığı, illere göre aşı uygulamasındaki renklendirmede, renklere göre il sayıları (Sağlık Bakanlığı, 2021b)

Sarı Kategorideki İller	Mavi Kategorideki İller	Kırmızı Kategorideki İller	Turuncu Kategorideki İller
23 il	50 il	–	8 il

Aşı¹ uygulamasına karşı olan bir kısım olsa da Hükümet'in de bazı koşullardaki zorunlu uygulamalarıyla mavi il kategorisinde iller artmıştır. Türkiye'deki 18 yaş üstü vatandaşlara toplamda 118.883.070 aşı uygulanmıştır.

Tablo 2. 20. Türkiye'de 18 yaş üstündeki vatandaşlara uygulanan 1,2 ve 3. doz aşı sayıları

1.doz aşı uygulanan kişi sayısı	2. doz aşı uygulanan kişi sayısı	3. doz aşı olan kişi sayısı
55.939.336	49.842.072	11.774.510

2.2.10. Dünya'da Sağlık Turizmi

Tedavi ihtiyacı olan kişilerin seyahat etmek sureti ile yaşadıkları ülkeden başka bir ülkeye gitmeleri sağlık turizmi kavramını ortaya çıkarmıştır. Dünya genelinde, artık ihtiyacı olan kişiler ve sağlık sigortası kurumları kendi ülkeleri dışındaki ülkelerin hekimlerini ve hastaneleri de araştırmaktadır. Bu araştırmaya giren kişilerin öncelikli amacı en iyi tedavi ve düşük maliyet seçeneklerini değerlendirmektir (Tontuş, 2017). Sağlık turizmi 100 milyar dolarlık bir hacimle dünyada önde gelen alternatif bir pazar alanıdır (Tengilimoğlu, 2013). Dünya genelinde sağlık turistleri tedavileri için uygun ülke ve hastaneleri araştırırken, ilk olarak tedavi olacakları hastanelerin akreditasyon belgesinin olup olmadığını kontrol etmektedirler.

Dünya genelindeki verilere bakıldığında sağlık turistlerinin Asya ülkelerini tercih ettikleri görülmektedir. Verilere göre Amerikalı sağlık turistlerinin büyük çoğunluğu Asya ülkelerini tercih ederken, %26 oranında kalan kesimin Latin Amerika'yı tercih ettiği görülmektedir. Avrupalı sağlık turistlerinin ise çoğunlukla Asya ülkelerini (%39),

¹ Covid-19'un Türkiye'de Sağlık Turizmine Etkisi bölümündeki Sağlık Bakanlığı verileri 1 Kasım 2021 tarihindeki güncel verilere göre düzenlenmiştir.

kalanların da Amerika (%33) ve Orta Doğu'yu (%13) tercih ettiği görülmektedir. Asya ülkelerinin iki kıta vatandaşları tarafından ilk tercih olarak görülmesi, Asya ülkelerini günümüzde özellikle medikal turizmin merkezi haline getirmiştir. Dünya'da öne çıkan 3 Asya ülkesi; Hindistan, Tayland, Singapur şeklinde sıralanabilir. Diğer ülkeler ise Meksika ve Brezilya'dır.

Tablo 2.21. Sağlık turizminde öne çıkan ülkelerin senelik hasta potansiyelleri

Ülkeler	Hasta sayısı
Tayland	1.5 milyonun üzerinde
Meksika	1.5 milyon
Singapur	750 bin
Brezilya	300 binin üzerinde
Hindistan	300 binin üzerinde

Sağlık turizmi dünyada 100 milyar dolarlık limiti aşmaktadır. ABD'deki sağlık turizmi harcamalarının 5,5 milyar doları, Avrupa'da ise 3,5 milyar Euro'yu aşması da gösteriyor ki, sağlık turizmi dünya ekonomisinde başlı başına bir endüstri haline gelmiştir. Aynı zamanda 100 yılı aşkın zamandır sağlık turizmi alanında hizmet veren Çek Cumhuriyeti, Romanya ve Macaristan arasından, Macaristan'ın bu sektörden kazancının 1 milyar doların üzerinde olması da sağlığın daha önemli bir yere geldiğini göstermektedir (Balaban, 2017). Aynı zamanda dünyada sağlık turizminde en büyük payı alan üç ülke ABD, Tayland ve Hindistan olduğu belirtilmektedir.

2.2.10.1. Hindistan

Hindistan'ın sağlık turizmi alanında diğer ülkelere göre bir adım daha önde olmasının temel sebebi, tedavi fiyatlarının diğer ülkelere göre dörtte bir ile onda bir oranında daha düşük olmasıdır. Tıp alanında sunulan teknolojinin, Amerika ve Avrupa ülkeleri ile aynı standartlarda olmasına rağmen tedavi masrafları bu ülkelere göre oldukça ucuzdur. Çalışmak için Avrupa ülkelerine giden Hint hekimler, bu ülkelerde rahatlarının bozulması sebebi ile ve Hindistan'ın önceki haline göre ekonomisinin daha iyi bir hal almasından dolayı ülkelere geri dönmüşlerdir. Bu durum Hindistan'da uluslararası standartlara sahip hekim sayısının artmasına yol açmıştır. Ayrıca ülkelere dönen hekimlerin iyi derecede İngilizce bilmeleri, ülkeyi bir seviye daha öne çıkarmıştır. Ve Hindistan'da uluslararası sağlık hizmeti veren birçok hastanede, İngilizce bilmeyen sağlık turistleri için tercüman bulunmaktadır. Bu durum sağlık turistlerinin Hindistan'ı seçme olasılığını arttırmaktadır.

Hindistan 2010-2015 yılları arasında her yıl %25-30 civarında büyüme göstererek sektörün zirvesindeki yerini almıştır. Genel olarak sunulan ve sağlık turizminde ön plana çıkan medikal alanlara bakıldığında; kalp cerrahisi, ileri kardiyolojik müdahaleler, ortopedik ameliyatlar ve onkoloji dalları olduğu görülmektedir. Bu alanların yanı sıra ülkedeki dış klinikleri de sağlık turizminde önemli bir konumdadır (Tontuş 2015a).

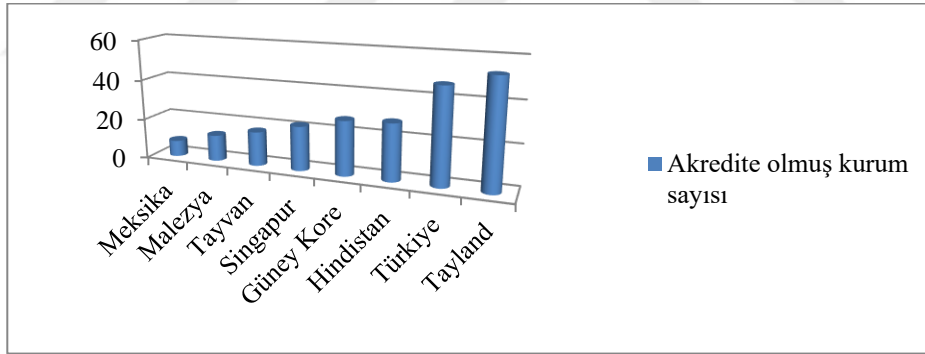
Hindistan'da sağlık turistlerinin ilk aradıkları kriter olan akreditasyonu sağlayan üst kuruluşlar bulunmaktadır. Buna ek olarak hastaneler JCI gibi uluslararası kuruluşlardan aldıkları akredite belgeleri ile tedavi olacak sağlık turistlerinin güvenlerini kazanmaktadır. Hindistan'da 22 hastanenin JCI onaylı akreditasyon belgesi vardır. Ayrıca Hindistan'ın turistlere sunduğu kolay ulaşım da bu alanda zirveye gelmesinde önemli paya sahiptir. Turistlere birden fazla giriş imkanı sağlayan, 6 ay ila 1 yıl süreli vize verilmektedir (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2013).

2.2.10.2. Tayland

Asya kıtası, medikal turizm için dünyadaki en önemli bölge olarak kaynaklarda geçmektedir. Tayland da Tayland Hükümet'i tarafından kıtanın sağlık merkezi olarak anılmaktadır. Tayland'da 1000'in üzerinde Devlet hastanesi ve 400'den fazla da özel hastane bulunmaktadır. Bu da Tayland'ı Asya Kıtası'nın en fazla özel hastaneye sahip ülkesi konumuna getirmektedir. Ve bu hastanelerin neredeyse tamamı uluslararası standartlarda, yabancı hastalara hizmet vermektedir. JCI uluslararası akreditasyon belgesine sahip olan birçok hastane dışında, bu belgeye sahip olmayanların da ISO 9001:2000 belgelerine sahip olduğu bilinmektedir (Toprak, 2020). Tayland'ın Başkenti olan Bangkok sağlık turizminde en ileri gelen şehirdir. Bangkok'ta bulunan yalnızca bir hastanenin 2005 yılında 150.000 hastaya sağlık hizmeti sunduğu göz önüne alındığında, Tayland'ın sağlık turizminde ne kadar eski olduğu anlaşılmaktadır. 2014 yılında Bumrungrad Hastanesine yalnızca Amerika'dan gelen hasta sayısı 100.000 hastayı geçmiştir. Bu rakamlar 2005 yılında 55 bin civarındadır. Bu sayılara bakıldığında Tayland'ın medikal turizmdeki ilerleyişi ortaya çıkmaktadır. Hastalar birçok alanda tedavi için Tayland'ı seçmektedir. Ancak kalp cerrahisi, obezite cerrahisi, dental tedaviler, kozmetik cerrahi ve cinsiyet değiştirme ameliyatları Tayland'da daha çok tercih edilen medikal alanlardır. 2006 yılında Nepal Başbakanı Girija Prasad Koirala da Amerika ve Avrupa gibi birçok alternatif yerine Bangkok'ta bir hastanede tedavi olmayı tercih etmiştir.

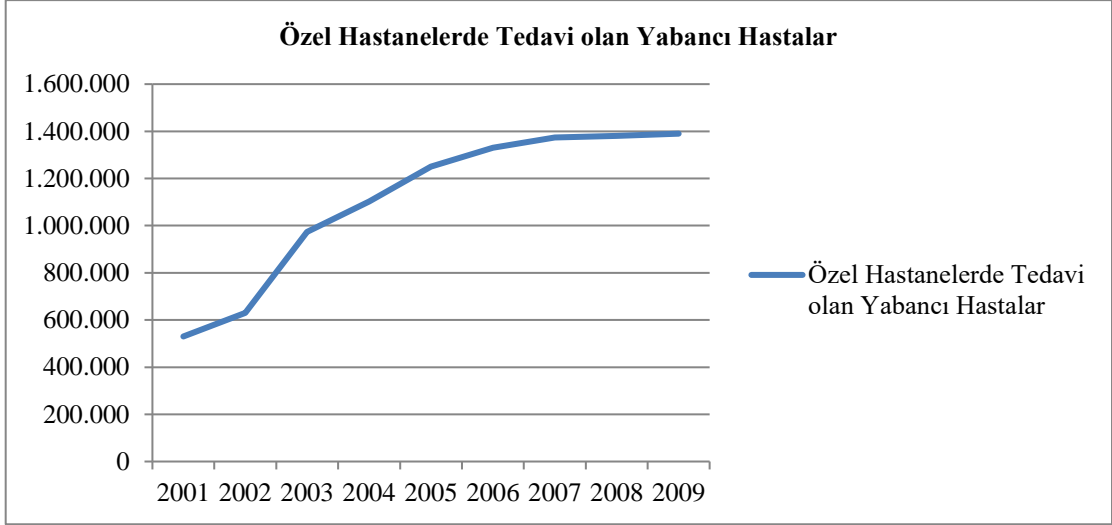
İngiltere-Tayland ve Amerika-Tayland arasında fiyat karşılaştırması yapıldığında Tayland'ın İngiltere'ye göre yarı fiyatına sağlık hizmeti verdiği görülmektedir. Bu rakam bazı alanlarda üçte biri fiyatına kadar düşmektedir. Amerika ve Tayland'daki fiyatlar arasında ise belirgin bir fark vardır. Örneğin Amerika'da 80.000 dolar olan koroner bypass, Tayland'da yalnızca 15.500 dolara mal olmaktadır (Tontuş, 2015c). Tayland medikal alanda Asya'nın da lideri konumundadır. Yalnızca Bumrungrad Hastanesi yılda ortalama olarak 520.000 farklı ülke vatandaşı ağırlamaktadır. Bu sayı bazı ülkelerin yıllık sağlık turisti sayısına eşittir. Ayrıca Tayland'daki hastanelerden bazıları, turistlerin tercih etme potansiyelini arttıracak hizmetler de vermektedir. Örneğin Phuket Hastanesi'nin aynı zamanda konaklama hizmeti de vermesi, sağlık turistini diğer ülkelere oranla daha çok cezbedebilmektedir (Dinçer, Çiftçi, & Karayılan, 2016). Tayland'daki hekimlerin eğitimlerini batı ülkelerinde almış olmaları ve hastanelerin beş yıldızlı otel konforunda olması Tayland'ı sağlık turizminde bir adım daha öne taşımaktadır.

Verilere göre en çok akredite sağlık kurumu bulunduran ülke Tayland'dır. Ülkede 53 adet akredite edilmiş kurum bulunmaktadır (Memiş, 2018). Aynı sonuçlara göre Tayland'ı 47 akredite olmuş kurum sayısı ile Türkiye takip etmektedir.

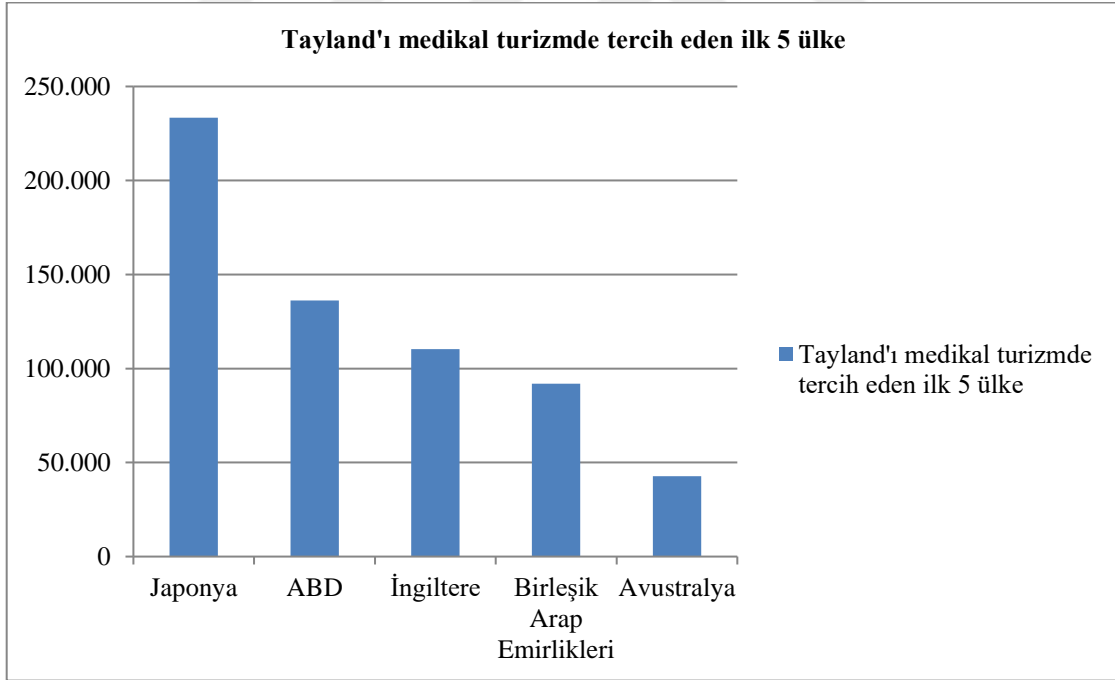
Şekil 2.19. Ülkelere göre akredite olmuş kurum sayıları

Tayland ülkeler arası sağlık turizmi gelirleri ve pazar payı tablosunda, 1,35 milyar dolar sağlık turizmi geliri ve %3,8 pazar payı ile 5. sırada yer almaktadır (Biri, 2021).

Şekil 2.20. Tayland'taki özel hastanelerde 2001-2009 yılları arasında tedavi olan yabancı uyruklu hastaların sayısı

Tayland Turizm ve Spor Bakanlığı 2010 yılı Medikal Turizm Raporu'na göre sağlık için Tayland'ı seçen ülke vatandaşlarının başında yine Asya Kıtası'nda bulunan Japonya'nın geldiği belirtilmiştir. 2007 yılına ait bu verilerdeki diğer ülkeler grafikte gösterilmiştir.

Şekil 2.21. Medikal turizmde Tayland'ı tercih eden ülkeler (2007)

Listede belirtildiği gibi 2007 yılında medikal alanda Tayland'ı seçen ülkeler arasında %16,99 oranında bir payla Japonya, ardından %9,93'lük paya sahip olan ABD ve %8,04 oranıyla da İngiltere ilk üçte yer almaktadır. Bu ülkeleri takip eden diğer ülkeler ise sırası ile Birleşik Arap Emirlikleri, Avustralya, Almanya, Myanmar, Fransa,

Hindistan, Umman, Bangladeş, Kamboçya, Güney Kore, Çin ve Kanada'dır (Toprak, 2020).

2.2.10.3. Singapur

Singapur, 2016 yılı sağlık turizmi endeksi verilerine göre sağlık turizminde dünyada 4. sırada yer almaktadır. Aynı zamanda WHO (Dünya Sağlık Örgütü) Singapur kan bankası sistemini dünyanın en güvenilir kan temin sistemi seçmiştir. Tayland ve Hindistan'da olduğu gibi kaliteli sağlık hizmeti alt yapısına sahip olmasına rağmen, birçok ülkeye göre ucuz tedavi hizmetleri sunmaktadır. Singapur'da diğer sağlık turizmi ülkelerinden farklı olarak özel ve kamu sektöründeki sağlık hizmetleri birlikte hareket etmektedir (Sur, 2018). Ülke, her geçen yıl sağlık turizminde kendisini bir adım öne taşımayı başarmıştır. 2002 yılında Singapur'a gelen sağlık turisti sayısı 210.000 iken, 2004 yılında 320.000 kişi olmuştur. Bu verilere göre ülke; sadece iki yılda sağlık turisti sayısını %52 arttırmıştır. Ülkenin hedefi ise sağlık turizmi için gelen kişi sayısını yılda 1.000.000 kişiye çıkarmaktır (Özkan, 2010). Ülke özellikle Japon pazarına hakim konumdadır (Acar & Turan, 2016).

Singapur'da toplam 25 hastane olmak üzere; 30.000 hemşire, 9000'den fazla doktor sağlık turistlerine hizmet vermektedir. Singapur Asya'da hijyen seviyesinin yüksek olduğu ülke olarak gösterilmesi sebebi ile sağlık turistlerinin, tedavi sonrası enfeksiyon riskinin düşük olması açısından ilk sırada değerlendirdiği ülkedir. Ayrıca ülkede tedavi fiyatları Amerika Birleşik Devletleri ile karşılaştırıldığında, kaliteli sağlık altyapısına rağmen oldukça uygundur. Örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde 225.000 dolar olan kök hücre nakli, Singapur'da yalnızca 90.000 dolara yapılmaktadır.

2.2.10.4. Meksika

Coğrafi boyutlar açısından bakıldığında en büyük ülkelerden birisi Meksika'dır. Sağlık turizminde en hızlı gelişen ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Resmi dili İspanyolca olan ülke özellikle ABD'nin sağlık turizminde gözde ülkesidir. Bu durumun bir önemli nedeni de bölgesel yakınlıktır. ABD vatandaşları haricinde ülkeye Brezilya, Peru, Panama, Kolombiya, Venezuela ve Arjantin'den de hastalar gelmektedir. Fakat her alanda olduğu gibi pandemi sürecinin Meksika'nın sağlık turizmindeki destinasyonunu da olumsuz etkilediği görülmektedir. Meksika'ya 2020 yılının şubat ayında ulaşan Covid-19 virüsü, sağlık turizmi için ülkeye gelen hasta sayısının da azalmasına sebep olmuştur.

Özellikle diş tedavileri ve bu alandaki klinikler ülkede ön plana çıkmış olsa da obezite cerrahisi, kök hücre tedavisi gibi önemli alanlarda da gelişmiş bir sağlık alt yapısına sahiptir. (Tontuş, 2015b).

Tablo 2.22. Ülkelere göre en çok sağlık turisti çeken ülkeler

Ülkeler	Hasta sayısı
Tayland	1.5 milyonun üzerinde
Meksika	1.5 milyon
Singapur	750 bin
Brezilya	300 binin üzerinde
Hindistan	300 binin üzerinde

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Problem Odağı

“Türkiye’ye sağlık turisti olarak gelecek bir kişi araştırması esnasında Antalya ilinin hangi güçlü/zayıf yönleri ile karşılaşacak ve şehrin sağlık turistine sunduğu fırsatlar/tehditler nelerdir?” cümlesi araştırmanın asıl problemidir. Ayrıca sağlık turizminin hedefini tamamlayacak diğer destinasyonlar Antalya ilinde mevcut mudur? Sorusu da konunun bütünlüğü açısından önem taşımaktadır.

3.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı genel turizmin de katkısı ile birlikte sağlık turizminin Antalya ilindeki mevcut durumunu tüm yönleriyle incelemek, tehdit ve zayıf yönleri ortaya çıkararak sağlık turizminin il bazındaki gelişimine katkıda bulunmak, güçlü yönler ve faydalar ile sağlık turizmini bir adım daha ileri taşımaktır.

3.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışmada Antalya’nın sağlık turizmi alanındaki yeri, Sağlık Bakanlığı’nın güncel verileri ile SWOT analizi değerlendirmesi kavramsal olarak birleştirilerek incelenmiştir. Sağlık turistlerinin eksikleri ve ihtiyaçları ortaya konulmuştur. Antalya’nın sağlık hizmeti kapsamında turistlere verdiği hizmet tüm yönleri ile değerlendirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma nitel araştırma tekniklerine uygun olarak hazırlanmış olup, literatür taraması, döküman incelemesi ve görüşme tekniklerinden faydalanarak yöntem üçgenlemesi yapılmıştır. Tanımlayıcı nitelikte olan bu çalışmada, mevcut veriler kullanılarak durum tespiti yapılmıştır.

4. BULGULAR

Araştırmamız kapsamında 2020 yılına ait sağlık turizmi başvurularına ilişkin hastane verileri incelenmektedir. Sağlık Bakanlığı resmi açıklamaları kullanılarak oluşturulan tablo kapsamında, sağlık turizminde önde gelen ilk 10 il arasında Antalya'nın yeri ortaya konmaktadır. Aşağıda yer alan tablo ile sağlık ihtiyacını karşılamak için ülkemizi tercih eden turistlerin sayısı gösterilmiştir. Bu noktada asıl amaç sağlığa yönelik hizmet alımı ve yan ürünlerin teminidir. Bir sağlık turisti, turistin sağlığı kapsamında sağlık kurum ve kuruluşlarımızdan faydalanan turistlere göre daha fazla gelir bırakmaktadır.

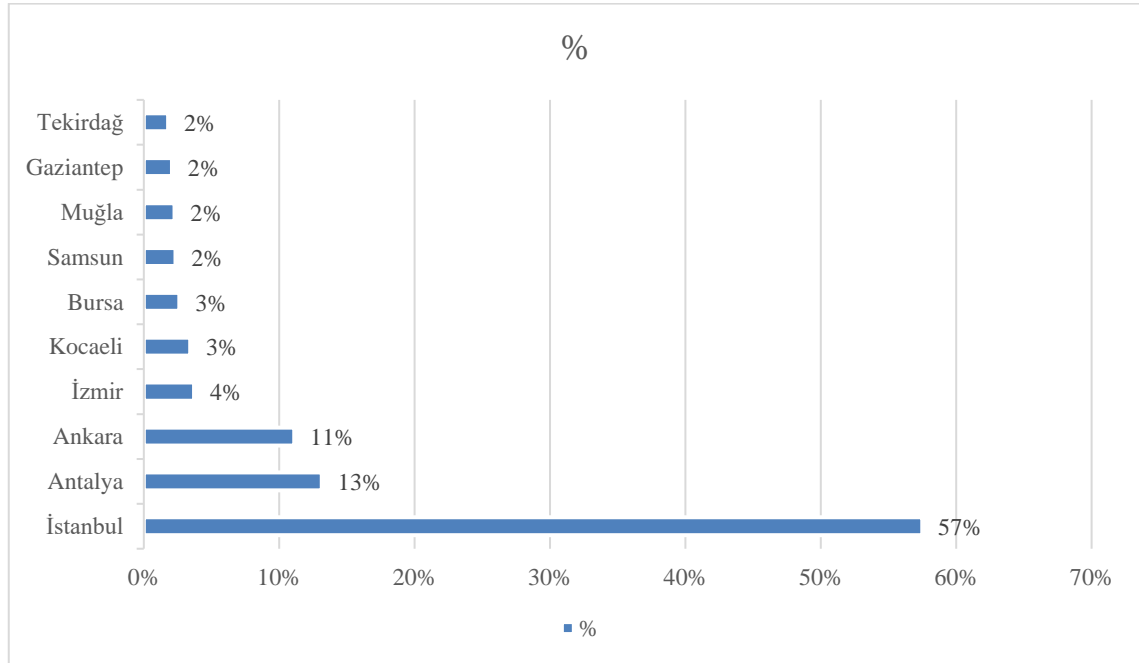
Tablo 4.1. 2020 yılında sağlık turizmi kapsamında Türkiye'ye gelen hastaların illere göre başvuru sayıları (Sağlık Bakanlığı, 2021c)

Sıra	İller	Sağlık turizmi kapsamında başvuru sayısı	%
1	İstanbul	333.183	57%
2	Antalya	76.243	13%
3	Ankara	64.410	11%
4	İzmir	21.531	4%
5	Kocaeli	19.823	3%
6	Bursa	15.230	3%
7	Samsun	13.573	2%
8	Muğla	13.176	2%
9	Gaziantep	12.009	2%
10	Tekirdağ	10.397	2%

Aşağıdaki grafik verileri yukarıda yer alan tablo üzerinden alınmakta olup, ülkemize sağlık turisti olarak gelen turistlerin yüzde olarak dağılımını göstermektedir. Stratejik konumu dolayısıyla ilk sırada yer alan İstanbul sonrasında, Antalya özellikle iklim, coğrafi konum ve doğal güzelliğinden dolayı 2. sırada yer almaktadır. Sağlık tesisi sayısı ve yeterliliği anlamında da göz dolduran Antalya gerek konumunun avantajı ile gerekse ulaşım kolaylığı ile potansiyelini sürdürmektedir. 2020 yılının mart ayında başlayan ve tüm dünyayı derinden etkileyen pandemi süreci özellikle turizm endüstrisinde derin izler bırakmış olup, ülkelerin bu alanda kendi potansiyellerini ortaya koyamamalarına sebep olmuştur. Deniz, kum, güneş turizmine alternatif arayan Antalya özellikle devlet desteğinden yararlanarak modernizasyona gitmiştir ve böylelikle sağlık turizmi yatırımlarına hız kazandırmıştır. Turizmin durma noktasına kadar geldiği süreçte dahi ülkemiz, uyguladığı başarılı politikalar ile sağlık turistlerine ev sahipliği yapmaya

devam etmektedir. Aşağıda yer alan grafikte de açıkça görüleceği üzere birçok büyük şehri geride bırakan Antalya, bu alanda liderliği hedeflemektedir.

Aşağıda yer alan şekilde Türkiye'ye sağlık için giriş yapan uluslararası turistlerden Antalya'yı seçenlerin %13'lük dilim ile ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. İstanbul'un Türkiye açısından tanınırlık ve bilinirliğinin yanı sıra sağlık kurumlarının fazlalığı, aracı kurum iş birlikleri ile çok daha fazla desteklendiği gözlemlense de Antalya da bu alanda önde gelen şehirler arasına girerek 2. sırada yer almaktadır.

Şekil 4. 1. Sağlık turistlerinin il seçimlerinin dağılımı

Aşağıda yer alan 2 tablo içeriğinde ilgili sağlık kuruluşlarının dağılımı ve aracı kurum sayıları ayrı ayrı ele alınmaktadır. Bu sayılara bakıldığında İstanbul'un sağlık turistlerine en yüksek tesis sayısı ile hizmet verdiği görülmektedir. 616 tesis sayısı ile ilk sırada yer alan İstanbul'u 156 tesis ile Ankara takip etmektedir. Antalya, gelen sağlık turisti sayısı ile Ankara'yı geride bırakmasına rağmen, henüz sağlık turizmi alanında hizmet veren tesis sayısında İstanbul ve Ankara'nın gerisindedir ve 132 tesis ile sağlık turistlerini ağırlamaktadır. Ancak Antalya, 4 büyük şehir arasında olan İzmir ve Bursa'yı geride bırakmayı başarmıştır.

Aracı kuruluş sayılarına bakıldığında Antalya yine İstanbul ve Ankara'dan sonra 3. Sırada yer almaktadır.

Tablo 4.2. Sağlık turizmi alanında hizmet veren yetkili kurum sayısı

İl	Adana	Adıyaman	Afyonkarahisar	Amasya	Ankara	Antalya	Artvin	Aydın	Balıkesir	Batman	Bolu	Bursa	Çanakkale	Çankırı	Çorum	Denizli	Diyarbakır	Düzce	Edirne
	14	1	4	1	156	132	1	36	2	3	3	29	5	1	2	15	8	1	5
Sağlık turizmi kapsamında tesis sayısı	Elazığ	Erzincan	Erzurum	Eskişehir	Gaziantep	Giresun	Hatay	Isparta	İstanbul	İstanbul	İzmir	Kahramanmaraş	Karabük	Kayseri	Kırklareli	Kocaeli	Konya	Kütahya	Malatya
	4	1	4	11	18	3	2	1	616	2	123	2	1	17	6	24	20	2	5
Sağlık turizmi kapsamında tesis sayısı	Manisa	Mardin	Mersin	Muğla	Nevşehir	Ordu	Osmaniye	Rize	Sakarya	Samsun	Sivas	Şanlıurfa	Tekirdağ	Tokat	Trabzon	Van	Yalova	Zonguldak	Genel Toplam
	3	2	12	27	3	5	1	2	5	14	4	7	18	3	8	4	5	2	1406

Tablo 4.3. Sağlık turizmi kapsamında hizmet veren yetkili aracı kuruluş sayısı

İL	Adana	Ankara	Antalya	Aydın	Burdur	Bursa	Çankırı	Diyarbakır	Düzce	Gaziantep	Hakkari	İstanbul	İzmir	Kayseri
	3	45	33	4	1	5	1	1	1	3	1	146	22	2
Aracı kuruluş sayısı	Konya	Manisa	Muğla	Nevşehir	Rize	Samsun	Şanlıurfa	Şırnak	Tekirdağ	Trabzon	Van	Yalova	Genel Toplam	285
	1	1	4	2	1	2	1	1	1	1	1	1	285	

4.1. Antalya İlinin Potansiyelinin İncelenmesi ve SWOT Analizi

Küreselleşmenin etkisi ile ülkeler arası, sektörler arası, hatta kişiler arası rekabet yüksek oranda artmıştır. 2019 yılından sonra tüm dünyaya yayılan virüsün de etkisi ile ülkeler ve sektörler son dönemde çok daha zor bir sürece girmiştir. Bu dönemde rekabeti stratejik bir tutumla yönetmek önemli bir hal almıştır. Stratejik tutum sergileyen sektörlerin amacı, rakiplerine göre daha verimli şekilde ve planlı olarak ilerlemektir. Bu tutum sayesinde, sektör veya ülkeler herhangi bir dış güçle kendi çıkarlarını zarara uğratabilecek tehditleri fark edip, zayıf yönlerini ortaya çıkararak daha güçlü şekilde ilerlemektedir. Böyle durumlarda, nitel analiz yöntemi olarak kullanılan SWOT analizi 1960'lı yıllarda Harvard Üniversitesi'nde Edmund P. Learned, C. Roland Christensen, Kennet Andrews ve William D. Guth isimli profesörler tarafından bulunmuş, daha sonra Stanford Üniversitesi'nde Albert S. Humphrey tarafından geliştirilmiştir.

Sektörler için SWOT (FÜTZ: Fırsatlar, Üstün Yönler, Tehditler, Zayıf Yönler) analizleri; duruma tüm yönleri ile bakabilmelerini sağlayarak, sektörde kalıcılığı yakalamaları için daha detaylı yönleriyle olayları gözden geçirmek ve hedeflerine stratejik olarak ilerlemesine yardımcı olmaktadır. Başarı için öncelikle iç çevreyi S (güçlü yönler) ve W (zayıf yönler), dış çevrede ise O (fırsatlar) ve T (tehditler) olarak iyi tanımlamak gerekir. SWOT analizinde sağlanan kazanımlar aşağıda verilmiştir.

Antalya ili ve Türkiye'nin mevcut sağlık turizmi potansiyelleri, SWOT analizi ile değerlendirilmiştir. Bu teknik ile Antalya'nın sağlık turizmindeki yeri tüm yönleri ile incelenmiştir. Bu analiz Antalya'nın sağlık turizmi alanında güçlü/zayıf yönlerini ön plana çıkarmakta, tehdit ve fırsatları ortaya koymaktadır.

4.1.1. Güçlü Yönler (S)

- Hem yaz turizmine hem de kış turizmine olanak sağlayan iklim koşullarına sahip olması,
- Türkiye'nin konumu itibari ile ulaşımın kolay olduğu bir bölgede yer alması,
- Turizme yönlenen genç iş gücünün fazla olması,
- Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki iş birlikleri,
- Türkiye'nin Ukrayna ve diğer bazı ülkeler ile çıkar stratejisi yürütmesi,
- Türkiye tarafından uygulanan ılımlı İslam projesi,
- İnanç turizminin etkisi: Ülkemizin sahip olduğu önemli zengin inanç merkezleri konumunda bulunan Hatay'da bulunan yapılarla birlikte, İzmir'de bulunan Efes gibi tarihi yerlere sahip olması,
- Antalya'nın, dağ turizmi, rafting turizmi, trekking, dalış turizmi, golf turizmi gibi birçok alanı içinde barındırması,
- Farklı tarihi kültürlere ev sahipliği yapması,
- Türkiye'nin en güneyindeki il olması sebebi ile ılıman havaya sahip olması,
- Antalya'nın sahil kıyısı olan ilçelerinin adının dünya çapında duyulmuş olması,
- Çok sayıda nitelikli hizmet veren konaklama tesisi bulundurması,
- Nitelikli ve tanınmış hastaneleri bünyesinde barındırması,
- Hastanelerin yüksek teknolojik donanımlara sahip olması,
- Akdeniz Üniversitesi Hastanesi'nin hem sağlık alanında hem de konaklama alanında gelişmiş hizmet sunması,
- Destekleyici sektörlerin sayısının fazla olması ve gelişmiş olması (Yiyecek-içecek sektörleri, alışveriş merkezleri...) Antalya'nın sağlık turistleri için güçlü yönleri arasında sayılabilmektedir.

4.1.2. Zayıf Yönler (W)

- Yönetimden kaynaklanan eksikliklerden dolayı reklam ve tanıtım yapamama, yalnızca kar amacı güden kısa dönemli politikalar izlenmesi,
- İstihdam için yapısal çözümlerin olmaması veya turizm eğitimi alan kişilerin ilgili sektörde istihdam edilmesi gibi bir zorunluluk olmaması,
- Belli coğrafi bölgelerde ve belli turizm türlerinde yoğunlaşma; var olan potansiyelin değerlendirilmemesi,
- Ekonomide kayıt dışılık; yüksek vergiler sebebiyle kazanımlarını koruma içgüdüsüyle kayıt dışı muhasebenin öne çıkması,
- Toplumun turizm ve turist konusundaki eğitim eksikliği; bölgesel bilinçsizlik ve uzun süreli strateji oluşturmama,
- Antalya’da yabancı dil bilen sağlık personeli sayısının az olması,
- Ülke genelinde yabancı dil seviyesinin düşük olması,
- Sağlık hizmeti veren personelin büyük kısmının genç ve tecrübesiz olması,
- Sağlık turizmine hizmet veren tüm kuruluşların kendi aralarında organize olamamaları,
- Aynı amaca hizmet veren sektördeki kişilerin birbirlerine karşı güven duygularının negatif olması,
- Ortak bir hedefin belirlenememiş olması,
- Yeterli temel oluşturulmadan maddi çıkar odaklı olarak sağlık turizmi alanında hizmete açılan sektörlerin olması,
- Turizm ve sağlık sektörünün birleşememesi zayıf yönler olarak karşımıza çıkmaktadır.

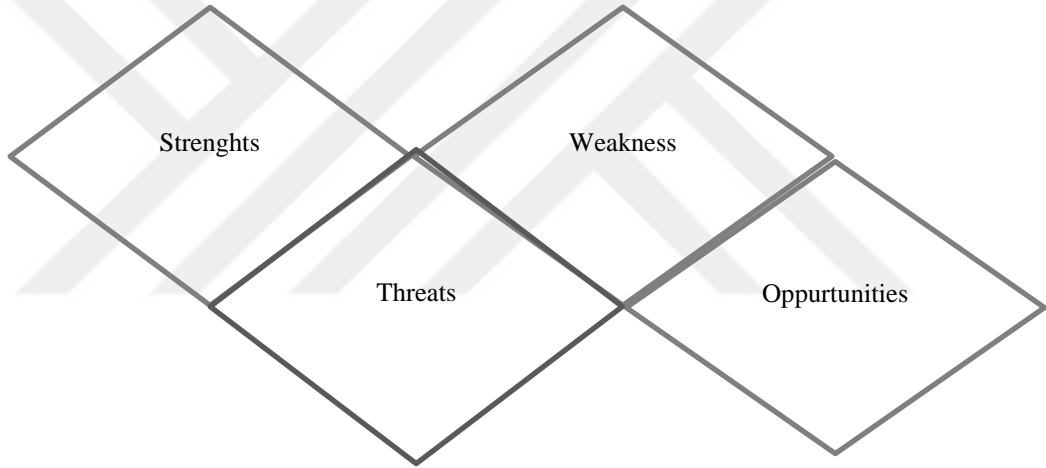
4.1.3. Fırsatlar (O)

- Ülkeye ulaşımın kolay olması,
- Birçok ülkeye kıyasla ucuz olması (Özellikle sağlık turizmi alanında önde gelen Avrupa ve ABD’ye göre ucuz olması),
- 78 ülkenin Türkiye’ye vizesiz giriş hakkının bulunması,
- Antalya’da iki adet havaalanı bulunması,
- Sağlık turizminin giderek daha ilgi duyulan bir alan haline gelmesi,
- Özellikle Antalya’nın turizm alanında dünya çapında adını duyurmuş olması,
- Bakanlığın stratejik eylem planları arasında medikal turizmin de bulunması,
- Rekabetin uluslararası düzeyde olduğu gibi, ülke içinde de artmasından dolayı sağlık hizmetlerini yabancı vatandaşlara ulaştırma çabası fırsatlar olarak değerlendirilebilir.

4.1.4. Tehditler (T)

- Türkiye’nin politik açıdan tarihsel dönemlere dayanan imaj sorunu,

- ABD ve Avrupa Birliği ÷lkelerinin her geçen yıl medikal alanda g÷lenmesi ve T÷rkiye'nin bu g÷c÷n dışında kalması,
- İklim değişiklikleri,
- Siyasal ve ekonomik istikrarsızlık; yeterli b÷tenin sağlık turizmi tanıtımları için ayrılmaması,
- Kasıtlı olarak veya bilinçsiz olacak şekilde doğanın tahrip edilmesi (yangınlar, çarpık kentleşme, ter÷r...),
- T÷rkiye'nin gelişmekte olan bir ÷lke olmasından dolayı, s÷rekli yeni uygulamalar ortaya konulması,
- T÷rk doktorların daha avantajlı ÷lkelerde çalışma isteği,
- Sağlık turizmi hakkında resmi eksiklikler,
- Covid-19 vir÷s÷n÷n T÷rkiye'de de g÷r÷lmesi T÷rkiye'yi ve Antalya'yı sağlık turizmi alanda tehdit eden unsurlardır.

şekil 4.2. Swot analizi (Bozça, Kıra & Kıra, 2017)

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Antalya, genel turizm alanında doğası ve iklim koşulları ile ön sıralarda geldiği gibi, sağlık turizmi alanında da İstanbul'dan sonra turistlerin en çok tercih ettiği il olmaktadır. Türkiye'de büyük şehir sıralamasında 5. büyük şehir olan Antalya, sağlık turizmi alanında Ankara, Bursa ve İzmir'e göre ön sıralarda yer almaktadır. Ankara, sağlık turizmi alanında yetki belgesi almış olan kuruluş sayısı ile ve sağlık turizminde aracı kuruluş sayısı bakımından Antalya'dan önde gelmesine rağmen sağlık turisti sayılarına bakıldığında Antalya Ankara'ya göre daha önce gelmektedir.

Bu durumun gerekçesi olarak Antalya'nın 4 mevsim ılıman bir havaya sahip olması, birçok farklı kültüre ev sahipliği yapması, sosyal alanda gezilecek yerlerin fazlalığı, mağara turizmi, rafting turizmi gibi alanlarda ün sahibi olması önemli paya sahiptir.

Sağlık turistlerinin bir kısmı yalnızca tedavi amacıyla Türkiye'yi ziyaret ediyor olsa da bir kısmı (özellikle basit işlemler için gelen hastalar; saç ekimi, kozmetik alandaki işlemler, basit estetik müdahaleler...) tedavisinin yanında tatil amacı ile de gelmektedir.

Ancak 2019 yılının sonunda Çin'de başlayan koronavirüs hastalığının 2020 yılının mart ayında Türkiye'ye kadar ulaşması ile Antalya da sağlık turizmi alanında diğer tüm il ve ülkeler gibi bu durumdan kötü etkilenmiştir.

Türkiye'nin, genel turizm kapsamında diğer ülkelerle kıyaslamalarda çoğu ülkeye göre oldukça avantajlı olduğu bilinmektedir. Bu durumu etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Türkiye, kendi içinde il bazında incelendiğinde ise Antalya'nın, ülkede en gözde iller arasında olduğu görülmektedir.

Bu araştırmada Antalya'nın sağlık turizmi potansiyelini ortaya koymak, geleceğe yönelik olarak sağlık turizmini geliştirmek hedeflenmiştir. Antalya'nın güçlü yönleri ve zayıf yönlerini belirlemek, fırsat ve tehditleri tespit etmek amacı ile SWOT analizi yapılmıştır.

Antalya'nın sağlık turizmi için SWOT analizi sonuçları incelendiğinde güçlü yönlerin genel değerlendirilmesi olarak, turistlerin hem hedeflediği tedaviyi olup hem tatil yapma avantajının olduğu görülmüştür. Antalya, bu duruma katkıda bulunan çok sayıda yerleşim yeri, farklı faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği alanlar ve tesisler, farklı kültürlerle dayanan antik kentleri içinde barındırmaktadır. Bununla birlikte merkez ilçeleri

de dahil olmak üzere toplamda 10 ilçesinin deniz turizminde pay alması Antalya'yı sağlık turistlerine karşı cazip kılmaktadır.

- Alanya'da Selçuklu zamanından kalma ve UNESCO Dünya Mirası geçici listesinde yer alan Kızılıkule, Damлатаş Mağarası
- Manavgat'ta Manavgat Şelalesi, rafting yapılan Köprülü Kanyon Milli Parkı, Side Antik Kenti,
- Kemer'de dalış turizminin gözde merkezlerinden Paris 2 Batığı, yürüyüş için Likya yolu, Göynük Kanyonu, yamaç paraşütü için Tahtalı Dağı,
- Kumluca'da Olimpos, Gelidonya Feneri ve Adrasan sahili, Çıralı Yanartaş
- Demre'de Noel Baba Kilisesi, Myra Antik Kenti
- Kaş'ta Kekova Antik Kenti ve Kaputaş Plajı, Patara Plajı turistlerin tercih ettikleri yerler arasındadır.

Ayrıca Antalya'da Antik Tiyatrolar ve kış tatili için Antalya merkezde Saklıkent kayak merkezi yer almaktadır. Türkiye'yi ziyaret eden ve özellikle soğuk bölgelerden ülkemize gelen turistler kışın da deniz, kum, güneş üçlüsüyle tatilini yapmaktadır. Antalya tüm bu özellikleriyle tedavi için Türkiye'ye gelecek kişilere yaz tatili, kış tatili ve sağlık hizmetini birlikte değerlendirebilme fırsatı vermektedir.

Antalya'da Sağlık Bakanlığı tarafından sağlık turizmi yetki belgesi alan hastanelerin bazılarının kamu hastanesi (Antalya SBÜ Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Atatürk Devlet Hastanesi, Fethiye Devlet Hastanesi, Kepez Devlet Hastanesi), bazılarının da dünya çapında adını duyurmuş ünlü hastaneler olması (Özel Dünyagöz Hastanesi, Memorial, Medical Park Hastanesi) sağlık turistleri için güçlü yönler arasında sayılabilmektedir.

Antalya ili için gelen sağlık turisti sayıları ve SWOT analizi birlikte değerlendirildiğinde, Antalya'nın Türkiye geneline bakıldığında sağlık turizmi alanında da önde gelen iller arasında olduğu, İstanbul'un coğrafi konumu, mevcut yatırımların daha çok İstanbul'a yapılıyor olması, kaliteli sağlık personelinin önemli kısmının İstanbul'da bulunması gibi mevcut durumlardan dolayı henüz İstanbul'un gerisinde olduğu görülmektedir.

Antalya, özellikle Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi olarak sağlık alanında da adını duyurmasına rağmen henüz yeterli bir konuma gelememiştir.

Antalya'nın genel turizm alanında dünyada adı duyulan bir şehir olduğu gibi, sağlık turizmi alanında da ilerleyebilmesi için iki sektörün bir araya gelerek faaliyetlerini yürütmesi önemlidir.

Turizm alanındaki yatırımların, reklam ve tanıtımların, sağlık alanına da yansıtılması gereklidir.

Sağlık turizminin gelişmesi için, tamamen uluslararası vatandaşlara yönelerek, yerel halk göz ardı edilmemelidir.

Aracı kurumlar da dahil olmak üzere, medikal alandaki kuruluşların birçoğunun küresel hizmet sağlayıcılarla iletişiminin artırılması önemlidir. Çok sayıda işletme hiçbir küresel bağlantısı olmadan, maddiyat odaklı olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Bu gibi durumlar için denetlemelerin daha sıkı olması ve caydırıcı cezaların daha ağır olması gerekmektedir.

Fahiş fiyatlandırmalar daha sıkı şekilde takip edilmeli ve cezalandırmalar daha caydırıcı olmalıdır.

Hiçbir resmi bağlantısı olmayan merdiven altı klinikler için tedbirler alınmalı, daha sıkı şekilde kontroller gerçekleştirilmelidir.

6. KAYNAKLAR

- Acar, N., ve Turan, A. (2016). Sağlık çalışanlarının sağlık turizmi farkındalığı üzerine bir araştırma: Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Araştırma Hastanesi çalışanları örneği. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17 (1), 21-23.
- Accreditation Canada. (2021). <https://accreditation.ca/> (Erişim tarihi:13.10.2021).
- ACHS. (2021). <https://www.achs.org.au/about-us> (Erişim tarihi:13.10.2021).
- Ağaoğlu, F. O., Karagöz, N., & Zabun, S. (2019). Sağlık turizmi uygulamaları ve Türkiye'ye getirilerine ilişkin bir değerlendirme. *S.C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20 (2), 16.
- Ak, B. & Sevin, H. D. (2000). Turist sağlığı ve turist sağlığı imkanları açısından Antalya bölgesinde bir inceleme. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 5 (1), 92.
- Akbolat, M., & Deniz, N. G. (2017). Türkiye'de medikal turizmin geliştirilmesi ve bazı ülkelerle karşılaştırılması. *International Journal of Global Tourism Research*. 1 (2), 125-126.
- Akil, R. (2016). Hizmet pazarlama karmaşasının medikal turizme uyarlanması: Antalya örneği (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya.
- Akova, İ. (1995). Akarsu turizmi. *Türk Coğrafya Dergisi* (30), 394.
- Akova M, (2003). Yeni bir viral solunum yolu hastalığı: Sars. <https://www.ttb.org.tr/> (Erişim tarihi: 12.1.2021)
- Aksöz, E. O., & Yücel, E. (2020). Engelli turizmi alanındaki lisansüstü bibliyometrik analizi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 390.
- Amazing places. (2012). <https://amazingplacesonearth.com/> (Erişim tarihi: 4.12.2021)
- Ankaya, F., & Aslan, B. G. (2020). Engelli turizm potansiyelinin değerlendirilmesi; Dünya ve Türkiye örnekleri. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3 (2), 54.
- Avcil, S. (2020). Sağlıkta uluslararası akreditasyon ve Türkiye'de sağlıkta kalite standartları. *International Conference on Eurasian Economies*, 76.
- Aydın, D. (2021). Turizm ve sağlık, sağlık turizmi: <http://www.saglikturizmi.org.tr> (Erişim tarihi: 7.11.2021)
- Aydın, D. (2013). Türkiye'de sağlık turizmi ve Sağlık Bakanlığı'nın çalışmaları. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu* (26), 62-63.
- Bağcı, E., Uzun, C., & Bostan, A. (2020). COVID-19 ve sağlık turizmi. *Journal of Awareness*, 5 (3), 338.
- Balaban, B. (2017). Sağlık turizm sektöründe müşteri ve girişimci olarak kadın, <https://slideplayer.biz.tr/slide/11925059/> (Erişim tarihi: 19.11.2021)
- Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2013). Sağlık turizmi sektör raporu: <https://www.researchgate.net/> (Erişim tarihi: 17.7.2021)

- Bayer, R.U. (2018). Yat turistlerinin hazcı değer algısı üzerinde marinalardaki hizmet alanlarının etkisi: Marmaris'teki marina işletmeleri örneği (Yayımlanmış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.
- Birleşik Krallık Sağlık Turizmi Raporu. (2015). <https://www.deik.org.tr/> (Erişim tarihi: 5.7.2021)
- Biri, G. (2021). Türkiye'nin sağlık turizmi gelirini etkileyen faktörlerin eş bütünleşme analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 43.
- Bozça, R., Kıraç, F. Ç., & Kıraç, R. (2017). Sağlık Turizmi SWOT Analizi: Erzincan. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), 157-163.
- Bullard ve diğerleri. (2020). Predicting infectious severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 from diagnostic samples. *Clinical infectious diseases*, 2663.
- Cabi, A. (2020). Sağlık turizmi. Turizm türlerine profesyonel yaklaşım: http://books.aysecabi.com/Turizmin_Turlerine_Profesyonel_Yaklasim.pdf (Erişim tarihi: 8.8.2021)
- Can, B. (2021). Eskişehir ilinde golf turizmine yönelik uygun yerlerin belirlenmesi (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Eskişehir.
- Cavlak, N., & Cavlak, H. (2019). Avrupa'da erişilebilir turizm politikası ve Türkiye. *Balkan Journal of Social Sciences*. 15 (8), 34.
- Cıvıd, M., Sağlık turizminde kalite ve akreditasyonun önemi: <https://khgmacilveyurtdisisaglikdb.saglik.gov.tr/> (Erişim tarihi: 15.6.2021)
- Cömert, M., & Azbaz, S. (2021). Covid-19 pandemisinin Dünya ve Türkiye kongre turizmi gelirlerine etkisinin değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9 (3), 2262-2263.
- Çataloğlu, S., (2020). Yaşlıya yönelik turizmin yansımaları ve değişen yaşlılık. *Turizm Çalışmaları Dergisi*, 2 (1), 61.
- Çayırtepe, M., (2021). Aile sağlığı merkezine kayıtlı 65 yaş ve üzeri bireylerde covid-19 anksiyetesi ve depresyon sıklığının araştırılması (Yayınlanmış tıpta uzmanlık tezi). Sağlık Bilimleri Üniversitesi. İstanbul.
- Çelik, A. (2009). Sağlık turizmi kapsamında termal işletmelerde sağlık hizmetleri pazarlaması ve algılanan hizmet kalitesi: Balçova termal işletmesinde bir uygulama (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Çelik, H. (2014). Sağlık Bakanlığı'nın sağlık turizmi çalışmaları. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu* (29), 64-67.
- Çetin, T. (2011). Termal turizm potansiyeli açısından Kozaklı (Nevşehir) kaplıcaları., *International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic Volume* 1(6), 901.

- Çınar, F., & Özkaya, B. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisinin medikal turizm faaliyetlerine etkisi. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 40-41.
- Çiftçi, Y. M. (2019). TRT Haber: <https://www.trthaber.com/> (Erişim tarihi: 23.7.2021)
- Demirer, E. (2010). Türkiye'de medikal turizm ve geliştirilmesi: Örnek bir araştırma (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.
- Denk, E. (2018-2019). Genel turizm. Atatürk Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, 17.
- Dinçer, M. Z., Çiftçi, M. A., & Karayılan, E. (2016). Gelişmekte olan ülkelerde medikal turizm: Türkiye'nin Tayland, Malezya ve Hindistan'a göre potansiyelinin değerlendirilmesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (1), 38.
- Ecobuild. (2020). Well bina standardı nedir? <https://www.ecobuild.com.tr> (Erişim tarihi: 16.10.2021)
- Eriş, H (Ed). (2020). Sağlık Turizmi. Ankara: İksad yayınları, 101.
- EuropeSpa. Avrupa kalite yönetimi. <https://europespa.eu/> (Erişim tarihi: 16.10.2021)
- Ey-Der. (2021). Türkiye ve dünyada engelliler. Ey-Der: <https://ey-der.com/> (Erişim tarihi: 22.10.2021)
- Gülmez, Z. (2012). Türkiye'de ve Dünya'da sağlık turizmi ve çeşitleri: Sağlık turizminin ülkemizdeki mevcut durumu ve bazı ülkelerle kıyaslanması, İstanbul, 47.
- Global healthcare accreditation. (2021). Küresel sağlık akreditasyonu hakkında <https://www.globalhealthcareaccreditation.com/> (Erişim tarihi: 2.12.2021)
- Gonzales, A., Brenzel, L., Sancho, J. (2001). Health tourism and related services: Caribbean development and international trade, 60-63.
- Gültekin, A. A. (2020). Yoksulluğun sanal ortamda sömürülmesi: Gecekondu turizmi eleştirisi. *Yapı mimarlık tasarım kültür sanat dergisi*.
- Güzel Şahin, G., & Tuzlukaya, Ş. (2013). Turizm türleri ve turizm politikaları, dünyada ve Türkiye'de sağlık turizmi. Sağlık turizmi, Ankara, 51.
- Ilgar, R. (2019). Çanakkale'de yatçılık faaliyetleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 6 (3), 597.
- Işık, M. & Daran, G. (2012). Dağcılık turizmi, 4-15.
- İldırım, G. (2017). Yat turizmi paydaşları ile İzmir yat turizmine yönelik bir swot analizi. Burdur, iv.
- İnkaya. A. Ç. (2020). SARS-CoV-2: Mikrobiyolojik özellikler ve hastalığın immünpatogenezi. *Covid-19 pandemi raporu*, 15.
- İnkaya, B. (2019). <http://hmyo.ankara.edu.tr/> (Erişim tarihi: 26.7.2021)

- ISO 14001 (2012). Çevre yönetim sistemi. <http://www.standartkalite.com> (Erişim tarihi: 15.10.2021)
- ISO kalite belgesi. <https://www.isokalitebelgesi.com> (Erişim tarihi: 15.10.2021)
- Klinik İletişim. (2018). İstatistiklerle sağlık turizmi verileri nasıl? <https://www.klinikiletisim.com/> (Erişim tarihi: 11.9.2021)
- Koç, D., Rafting turizminin bölgesel ekonomiye etkileri: Antalya Köprülü Kanyon örneği, 19.
- Kozak, M., Acar, D., & Çiftçi, E. (2019). Üçüncü yaş turizminin geliştirilmesinde yaşlı dostu şehir teması. *Turizm Akademik Dergisi*, 2 (6).
- Lunt N., Smith R., Exworthy M., Green S. T., Horsfall D., Mannion R. (2012). Medical tourism: Treatments, markets and health system implications: A scoping review. Organisation for Economic Co-operation and Development, 7.
- Memiş, S. A. (2018). 2030'a doğru sağlık: Genel bir bakış. <https://www.ttg.org.tr/> (Erişim tarihi: 3.5.2021)
- Nikbin D., Batouei, A., İranmanesh M., Kim, K., Hyun, S.S. (2019). Hospital prestige in medical tourism: Empirical evidence from Malaysia. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 36(4), 521
- Ninic, S. A. (2011). <https://www.slideshare.net/> (Erişim tarihi: 21.11.2021)
- Özel Hastaneler ve Sağlık Kuruluşları Derneği. (2018). <https://ohsad.org/> (Erişim tarihi: 22.11.2021)
- Özbay, G. (2018). Alternatif turizm politikaları içerisinde kış turizmi: Türkiye'ye yönelik SWOT analizi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4 (2), 204.
- Özcan, Z. K., & Aydın, V. (2015). Sağlık turizmi (Teori v Politika) (1). Kocaeli. Umuttepe yayınları. 134-137.
- Özkan, M. E. (2019). Sağlık turizmi kapsamında Türkiye'nin medikal turizm potansiyeline yönelik bir değerlendirme. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 57-60.
- Özsarı, S. H., & Karatana, Ö. (2013). Sağlık turizmi açısından Türkiye'nin durumu. *Derleme*, 24 (2), 137-140.
- Öztürk, M., & Bayat, M. (2011). Uluslararası turizm hareketlerinde sağlık turizminin rolü ve kalite çalışmalarının önemi bir literatür çalışması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 147.
- Patients Beyond Borders. (2017). <https://www.patientsbeyondborders.com/media> (Erişildiği tarih: 10.7.2021)
- Sağlık turizmi danışmanlık hizmetleri. (2021) <https://m2htc.com/> (Erişim tarihi: 16.10.2021)

- Samsudin, A. R., Hamzah, U., Rahman, R. A., Chamcuri, S., Jani, M. F. M, Othman, R. (1997). "Thermal Springs of Malaysia and Their Potential Development". *Journal of Asian Earth Sciences*. 15(2 -3), 275 – 284.
- Sarı, C., & Ulusoy Derin, A. (2019). Medikal turizm ve Antalya'daki uygulamalar üzerine bir araştırma: Akdeniz Üniversitesi Hastanesi örneği. *Uluslararası Dil, Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Güncel Yaklaşım Dergisi*, 1(2), 123.
- Sezgin, S. (2021). Türkiye'de sağlık turizminin uluslararası pazarlama temelinde incelenmesi. *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi*, 1(1), 36.
- Smith, M., & Puczko, L. (2008). Health and wellness tourism (1). Londra. Butterwoth Heinemann
- Solak, M. (2017). Medikal turizmi ve geleceği. OHSAD. <https://slideplayer.biz.tr/slide/> (Erişim tarihi: 25.5.2020)
- Sur, H. (2018). *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu*. Sağlık düşüncesi ve tıp kültürü (46), 76-79.
- Tengilimoğlu, D. (Ed.). (2013). Sağlık turizmi. 1. Baskı. Ankara. Siyasal Kitabevi
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2014). Yaşlanma. Onuncu Kalkınma Planı: <https://www.sbb.gov.tr> (Erişim tarihi: 17.12.2021)
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). Yaşlanma. On Birinci Kalkınma Planı: <https://www.sbb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 18.12.2021)
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021a). Akarsu turizmi: <https://yigm.ktb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 29.10.2021)
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021b). Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. <https://antalya.ktb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 15.9.2021)
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021c). Golf turizmi: yigm.ktb.gov.tr: (Erişim tarihi: 29.10.2021)
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021d) İnanç turizmi: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10173/inanc-turizmi.html> (Erişim tarihi: 28.10.2021)
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021e). Kongre turizmi: <https://yigm.ktb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 29.10.2021)
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2012). Sağlık turizmi: <https://antalya.ktb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 15.9.2021)
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). Termal turizm master planı 2007-2023: <https://yigm.ktb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 23.7.2021)
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021f). Türkiye’de sağlık turizmine yönelik yapılan çalışmaları ve etkinlikler: <https://yigm.ktb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 8.7.2021)
- T.C. Sağlık Bakanlığı: <http://www.saglikturizmi.gov.tr> (Erişim tarihi: 22.7.2021)

- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021a) Covid-19 aşısı bilgilendirme platformu. <https://covid19asi.saglik.gov.tr/> (Erişim tarihi: 1.12.2021)
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021b). Günlük aşı verileri: <https://covid19asi.saglik.gov.tr/> (Erişim tarihi: 18.11.2021)
- T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlıkta Kalite, Akreditasyon ve Çalışan Hakları Dairesi Başkanlığı. (2012). <https://shgmkalitedb.saglik.gov.tr/>. (Erişim tarihi: 14.10.2021)
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2021c). Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Turizmi Dairesi Başkanlığı. Sağlık turizmi kapsamında en çok hasta kabul eden ilk 10 il listesi.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. Türkiye Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü. (2020) Mers-CoV Hastalığı: <https://www.seyahatsagligi.gov.tr/> (Erişim tarihi: 20.11.2021)
- T.C. Sağlık Bakanlığı Uluslararası Hasta Raporu. (2017).
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (201. 2015/8 sayılı döviz kazandırıcı hizmet ticaretinin desteklenmesi hakkında kararın uygulama usul ve esaslarına ilişkin genelge: <https://ticaret.gov.tr/data/> (Erişim tarihi: 18.9.2021)
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2019). Ticaret Bakanlığı Devlet Yardımları Rehberi: <https://ticaret.gov.tr/data/> (Erişim tarihi: 21.11.2021)
- Tengilimoğlu, D. (2021). COVID-19 pandemi sürecinin sağlık turizmine etkisi: <https://www.tuseb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 7.12.2021)
- Timoçin, D. (2020). Corona salgını. <https://www.amerikaninsesi.com/> (Erişim tarihi: 17.11.2021)
- Tontuş, H. Ö. (2017). Dünyada sağlık turizmi. Sağlık turizmi. SATURK Yayınları.
- Tontuş, H. Ö. (2019b). Sağlık turizminin tarihçesi. SATURK Yayınları.
- Tontuş, H. Ö. (2015a). Tüm yönleriyle sağlık turizmi ülkeler: Hindistan. SATURK Yayınları.
- Tontuş, H. Ö. (2015b). Tüm yönleriyle sağlık turizmi ülkeler: Meksika. SATURK Yayınları.
- Tontuş, H.Ö. (2015c). Tüm yönleriyle sağlık turizmi ülkeler: Tayland. SATURK Yayınları.
- Tontuş, Ö. (2019a). Türkiye'de termal sağlık turizmi. Sağlık turizmi nedir? SATURK Yayınları.
- Toprak, A. (2020). Tayland sağlık sektörü. <https://silo.tips/download/tayland-salik-sektr> (Erişim tarihi: 23.11.2021)
- Turizmebakis. (2020). Medikal turizm: <https://www.turizmebakis.com/> (Erişim tarihi:

16.11.2021)

- Türkiye Golf Federasyonu. <https://scoring-tr.datagolf.pt/> (Erişim tarihi: 29.10.2021)
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). 2021 ilk çeyreği raporu: <https://data.tuik.gov.tr/> (Erişim tarihi: 16.11.2021)
- Türk Standartları Enstitüsü. (2021): <https://www.tse.org.tr/> (Erişim tarihi: 15.10.2021)
- Türkiye Sağlık Turizmi Derneği. (2012). Sağlık turizmi genel bilgi: <http://www.saglikturizmi.org.tr/> (Erişim tarihi: 25.10.2021)
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği. (2014). TÜRSAB Sağlık Turizmi Raporu: https://www.tursab.org.tr/haberler/tursab-saglik-turizmi-raporu_11430 (Erişim tarihi: 15.11.2021)
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği. (2009). Dünyada ve Türkiye’de kongre turizmi: <http://www.tursab.org.tr/> (Erişim tarihi: 13.11.2021)
- Tüvrheinland. (2021). <https://www.tuv.com/> (Erişim tarihi: 16.10.2021)
- Üren, Ç. (2021). Independent Türkçe. <https://www.indyturk.com/> (Erişim tarihi: 18.11.2021)
- Varshalomidze, T. Sağlık turizmi. <https://file.atuder.org.tr/> (Erişim tarihi: 8.8.2021)
- World Health Organization. (2021): <https://covid19.who.int/> (Erişim tarihi: 18.11.2021)
- Yalçın, B. (2013). Antalya ili sağlık turizmi potansiyeli araştırması (Yayınlanmış doktora tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Yarmacı, N., Ergil, B., & Keleş, M. Ç. (2017). Su altı dalış turizminin mevcut durumu, sorunları ve geliştirilmesine yönelik öneriler: Kaş örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68.
- Yirik, Ş. (2014). Sağlık turizmi üzerine Antalya destinasyonunda bir araştırma (Yayınlanmış doktora tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Yüzsever, İ. C. (2018). Türkiye'nin deniz turizminin ve eğiliminin incelenmesi (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

ÖZGEÇMİŞ

GÖKÇE ÖZDEMİR

Eğitim:

Lisans: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Söke Sağlık Yüksekokulu 2018

Lise: Antalya Atatürk Anadolu Lisesi 2012

Yabancı Dil Bilgisi:

İngilizce

Okuma: B2

Yazma: A2

Konuşma: A2

Rusça

Okuma: A1

Yazma: A2

Konuşma: A1